

DE VERA C. PLINI SECVNDI SVPERIORIS PATRIA ATQ. EA VERONA

Libri Tres.

QVIBVS PAVLI CIGALINI MED. NOVOCOMENSIS, & aliorum contraria sententia confutatur.

POLYCARPO PALERMO IVRISC. VERON.
ACADEMICO PHILARMONICO
AVCTORE.

VERONÆ,
Ex Officina Tamiana. clↄ lↄ c viij.
Superiorum consensu.

HIERONYMO NOVARINO,
E T
LYCVRGO SPOLVERINO
IVRISCONSVLTIS CLARISS.
VERONÆ DVVMVIRIS.

POLYCARPVS PALERMVS I.C. VERONENSIS

S. D.

N vobis tandem (Duumuiri Præclarissimi) C. Plinivs noster ope meâ seruatus, & è manibus Comensium, qui illum nobis eripiebant, assertore calamo vindicatus, in lucem prodit; quamquam verò hoc ipsum opus diu desideratum esse videam, adhuc tamen vereor ne potius præcox, immaturusque fœtus, quàm iustus, absolutusque partus videatur: dum enim illius editionem in longum differo, quò perfectius, & limatius prodiret, illam vt immaturâ, ac fortasse etiã præcipiti festinatione accelerarem, iam nimis cõcitatus Comensium, moraéq; impatiens animus, qui Plinio nobis adimendo totus inhiat, nec aliud iamdudum meditatur, effecit: quos cum viderem istæc sua figmenta non solùm per totam Italiam (diuersis libellis infra sex annos proximos subinde editis,) latè, breuiq; tempore circumtulisse, verùm etiam Germaniam, & alias Transalpinas prouincias

continuo literarum omnium prouentu, & ingeniorum feracissimas eisdē ceu labe quadam, vel potius fascino, contaminare voluisse, excusâ præsertim, illis curantibus, nuperrimè Francofurti vnâ cum Plinij nostri libris de Naturali historiâ quadam Pauli Cigalini medici Comensis oratione, (vt ab amicis audio,) quâ veram illius Patriam Comum fuisse acutè magis disseruit, quàm verè probat, minimè tutum esse ratus, nec è Patriæ dignitate amplius cunctari, & libellorū meorum, quos iamdudum conscriptos paulatim recensebam, editionem longius supprimere, ad illam quamquàm inuitus festinanter accessi, ne vel tam effusa licentia vlterius impunè vagaretur, vel saltem vt nostris rationibus, ceu moly quodam degustatis, quicumq; fortasse tam noxijs veneficijs tenebantur, salutari remedio opportunè sanarentur. Vobis autem ante alios opus hoc meum inscriptum esse decuit, quia tam præclarus ciuis suæ Patriæ, suæ Veronæ seruatus vt gratulabundus ad illos primùm accederet æquum erat, quibus totius Reip. summa commissa est, atque ad eos potissimum, qui ingenij gloriâ, summâ eloquentiâ, & doctrinâ variâ præstantes, (omitto nobilitatem, ac iurisprudentiam, quæ in vtroq; vestrum summa est) atque ideo illum planè suum ciuem agnoscentes, statim publico nomine exciperent, ac salutarent, iterumq; de illo post longa sæcula ad Senatum nostrum referrent; Perbellè verò accidit, & opportunè, vt in hoc præsertim tempus istæc nostrorum librorū tandiu suppressa editio inciderit, quo Iacobus Moscardus I. C. clarissimus Duumuir designatus crastinis Kalendis magistratum initurus est, vt inter proximam

Duum-

Duumuiralem duorum dignitatem sic emissus æquè vtriusq; beneuolentiam, & fauorem experiatur, resq; nostræ in trium præstantissimorum hominum præsidio, me nec vidente, firmissimè constituantur. Grandiora porrò orsa, ac longè vberiore ingenio, stiloque florente elaborata ab alijs accipite, mihi tantùm satis est, vt vnum mihi Plinium Verona suum ciuem acceptum ferat, neq; enim minus gloriosum fortasse fuerit ingenium omnium admirabilissimũ, maximumq; Naturæ miraculum, suæ tandem Patriæ, & suis veris ciuibus constanter, firmèq; asseruisse, quàm in alio argumento fastosam affectatæ doctrinæ speciem inaniter ostentando inutilem operam posuisse. Valete.

Ex Voloniano meo prid. Kal. Quinctil. cIↄ Iↄ c vıı I.

EX LIBRO SECVNDO ELOGIORVM FR. POLÆ IVRISC. VERON.

C. PLINIVS SECVNDVS.

ED quo piaculo non replicem hoc loco memoriam C. PLINII SECVNDI, cuius immortale nomen ad decus patriæ nostræ tanto pertinet opere? quem si nec sileam, quonàm merito prædicem testimonio? Pudet profectò me æstimantem, quàm cuiuslibet vel disertissimi hominis facundia impar omninò futura sit huic incomparabili scriptori celebrando; cui qui præferatur, nemo à condito æuo reperiri potest. Pro miraculo ergo sit PLINIANI ingenij, & eloquentiæ sublimitas, omnium rerum capax, & explicatrix; quas res vel natura in se habet, vel ars potest efficere. Ille enim totam vim naturæ rerum, & maiestatem, & omnem mortalium excellentiam, industriam, ac solertiam, diuino, & portentoso animi vigore, per omnes earum partes, vel abditissimas, perscrutatus est, atque complexus; eáque omnia admirabili selectorum verborum numero, breuitateq; eruditissimá posteris diligentissimè patefecit, & accuratè explicauit. Adeò vt meherculè sine PLINII libris & mundus ipse, quæq; in eo sunt omnia, ignota penitùs iacêrent, & obscura: & res ipsa Latina minimè consisteret; muta prorsus alioquin, & elinguis. Meritò igitur Veronenses omnes assurgimus marmoreæ PLINII statuæ, quam prisci

nostri

nostri genitores olim ei erexerunt; meritò tàm eximiâ certissimi ciuis celebritate perfruimur: Quicquid Nouocomenses illum nobis semper inuiderint, & surripere temerè contenderint, ineptâ planè sententiâ, & deridiculis coniecturis; quas, primùm à Benedicto Iouio Etruscè perscriptas, mox à Paulo Cigalino eruditâ, perpolitâq; oratione peroratas, à Basilio denique Parauicino, Italicâ manu, eâq; frigidâ, & insulsâ, in vnum collectas, editas, pugnacissimo spiritu confutauit, & contriuit Polycarpus Palermus I.C. & Philarmonicus noster; vir quidem in forensi puluere quotidiè versatus, sed & omnium politiorum literarum, antiquitatisq; omnis scientissimus: cuius in hoc genere libellus, latinè conscriptus, propediem prodibit.

PRAEFATIO
AVCTORIS.

NVISVM mihi ſemper fuit illud genus hominum, qui nullâ gloriæ cupiditate incenſi in ſegnitiem proni dilabūtur, & ocio ignauiſſimè torpentes, tanquam ad inertiā, & ad voluptates tantùm nati, belluarum more vitam degunt, à quibus illi quoq; parum differre mihi videntur, qui ocio, & ingenio ſimul abutentes, vel in turpibus, & obſcænis, vel in ludicris, & nullius ponderis argumentis tractandis ſe ipſos occupant, & fruſtra tempus conterunt; quos enim nullus veræ gloriæ ſtimulus tangit, illos hominum nomine vix dignos, ſed belluis propiores eſſe exiſtimo; etenim quid à belluarum naturâ diſtat huiuſmodì vitæ ratio? quando per idem vitæ curriculum, ad eandem vitæ metam, homines iſti pariter cum ipſis beſtijs pari curſu contendunt, & eamdem cum illis corporis ſimul, ac nominis exſtinctionem ſortiuntur? nec verò ſolùm æqualem, ſed etiam longè quandoq; deteriorem, quantò peius eſt inhoneſtam malè actæ vitæ memoriam, quod non fit à beſtijs, poſteritati relinquere, quàm nullam. Hæc ego dum mecum ipſe recolo, ſæpiſſimè autem recolo, nihil vnquam habui antiquius, quàm actiones meas ad rectam rationis normam ita dirigere, vt me & ipſius vitæ nunquam pœniteat, & poſterorum memoriam, cuius deſiderio in primis teneor, non reformi-

dem: itaq; quodcumque mihi ocium à forensibus negotijs, & à rei familiaris curâ vnquam superfuit, (cum viderem ex Catonis sententiâ illius quoque rationem reddendam nobis esse) totum illud in ea studia semper conuerti, quæ mihi vtrumq; præstarent, vt scilicet & ad vitam rectè instituendam conducerent, & meam cũ aliorum saltem famâ extenderent, & propagarent. Primam igitur ocij mei summam ex ipsâ rerum Veronensium historiâ, cui me iampridem totum addixi, constare volui, illudque ex eâ potissimum tractandum excerpsi, quod nec esset multiplex, nec incuriosum, quodq; nõ modo Patriæ gloriã, & dignitatẽ respiceret, sed etiã magis, ac magis assereret, & confirmaret, Patriam scilicet C. Plinij Secundi superioris, illius inquam Plinij, quem tãti est inter suos ciues cõnumerare posse, vt operę pretiũ duxerint Comenses illius dominium, & possessionẽ, literario quidẽ, sed graui, & aperto Marte, inuadere, & nos in eâ quãquam vetustissimã, & doctorũ penè omniũ iudicio cõfirmatâ, ipso etiã inuito, & reclamãte turbare: classicũ illis Basilio Parauicino postremo illorũ scriptore, post Benedictum Iouium, magnâ animi confidentiâ præcinente, & nos ad prælium magis, quã ad scribendum lacessente. In hoc autem illud etiam erit mirabile, quòd ipse Plinius, quem nos Veronensem fuisse probamus, Comenses verò suum falsò dictitant, Romanum se ferè semper, non externum profitetur; Romanos enim, qui vel armis, vel literis antè sua tempora floruerunt, priscos nostros, vel auos, vel maiores nostros vocat, abauos itidem eos appellat, qui agri colendi pręcepta scriptis suis tradiderunt. Item inter Vrbis nostræ miracula, idest Romæ, alibi dixit, opidumq;

dumque Cyrenaicum conditum anno Vrbis nostræ C XLIII, & Catonem obijsse anno Vrbis nostræ D C V eodem modo prodidit; quod dicendi genus illi valde familiare est. Leges præterea xij. tabularum nostras pariter vocat, & annales nostros, idest Romanos; alibi verò scripsit, Res in Arabiâ gessimus, idest Romanus exercitus, & nostra maria, quæ ad imperium Romanum spectarent, alicubi vocitauit. Quamquàm verò non ignoro prouinciam à me susceptam aliorum potius humeris, quàm meis conuenire, qui mihi doctrinâ, & ingenio, ac etiam latinè scribendi facultate antecellunt, & lucubrationes meas nec ad Critolai libram examinatas, nec ad Cleantis lucernam euigilatas prodire, absistere tamen incepto nō potui, tū quia mihi de hac re cū olim adolescēs Patauij iurisprudētiæ operam darem, iocundissima disputatio aliquando fuit cum Petro Antonio Parauicino, & Septimio Cicerio Comensibus Viris clariss. nec minore animi, quā generis nobilitate, sed summâ etiā eruditione prestātibus; tū quia cū lapis ille Plinianus, cuius olim Iacobus Antonius Pantheus, Matthęus Rufus, & alij Veronēses scriptores meminerunt, apud me sit, mutilus, diffisus, & omni iniuriâ labefactatus, quemq; in primis Comenses carpunt, & conuellunt, illius tuendi officium ad alium magis, quàm ad me ipsum spectare, nefas esse duxi; tum demum quia nec omnia quæ ab alijs scripta sunt à me omnino probantur, & multa quæ ab alijs fuere prætermissa, vt mei iuris agnoscerentur effeci. His etiam accessit AVGVSTINI VALERII olim Antistis nostri, & S.R.E. Cardinalis amplissimi, & doctissimi auctoritas, qui iam quinquennium lecto Parauicini

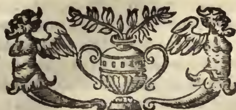
cini libello, atq; hiſce meis ſcriptis (tametſi rudibus, & impolitis) me prælegente auditis, vt illa in publicum ederem, quamdiu poſtea Veronę fuit, hortari nunquã deſtitit. Idem quoq; poſt illũ iã ad ſuperos ſublatũ multi pręſtitere, at in primis Aloyſius Rodulfus I.C. & Canonicus, M. Antonius Madius, & Aurelius Prandinus, Iuriſconſulti, & Equites, viri omnes præſtantiſs. & doctiſsimi, quorum iudicium vt in omnibus negotijs, ita in his quæ ad politiores literas ſpectant, ſummum eſt apud omnes; Ceterùm diuersâ à Parauicini ratione mihi viſum eſt ſcribere, ille enim Italicâ ſe linguâ, (prout etiam Iouius fecerat,) de hac materiâ diſſeruiſſe teſtatus eſt, quò facilius ab omnibus etiam indoctis, & latinarum literarum rudibus intelligeretur, ego verò vt ab ijs minimè intelligar, atq; vt in literariâ contentione viris tantùm doctis, & eruditis innoteſcam, ad quorum arbitrium, & iudicium ſtudia noſtra planè conferuntur, quorumque melior pars extra Italiam, & in regionibus longè à noſtro cœlo remotis habitat, latinè ſcribere decreui; atq; ob id etiam potiſsimùm, quia difficillimum mihi videbatur, alio quàm latino ſermone, huiuſmodi argumentum tractari poſſe, multis Latinorum, Græcorumq; auctorum teſtimonijs paſsim toto opere citatis, Italorum paucis.

Erit igitur ſuſceptæ quæſtionis argumentum ſuperiorem Plinium Veronenſem fuiſſe, non Comenſem, hoc ipſum autem argumentum duobus primis voluminibus expediam, nec dubijs vtriuſq; Plinij indicijs, vetuſtorumq; lapidum fide, ac deniq; eruditiſsimorum hominum iudicio, & auctoritate comprobabo, in tertio iura ipſa Comenſium expendam, & eodem diſſerendi

rendi genere facillime confutabo: disputationis nostrę hæc ratio, hæc summa est. Verùm toto opere iam exacto, & manu iam de tabulâ, vt aiunt, sublatâ, cum nihil aliud restaret, nisi vt propediem typis excudendum traderetur, ecce repente nuntiatur dari operam à Comensibus, vt imprimeretur quædam Pauli Cigalini medici Comensis oratio aliàs Ticini habita, quâ multis argumentis & ipse nititur, vt Plinium de quo agimus, à nobis auertat, & ciuem suis Comensibus adsciscat; quo nuntio allato aliquâ morâ conatus nostri intercepti sunt, neque enim sine magnis Comensium consilijs hęc acta fuisse existimabam, mecum ita statuens, hanc illos artificem dimicandi rationem inijsse, vt post ipsum Parauicinum velitis specie, aut antecursoris alicuius, primò emissum, insignem aliquem bellatorem, atq; ipsum porrò Cigalinum hac suâ oratione suas partes pugnaciter tuentem in nos armarent, atq; ita me, (quem Parauicini libello respondere præsenserant,) vel incautum opprimerent, vel grauissimi hominis auctoritate permotum à scribendo deterrerent. Illam igitur iamdudùm editam cum mihi primus omniũ vir clariss. & consiliorum meorum non ignarus Iordanus Seraticus Comes tradidisset, auidissimè semel legi, mox iterum, ac sæpius legi, vtque in eâ summum hominis ingenium, nec obscura magnæ eruditionis argumenta sum conspicatus, ita nihil prorsus fuit, quod me à priore sententiâ reuocaret, quamuis enim omnia acutè, multa probabiliter, at singula miro ordine subtilis disputator edisserat, ea tamen esse videbam, quæ facillimè suâ congruâ responsione tollerentur; sic itaq; alacri animo intermissum diu studium reuocaui, & toto

opere

opere reuoluto, hisq; suo loco, quàm aptiùs fieri potuit, insertis, quæ ad solutiones argumentorum Cigalini spectabant, tandem scribendi finem feci: ac tanto rerum successu, sicuti mihi persuadeo, vt in posterum Comenses de Plinij Patriâ quæstionem nobis refricantes non simus amplius audituri: Hoc à me Veronæ Patriæ, Veronensibusq; meis hucusque datum: ac licet id quidem parum fortasse videatur, tamen iuuat hæc gloria, quæcumq; est; nam si facilitas argumenti operis amplitudinem minuit, ipsa profectò res tractata (magnus quippe vir, & Dijs ingenio, quàm hominibus similior, suæ Patriæ firmè assertus, ac seruatus) summi cuiusque operis gloriam, & magnitudinem æquat: maiora porrò etiam quæ iamdudum animus molitur, aggredi certum est, ac maiore etiam studio, nec minore forsan ingenij laude, sed hæc aliàs, & cum meis studijs aura secunda publici fauoris adspirauerit: tunc enim demum soluere vt magis opportunum, ita tutissimum fore duco.

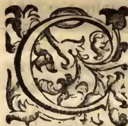

DE VERA C. PLINI SECVNDI SVPERIORIS PATRIA ATQVE EA VERONA.

POLYCARPI PALERMI I.C. VERONEN.

Liber Primus.

CAP. I.

PLINIVS Secundus magnus ille natura Myftes,atque omnium rimator folertifsimus,qui imméfam illius fœcunditatem, in his etiam quæ in eius maieftate aliquando abdita fuerant, & affequi diuino ingenio potuit,& triginta feptem voluminibus confcriptis admirabili calamo celebrauit, præter alia penè innumera fcriptorum monuméta,quæ non exftant, ex quibus fatis gloriæ, certamq; nominis immortalitatem fibi etiam aliunde comparauerat, natus eft Tiberio imperante annũ circiter DCCLXXVI ab vrbe conditâ, à Chrifti verò facratifs. natali XXV Scribit[a] enim minor Plinius illius ex forore nepos, & per adoptionem filius, virum hunc clarifsimum mortalitate interceptum vitæ finem impleuiffe anno ætatis fuæ fexto fupra quinquagefimum,animę meatibus fulfureâ,& crafsiore caligine ex immenfo,& latius præter folitum effufo Vefuuij montis incendio,interclufis,fpi- a. ep. 5. lib. 3.

ritűq;

ritúque obstructo, dum eò cum Liburnicâ, & quadriremibus è Misenensi classe, cui præerat, [a] applicuisset, seu visendi studio, vt quidam credidere, seu potius vt imminentibus Campaniæ periculis occurreret, terrâ iam antea proximè cōtinuis motibus concussâ, sed tum demum adeo illius tremore inualescente, vt non moueri omnia, sed euerti è sedibus suis crederentur; quod quidem incendium, quo tota vicina regio, & Vrbes cum hominibus conflagrarunt, è summo Vesuuij vertice sub Tito Vespasiano erupit, vt testantur ex vetustioribus [b] Suetonius Tranquillus illi ætati proximus, & [c] Orosius, [d] Dioque, cuius libros maiori ex parte conuulsos, & truncatos elegāti epitome perstrictos nobis Xiphilinus conseruauit, nec non & [e] Sex. Aurelius Victor, & [f] Eusebius, de quo etiam [g] Papinius Statius, & [h] Martialis ex Poetis meminere: ex recentioribus multi, sed inter cæteros Vincentius antistes [i] Bellouacensis, [k] Marcus Antonius Sabellicus, [l] Ioānes Cuspinianus, [m] Hieronymus Bardus, qui tamen Ætnam pro Vesuuio posuit, [n] Franciscus Sansouinus, & [o] Cęsar Baronius S. R. E. Cardinalis amplissimus, & Ecclesiasticæ historiæ, vt supremus, ita omnium scriptor grauissimus, & eminentissimus, anno scilicet primo Olympiadis ducentesimæ decimæ quintæ, qui fuit primus imperij T. Vespasiani, eodem Eusebio auctore, & Vrbis conditæ DCCCXXXII Vespasiano patre IX, qui in Consulatu vitâ functus est, & Tito filio VII Consulibus, iuxta Panuinij temporū rationem, diem etiam tanti viri morte illustratum adijcerem, ne quid à me curiosa ingenia desiderarent, nisi me codicum inconstantia in epistolâ minoris [p] Plinij ad Tacitum suspensum teneret, in quorum altero dicitur

a. ep. 16. & 20 lib. 6.
b. in Tito c. 8.
c lib 7 cap. 9
d. in Tito.
e. in Tito.
f in chronico
g. lib. 5. Silu. in epiced. in patrem.
h. epigr 124. lib. 1.
i. in specul historial. lib. 10 c 9.
k. lib 4. Ennead 7.
l. in cōment in Coss Cassi. d in Tito.
m in chronologia.
n in chronologia.
o in annal. Ecclesiast.
p. ep. 16. lib. 6

VIII. Kal. Septemb. in altero verò III. Non. Nouemb, illum obijsse, postridie scilicet quàm à Miseno soluisset. quamobrem si ab isto Vesuuij incendio seriem annorũ sex, & quinquaginta illius vitæ retro agemus, necesse est, vt eius natalem in annum supradictum, siue illi proximum, conferamus; Puerum sanè impuberem, & peradolescentulum Roma vidit, & peregrinum excepit; eò scilicet vel à parentibus, vel à suis adductum; hoc enim inter cętera laudabile institutum antiquorum fuit, tam florente Republ. quàm Imperio, (sub quo præsertim Romanæ Ciuitatis ius latissimè fuerat propagatum) vt pueri ciues Romani ingentis spiritus, & altæ indolis è suis municipijs, & colonijs Romam ducerentur, vt ibi studijs, & honestis disciplinis vitam ab adolescentiâ instituerent, gratiamq; potentiorum ciuium vel ingenio, vel militiæ sudoribus demererent, & suam quisque fortunam in Vrbe omnium Principe, & totius Orbis Regiâ, seu potius compendio, vt inquit [a] Athenæus, experiretur. Hac ratione [b] M. Cato Porciæ familiæ princeps Tusculo Romam migrauit, vt qui nomen suũ ignobile aliquando in patriâ gesserat, Romæ nobilissimum redderet; Eadem ratione [c] C. Marius, vbi primùm ætas militiæ patiens fuit, Romam se è suo municipio contulit, vbi septies Consul, triumphatorq; gloriosissimus ex aratore Arpinate factus, omnium sui sæculi maximus imperator extitisset, si Barbarorum excidio destinatam virtutem à ciuili tantùm sanguine reuocasset. Inde etiã M. Tullium Ciceronem adolescentem à [d] patre Romã ductum, & incomparabilis eloquentiæ palmam adeptum, consulatus non erubuit; [e] Q. quoq; Sertorium imperato-

a. lib. 1 c 15. Dipnosoph.

b. Val. Max. lib. 5 c. 4.

c. Sallust. de bell. Iug. Plutarch. in Mario.

d. Cic. in Lælio.

e. Plutarch. in Sertor.

peratorem clarissimum, cuius exitio feralis illa fax Syllanæ proscriptionis exstincta est, non Romanum, sed Nursiæ Sabinorum oppidi ciuem agnoscimus, [a] Sallustium Amiterni, [b] Cornelium Balbum, qui etiam Consul fuit, è Gadibus Hispanum; omitto alios propè innumeros, qui Romam ab suis ablegati, & viris Principibus grati dignitate, & gloriâ floruerunt, ne in re omnibus notissima frustrà insistam. Nunc qua ætate noster Plinius Romæ vixerit videamus, ibique quid egerit, viderit, aut scripserit, sui ipsius testimonio magis, quàm aliorum indicio, ostendamus. In primis igitur certum est, Ap. Iunium, & P. Silium Consules ÆVO SVO fuisse, vt [c] ipse prodit anno scilicet Vrb. Conditæ DCCLXXXI, & XV Tiberij Principatus; à SE VISVM etiam Q. Seruilium Nonianum Consulem idem [d] Plinius testatur, sub eodem Principe, anno DCCLXXXVIII, nec non & [e] Sex. Papinium Consulem, anno DCCLXXXVIIII, quo tempore Plinius annum ætatis suæ XII, & XIII agebat. [f] alibi etiam A SE VISAM Lolliam Paulinam Caij Principis matronam scribit, gemmis, & margaritis onustam, cuius verba hic non piget subijcere, quia & ipsa verè aurea, nec ipsis Lollianis gemmis minus pretiosa sunt, vel ipso Iulio [g] Solino teste, qui eandem materiam nullis alijs verborum coloribus exprimere valuit, quā Plinianis. *Lolliam inquit Paulinam, quæ fuit Caij Principis matrona, ne serio quidem, ac solemni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœnâ, VIDI, smaragdis, margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus, digitisq; , quæ summa quadringenties HS colligebat,*

a Eusebius in chronic. Blād. lib. Ital. illustr.
b Dio lib. 48
c lib. 8. c. 40.
d lib. 37. c. 6.
e lib. 13 c. 14
f lib. 9. c 35.
g cap. 54. in polyhist.

gebat, ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare; nec dona prodigi Principis fuerant, sed auitæ opes, Prouinciarum scilicet spolijs partæ; hic est rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto Oriente, interdictâ amicitiâ à C. Cæsare Augusti filio, venenum biberet, vt neptis eius CCCC HS operta spectaretur ad lucernas: SVA etiam MEMORIA Caij Principis Asturiâ Romã remigantis pisciculum auspicalem nauem tenuisse [a] prodit, quo anno suis telis confossus iacuit. Claudio porrò Cæsare Ostiæ portum ædificante, & Orcâ in litus fluctibus propulsâ, militem lanceas congerentem ex nauigijs assultantibus mergi A SE VISVM [b] scribit, reflatu belluæ oppletum vnda, item Hippocentaurũ [c] eidem Principi ex Ægypto Romam allatum in melle, [d] Lusciniam itidem candidam, [e] turdumq; Agrippinæ eiusdẽ Claudij vxoris sermones hominum imitantem. Libertos præterea Claudij potiri rerum, & eisdem, iubente Agrippinâ, Prætoria ornamenta à Senatu decerni cum indignatione [f] VIDIT. [g] Alibi etiam *bis* inquit *VIDIMVS Vrbem cingi domibus Principum Caij, & Neronis*, & rursus [h] alibi *NOSTRA Q. ÆTATE* inquit *Poppæa coniux Neronis*, & [i] alibi. *AMNES tetro fluere & NOSTRA vidit ÆTAS Neronis Principis annis supremis*. Præterea familiaritate Pomponij Secundi vsus est, Poetæ illius temporis clarissimi, & Caligulæ Principis familiaris, cui etiam aliquando cœnam dedit, de cuius vitâ libellum Plinius noster à se scriptũ [l] docet. Sub Nerone verò Ausonium Paulinum Consulem SE VIDISSE [m] alibi ostendit, multaq; sub eodem Principe illum scripsisse nepos [n] refert,

a. lib. 32. c. 1.
b. lib. 9. c. 6.
c. lib. 7. c. 3.
d. lib. 10. c. 29
e. lib. 10. c. 42
f. lib. 35. cap. penult.
g. lib. 36. c. 15
h. lib. 33. c. 11
i. lib. 2. c. 103.
l. lib. 14. c. 4.
m. lib. 5. c. 1.
n. epist. 5. l. 3.

fert, at ipsam Naturalem historiam cum scriberet annus nonagesimus agebatur ab obitu P. Vergilij Maronis, [a] vt ipsemet testatur, qui fuit Vrbis conditæ DCCCXXV, Vespasiano IIII, & Titô II Consulibus, decessit enim Vergilius X. Kal. Octob. C. Sentio Saturnino, & Q. Lucretio Vispillone Consulibus, anno DCCCXXXV, [b] Donato, & [c] Eusebio auctoribus; ipsum porrò Naturalis historiæ volumen absolutum T. Vespasiano filio VI Consuli dicauit, anno DCCCXXX; studiosissimus omnium suæ tempestatis fuit, atque adeo temporis parcus, vt illud omnino perijsse existimaret, quod studijs non dedisset; Principibus Vespasianis acceptus supra omnium gratiam vixit, cum quibus Iudaico illum bello interfuisse, tum vetus, nec vulgaris illorum consuetudo, tum illa quæ de Iudæâ, & balsamo ipse [d] Plinius scribit, mihi facile persuadent; quòdque Plinius nepos cum esset adolescentulus in Siriâ se militasse (cum auunculo credendum est) in epistolâ ad Actium Clementem [e] testatur, & [f] Pontio quid inde Romam rediens scripserit significat; militiâ, magistratibus, & rebus gestis apprimè clarus, procurauit in Hispaniâ, Misenensi clasßi præfuit, amplo vir corpore, sed diuino, & incomparabili ingenio.

a lib. 14. c. 1.
b in vita Verg.
c in chronic.
d lib. 5. c. 15. cum seqq & lib. 12. c. 25.
e epist. 16. l. 6
f epist. 4. li. 7.

CAP.

CAP. II.

ACTVRVM de Patriâ C. Plinij Secundi quispiam fortasse arguet me à rectâ propositi semitâ aberrasse, quoniam ab illius vita initium scribendi feci, verùm nihil à me temerè actum fuisse intelligent, quicumq; consilij mei rationem toto opere prius perlecto percalluerint, fuit enim plusquam necessaria ista demonstratio temporis vitæ, & mortis ipsius Plinij, ad cognoscendum etiam illius patriam, cum non defuerint homines alioquin studiosi, & literati, qui ea quæ prodita sunt à scriptoribus de posteriore Plinio Nouocomense, nominum vtriusq; similitudine decepti ad superiorem de quo agimus, præposterâ temporum serie perperam retulerunt, quamobrem illius vitam præmonstrare non ab re mihi visum est, vt illius cognitione præuiâ, ceu quadā face prælucente, quodcumq; obscuritatis in legendo obtendi posset, statim in ipso limine claresceret. Cæterùm quia multa sunt argumenta, quibus hæc nostra de Plinij patriâ disputatio nititur, ab eo, quod est omnium maximum, illius exordium ducere decreui, ab ipso scilicet eiusdem Plinij testimonio, quo nullum nec certius haberi potest, nec quod à Comensibus acrius impugnetur, mox cætera omnia singulatim percensebo, ita enim fiet, quod ædificantibus vsuuenit, vt solidioribus iactis fundamentis, quod superimponitur ædificium nulla ex parte nutet, sed circumfrementes ventorum procellas firmitate sua frangat, & eludat; Ex hoc igitur ipsum Plinium

Vero-

Veronensem fuisse non dubitamus asserere, quia ipsemet Catullum conterraneum suum vocat in operis sui præfatione ad T. Vespasianum his verbis. *(Vt obiter inquit emolliam Catullum conterraneum meum)* dubio procul indicans eo verbo ex eâdem se terrâ, & patriâ ortum, qua Catullus, vt ergo ille Veronensis fuit, ita & Plinius. Non ignoro argumentum hoc meum, quo etiam alij ante me pro Veronensibus vsi sunt, à Benedicto Iouio, & ab alijs viris doctissimis paruifieri, à Basilio verò Parauicino apertè etiam improbari, & irrideri. Hi enim omnes verbum (conterraneus) hominem non ex eâdem patriâ, diœcesi, & territorio, sed ex eâdem regione, & prouinciâ interpretantur, atq; ideo non impropriè Catullum à Plinio conterraneum vocatum fuisse contendunt, cum vterq; esset ex ipsâ Cisalpinâ Galliâ, & Transpadanus. Ex quibus patet primam disputationis nostræ partem ab ipsâ definitione vocabuli nostri pendere, cuius aleæ discrimen vt Veronensibus plurimùm confert, ita Comensibus vel nihil, vel parum vtilitatis afferre potest; Nam si conterraneus is propriè dicitur, qui est eiusdē terræ, territorij, & diœcesis, iam ipsum Plinium ex propriâ confessione Veronensem ciuem habemus; si verò etiam conterraneus is dici potest, qui est eiusdem regionis, & prouinciæ, vt arguunt aduersarij, in dubio magis erit, Comensisne, an Veronensis fuerit, quàm vt Comensis efficiatur, sed pauca prius de origine illius formationis differamus; Credidit Ambrosius Calepinus, à quo nec Cigalinus dissentit, vocabulum hoc in castris ortum fuisse, ipsâ præsertim militum multitudine eò confluentium id suadente, quò faci-

facilius alter ab altero dignosci posset, atque ita ipso etiam Plinio innuente, ibi (*agnoscis & hoc castrense verbum*) Sed alia est origo Pliniani vocabuli, ni fallor, ita enim mihi illud appellare libet, quando antiquorum nullus, quorum scripta nunc exstant, illo vsus fuerit, excepto Plinio, vt etiam Nicolaus Perotus, ac post eum Cigalinus, obseruauit. Siquidem non ideo castrense verbum à Plinio dictum est, quia ortum esset in castris, sed quia ibidem vsu frequentiore, quàm in foro, & in publicis, priuatisq; negotijs tractandis, ita re exigente, esset receptum; necessitas verò, & latinorum vocabulorum inopia illud effecit, & è Greco fonte, vt alia multa, Varrone, Horatio, & Pompeio Festo auctoribus, in latinos riuos deduxit. Est enim conterraneus apud nos, idem quod apud Græcos αὐτόχθων, constatq; ex αὐτός, quod ipsum significat, & χθών, quod terram, Homero, & Florilegij auctoribus perfamiliare verbum, perinde ac si diceretur homo eiusdem terræ; quoniam verò terræ nomen, à quo tam Græca, quam Latina dictio deriuatur, plurifariam accipitur, quandoq; enim globus hic vniuersus, qui Oceano vndiq; circumfusus Cœli ambitu continetur, à Cosmographis terra dicitur, nec aliter sensit diuinus ille Moses, cum τὴν γῆν, hoc est terram à Deo creatam in principio, & in ipsis mundi primordijs dixit, nec Cicero in illo admirabili suæ diuinitatis fragmento, vbi somnium Scipionis describit; quandoq; verò solas ciuitates cum suis territorijs comprehendit; ac demum non impropriè quantulacumque terræ pars, quam vel oculis per temporum momenta lustramus, vel pedibus terimus, vel etiam digitis attingimus, terra dicitur;

dicitur, ideo vt veram latini nominis ſignificationem
aſſequamur, Græci primum proprietas, à quo latinum
emanauit, videnda nobis eſt. Eſt igitur αὐτόχθων apud
a. lib. 3. c. 4. onomaſt. Græcos, vt tradit[a] Pollux, eiuſdem terræ, & ciuitatis
incola, & indigena, quam dictionem, ideo Rodulfus
Gualterius, qui illum latinitate donauit, in conterra-
neum tranſtulit. quamobrem Athenienſes cũ vellent
antiquã generis nobilitatem oſtentare, αὐτόχθονας ſe in-
uicem nomine ab alijs diſtinxerunt, prout etiam Arca-
b. in Lexicho in verbo αὐτόχθων. des, Æginetæ, & Thebani, vt ex Hellanio refert[b] Har-
pocratio, vt pote non aliunde oriundos, non aduenas,
ſed indigenas, & cum ipsâ quodammodo Atticâ terrâ
c. in lib. de exſulio. natos, vt teſtatur Euripides apud[c] Plutarchum,[d] Sui-
d. in verbo αὐτόχθων. das, &[e] Claudius Minos, quod etiam apertiſſimo pro-
e. in emblem. 236. Alciati. didit teſtimonio[f] Iuſtinus his verbis, vbi de Athenis
f. lib. 2. loquitur: *Quippe non aduena, inquit, neq; paſſim colle-
cta populi colluuies originem Vrbi dedit, ſed in eodem nati
ſolo, quod incolunt, & quæ illis ſedes, eadem origo eſt.*
g. in præfat. ad librum de re nauali. quò reſpiciens[g] Lazarus Bayfius, I. C. doctiſſimus,
Græcos illos, qui in Gallia Franciſci Regis glorioſiſſi-
mi beneficio ſuo tempore floruerunt, tales fuiſſe in-
quit, qui valerent reuocata Maſsilienſium memoria,
cùm ipſis αὐτόχθοσι, ideſt Athenienſibus, non ſolum de
diſciplinarum elegantiâ, ſed etiam de ipſo Atticiſmo
ὑπεραττικῶς contendere. quam generis claritatem non
ſolùm nomine, ſed etiam exteriore notâ ad cultũ cor-
poris comparatâ oſtendere Athenienſes voluerunt, ci-
cadas enim aureas eâ ratione crinibus innodabant,
quòd & ipſæ, in quâ naſcuntur terrâ, in eâdem viuãt,
& moriantur, vnde γηγενεῖς à Thucidide, & Suidâ, hoc
eſt terrigenæ, & indigenæ non abſimili uocabulo no-
minantur.

minantur. Iam igitur si ipsam verbi nostri originem, & deriuationem inspicimus, eiusdem terræ, & ciuitatis hominem significari per illud videmus, si verò etiã ipsam illius definitionem, idem erit statuendum; hæc autem à posterioribus, & recentioribus erit nobis petenda, quando nulla antiquorum monumenta nobis supersunt, vnde illam possimus agnoscere.

*C*ONTERRANEVS, inquit[a] Valla, post[b] Guarinũ nostrum, &[c] Nicolaum Perotum, viros doctissimos, is dicitur, *qui est eiusdem terræ, hoc est territorij, & diœcesis:* id ipsum[d] Ælius etiam Antonius Nebrissensis, &[e] Antonius Mancinellus post illos tradidere; nec aliter de hoc ipso vocabulo sentit[f] Angelus Politianus, peracri vir ingenio, &, vel ipso Iusti Lipsij iudicio, quod summum est in literis, doctissimus, cum enim aliàs in nobili virorum Veronensium cętu Catullianum epigramma in Arrium, imo planè vniuersum Catullum explicasset, eosdem sibi applaudentes describit, & Angelum demissum cęlitus clamitantes, qui sibi poetam CONTERRANEVM interpretaretur, innuẽs, imo apertâ significatione ostendens, hoc verbum ad eiusdem terræ homines, & ciues esse propriè referendum. Expalluit repentè Iouius tanti viri sententiâ auditâ, ac subito exanimatus metu diriguit, non aliter quàm si Gorgonem aliquam, aut quippiam horrendum ex improuiso obuium habuisset; inde, vt est homo ingeniosus, & ad omnem defensionem paratissimus, ad artes, vt alter Proteus, se conuertit, si quà Politiani iudiciũ fallere posit, & eludere, Catullumque, non à Politiano, sed à Veronensibus, cum eo colloquentibus, CONTERRANEVM suũ vocatũ fuisse contendit: tàm va-

a. lib. 4. c. 83. elegant.
b. apud Russũ. & apud Angelum Decẽbrium sæpe.
c. in Cornucop.
d. in dictior. hispanolat.
e. in lib. cui titulus Elegantiæ portus. verbo Cõterraneus.
f. cap. 19. Miscellan.

no, & ridiculo commento, vt ego existimo, quàm si dixisset, caput illud Miscellaneorũ, vbi hæc ab eo producuntur, à Veronensibus, non à Politiano, fuisse conscriptum; verùm nec aliquâ fortasse veniâ indignus habendus esset Iouius, nec alij Comenses, qui cum eo transierunt, ex quo legerint, vt ipsi aiunt, aliquando apud [a] Politianum, Plinium nostrum Nouocomensem fuisse vocatum, nisi imposturæ magis aurem, quàm veritati, & rectæ Politiani sententiæ, præbere voluissent, vt enim ista dictio (Nouocomensis) in meo codice Lugduni impresso anno Dñi MDXXXVIIII, apud Sebastianum Griphium non legitur, nec in alijs, quotcumq; vidi, ita ab eis contra mentem ipsius auctoris iam satis exploratam, non erat recipienda, sed potius vti spuria reijcienda. Verùm enimuerò præclarum de huius vocabuli nostri significatione testimonium, & exemplum nobis reliquit Franciscus Niger in epistolâ ad Iacobum Comitem Purliliarum Virum natalium splendore, & doctrinâ spectatissimum, post illius libellum de Liberorum educatione, impressum Taruisij anno Domini MCCCCLXXXXII; idem quoq; de eodem vocabulo sensere [b] Angelus Decembrius, & [c] Marinus Becichemus Viri doctissimi, sed politiorũ literarũ studio suo tẽpore in primis insignes, à quibus nec Marcus Mantua I.C. clariss. dissentit: qui in eo libro, in quo Iurisconsultorum vitas describit, Nellum à Sãcto Geminiano CONTERRANEVM Francisci Pepi vocat, Florentinum videlicet, siquidem ipsum Franciscum iam antea inter I.Consultos Florentinos retulerat. His accedit Andræas Schottus vir inter literatos æui superioris non obscuri nominis; is enim in sua

a. cap. 48. in Miscell.

b. lib. 6. c. 68. de polit. liter.
c. in suas præl. in Plin.

suâ præfatione ad Sex. Aurelij Victoris librum de Viris illustribus, Corneliũ Nepotem Veronensem ciuem, & municipem Catulli vocat, & CONTERRANEVM, Plinij nostri castrensi vocabulo vsurpato. Neq; verò [a] Bernardinus Scardæonius aliter de hoc nostro vocabulo statuit, qui Iulium Paulum I.C. Patauinum Titi Liuij coętaneũ per errorem in marmoreâ inscriptione nuncupatum, CONTERRANEVM vocandum docet. Ipsi porrò Tito Liuio C. Cornelium Augurem πολίτην fuisse Plutarchus prodidit, [b] ciuem Gulielmus Xylander transtulit, Sed CONTERRANEVM etiam Iacobus Angelus à Scarpariâ vetus Plutarchi traductor conuertit, cuius etiam meminit [c] Scardæonius; Alexander [d] quoq; ab Alexandro vir doctissimus Iouianũ Maium CONTERRANEVM suum vocat, Neapolitanũ & ipsum innuens, fuit enim præceptor Sannazarij, & aliorum insignium virorum, de quo idem Sannazarius [e] sic cecinit.

a. li. 1. class. 8.

b. in vita Caij Iulij Cęsaris.

c. lib. 1. class. 1.

d. lib. 1. c. xi. genial. dier.

e. in eleg in maledicos detractores lib. 1.

Quiq; tot egregias animas, tot clara virorum
Ingenia enixu format, alitq; suo,
Nectat honorata Maius sua dicta corona,
Tamq; pias ferulas regia sceptra vocet.

Fuit autem vsu frequẽs ingenijs Neapolitanis hoc vocabulum, namq; & Pomponius Gauricus Neapolitanus in libro de Sculpturâ, vbi versus Papinij Statij citat de Equo Maximo Domitiani, ipsum Poetam CONTERRANEVM suum vocat, idest Neapolitanum. Catulli demum CONTERRANEVM Plinium, idest Veronensem vocat Achilles Statius in suis in Catullũ cõmẽtarijs, & [e] Georgius Iodocus Berganus eundem Catulli CONTERRANEVM eodẽ sensu prodidit.

e. lib. Benach.

Quis est autem, qui Ambrosij Calepini Viri nobilis, & eruditissimi ingenio, & honestis sudoribus plurimum non tribuat, ipsasq; literas ei multùm debere nō fateatur? is tametsi Bergomas, & Comensibus finitimus, cum vocabulum hoc [a] exponeret, hominem tamē ex eâdem terrâ, & territorio significare dixit, Pliniumq; perinde Veronensem agnouit, ac ipsum Catullum, & in Græcam dictionem, quæ ὁμοχώριος est, conuertit, ἐπιχώριον, & ἐγχώριον non absimilem, quibus eiusdem ciuitatis incolas, non regionis, aut Prouinciæ significari scribit [b] Pollux. Idem de hoc uocabulo scripsere Auctores Thesauri linguæ latinæ, atq; inter eos Albertus Burcrus postremus eiusdem libri, idemque acerrimus censor, atq;, ut ita dicam, repurgator, à quibus non recessere uiri duo præstantes, & omnium doctrinarum, latinæque linguæ in primis gnari, Christophorus Landinus, & Ludouicus Dominicus, qui uerbum hoc nostrum in compatriotam Italicâ linguâ transtulerunt, ex eâdem quippe patriâ, non Prouinciâ. Hoc idē de hoc nr̄o Pliniano uocabulo tradidit doctissimus, ac nobilissimus Scaliger, mihi solus instar omnium, in suis in Eusebium commentarijs nuperrimè editis; ita demum hoc idem interpretati sunt [c] Marsilius Cagnatus, & [d] Nicolaus Maronca Philosophi, & Medici Veronenses præstantissimi, at Maronea etiam Cigalini auditor. Nostrorum demum Statutorū conditores hoc idē de hoc eodē uocabulo & ipsi iam ante plura sæcula senserunt, nullâ adhuc inter nos, & Comenses ex ortâ controuersiâ de Plinij Patriâ. Exstat enim inter alia Statutum [e] cum huiusmodi inscriptione. *Quod Vicarius, siue delegatus, & alij Iudices Domini Potestatis foren-*

a. in verbo cōterraneus.

b. lib. 3. c. 4. & lib. 9. c. 11. onomast.

c. in epist. dedicat. ad Paullum V Pont. Max ad libr. de sanitate tuenda.

d. Lib. de amomo.

e. lib. 2. c. 11.

forenses de aliquâ causâ non cognoscant alicuius CONTERRANEI sui, quod uerbũ in ipso statuto ita sunt interpretati. *Item statuimus, quòd Vicarius, seu delegatus Domini Potestatis, & alij Iudices, qui sunt forenses, non possint, nec debeant cognoscere de causâ, seu causis ciuilibus alicuius personæ, quæ sit de ipsâ terrâ, vnde fuerint*. Hic autem non erit absurdum inspicere, quid territorij nomine contineatur, quando ad eiusdem terræ, & territorij homines uocabulum hoc nostrum à Valla refertur, post Guarinum, & Perotum, & alios, ut supra vidimus, atq; hic in primis antiquũ legis Mamiliæ fragmentũ occurrit, quod pristino suo iuri, ac nitori doctissimus [a] Lipsius restituit, vnde hoc facilè cognoscamus, & [b] Pomponius I.C., ac post eũ auctor[c] Dictionarij iuris, alijq; permulti auctores vidẽdi sũt, asserẽtes *territoriũ esse vniuersitatẽ agrorũ intra fines cuiusq; ciuitatis*; [d] Frontinus quoq;, *quidquid*, inquit, *ad Coloniæ, municipijue priuilegium pertinet, territorij ius appellant*. Item [e] Flaccus, *Territorium veteres dixere intra quos fines iuris dicendi ius esset*. [f] Varro quoque, *Terra*, inquit, *dictâ est ab eo, vt Ælius scribit, quòd teritur, itaq; tera in Augurum libreis scripta cum r vno, ab eo colonis locus communis, qui propè oppidum relinquitur, territorium, quòd maximè teritur*.

a. lib. 1. c. 15. elect.
b. in l. pupillus. ff. de verb. signif.
c. in Diction. iuris. 1 verbo Territorium.
d. apud Velserum lib. 4. rerum Augustan.
e. ibid.
f. lib. 4. de ling. lat.
Vide Clem. 2. § sanè de electione.

Non eo sanè inficias, aliter verbum hoc (CONTERRANEVS) ab alijs fuisse acceptum; existimantibus, illud non impropriè referri posse ad homines etiàm eiusdem regionis, & Prouinciæ: caius sententiæ auctorem video [g] Hermolaum Barbarum, virum clarissimum, & doctissimum, quem præter Benedictum Iouium, & alios Comenses scriptores, alij quoq; secuti sunt, [h] Elias scilicet

g in castigat. in Plin. in prefat.
h in notis ad Sueton.

ſcilicet Vinetus, & alij nonnulli; verùm adeo tenuis eſt illorũ numerus,(ſi quid in hoc ineſt momẽti ad victoriam) vt iàm deploratam cauſam ab ſe agi intelligant, ſi vlterius nobiſcũ contendant Comenſes,quòd ſi literarij teſtes ab ingenij magis præſtantiâ, quàm à numero ſunt æſtimandi, adhuc illorum res in tuto non locantur: inter noſtros enim permulti exſtant doctrinâ in vniuerſum inſignes, & ingenio præſtantiſsimi, vel ipſo Pauli Iouij grauiſsimi hominis iudicio, qui Guarinum noſtrum, Nicolaum Perotum, Laurentium Vallam, Politianum, Pomponium Gauricum, & Nebriſſenſem, nec Muſæo ſuo literario, nec elogio luculentiſsimo indignos exiſtimauit, ita vt ſinguli cùm ſingulis Comenſium fautoribus nullo diſcrimine conferri poſsint. Iàm verò ſi remoto etiàm teſtium vtriusq; partis numero, & auctoritate, rationes tantùm, quibus omnes ducti ſunt,in ipſo vocabulo interpretando, expendere voluerimus, ſaniora adhuc conſilia illos inijſſe inueniemus, qui pro Veronenſibus ſcripsêre, quàm qui Comenſium ſententiæ ſubſcripſêre. A terrâ deductum vocabulum illi nullis aduerſantibus conclamant; terræ verò appellatione regiones,& prouincias contineri ſubdunt, id ipſumque vt oſtendant, multis exemplis nituntur, in quibus colligendis Cigalinus in primis multis peruolutis hiſtorijs ſedulam operam nauauit, ſed fruſtra: neq; enim hoc etiàm omnino à nobis negatur, eſt enim veriſsimum terræ nomen, (Prouinciæ tamen, & regionis nomine appoſito) ad Prouincias etiam, & regiones ſpectare, quid enim hoc prohibet, ſi ad ſolidas orbis terrarum partes, ſi ad ipſum deniq; terrarum orbem, nec improprie refertur?

fertur? nam præter M. Tullium à [a] Peroto primùm, & à Valla obseruatum, & mox à Comensibus relatum, Terram Africam ante omnes vocauit Ennius, eandemq; itidem [b] Vergilius, Italiamq; terram [c] Liuius, quo pacto à Catone, Plinio, & A. Gellio dicta est, vt Cigalinus animaduertit. [d] Thraciam porrò Mauortiã tellurem, & terram, [e] Italiam verò antiquam terram, item [f] Saturniam, [g] Oenotriã, ac demum [h] Hesperiam vocauit Vergilius, & Asida terram pro Asiã [i] Ouidius. at verò quòd subijciunt Comenses, ergo CONTERRANEVS, quod ab ipsâ terrâ deducitur, ad eiusdem quoq; regionis homines, & Prouinciæ porrigitur, hoc à nobis minimè probatur, hoc expressè impugnatur; perraò enim, atq; ita raò, vt nunquam fortasse, terræ nomen solum, & sine Prouinciæ nomine adiuncto, vel saltem per dictionem relatiuam, vel similem, subindicato, Prouinciam denotat, vt modo præmonstraui; at ex aduerso idem terræ nomen Vrbes per se propriè significat, prout multis tùm Græcorum, tùm Latinorum patet exemplis, quorum hic pauca subijciam: atq;, vt à Græcis initium sumamus, χθὼν ab eis, & γῆ terra dicitur, quorum vtrùmq; territorium etiàm, & ciuitatem, nunquàm verò regionem, vel Prouinciam significat; atq; hinc Sophocles, vbi in tragœdiâ, quæ Oedipus Colonæus inscribitur, ipsum Oedipum ab hospite sciscitantem facit de loco, vbi insederat, (erat autem sibi fatalis apud Σεμνῶν θεῶν) ita ab hospite edoctum cecinit, Græcos versus adscribam, atq; illos, quos latinos è Græcis Thomas Naogeorgus suis numeris reddidit.

a. in Cornucopia
b. lib. 4. Aen.
c. lib. 9. Dec. 4.
d lib. 4. Geor. & lib. 3. Aen.
e. lib. 1. Aene.
f. lib. 3. Geor.
g. lib. 7. Aen.
h. lib. 1. Aen. in fin.
i. lib. 9. Metamorph.

ἐν

ὃν δ' ἐπιστείβεις τόπον,
ΧΘΟΝΟΣ καλεῖται τῆς δὲ χαλκόπους ὀδὸς,
ἔρεισμ' Ἀθηνῶν.

idest. *porrò quem*
Calcas locum, TERRÆ huius appellatus est
[a] Via ærea, Vrbisq; est Athenienſium.

a. male verbū χαλκόπους in viam æreā transfertur, cū potius via ęripes dicenda sit, ideſt aſpera, & fragoſa, quāque ęreis pedibus eſſet eūdum.

Paulò verò inferius hoc idem clariùs expreſsit, vbi chorus, & Theſeus Athenarum Rex aduerſam Oedipi fortunam, & ęrumnas miſerati inter ſe colloquuntur.

ΧΟ. Ἄναξ πάλαι καὶ ταῦτα, καὶ τοιαῦτ' ἔπη
Γῇ τῇδ' ἀνὴρ, ὡς τελῶν ἐφαίνετο.

ideſt. *Cho. vir hic (Rex) iàm diù hæc,*
Taliaq; prolocutus eſt oracula,
TERRÆ huic quaſi effecturus.

mox paucis interiectis ſequitur Theſeus.

Ἔπειτα δ' ἱκέτης δαιμόνων ἀφιγμένος
Γῇ τῇδε κἀμοὶ δασμὸν οὐ σμικρὸν τίνει.

ideſt. *Deinde venit his*
Supplex Deabus, hisq; TERRIS, & mihi
Non pendit exiguum tributum.

(Hisq; terris) metri cauſa dixit, cū HVIC TERRAE dicēdum ſit, vt in Græco Γῇ τῇδε

Ex quibus apparet ipſum TERRÆ vocabulum ad ipſas Athenas ſemper, & ad earum territorium fuiſſe relatum, vt eo non impropriè apud Græcos ipſas Vrbes, & earum territoria ſignificari doceremur. Euripides verò per hoc idem verbum, γῆ, patriam itidem expreſsit in quodam ſenario verſu, quem citat doctiſsimus Scaliger in ſuis in M. Varronem de linguâ latinâ coniectanęis, eſt autem huiuſmodi

Τίνες δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;

Ideſt, Quinàm è ciuibus exturbant te è TERRA?

Menelai

Menelai sunt verba erga Orestem, qui iàm se à suis ciuili conspiratione è Patriâ expulsum fuerat conquestus; itaque Dorotheus Camillus, cuius operâ Euripidem latinè loquentem habemus, hoc idem verbum γῆν in Patriam non sine causâ transtulit; Ne verò diutiùs in Græcis recensendis immoremur, quæ nobis etiam à Latinis auctoribus suppeditantur testimonia, videamus. [a] Plautus in nostrâ TERRA inquit, idest in Vrbe, vbi Comœdia Casina acta fingitur, & eluuiones, exustionesq; TERRARVM, idest Vrbium inundationes, & incendia, direptionesq; vocauit [b] Cicero. siquid porrò etiàm certius Comenses desiderant, audiant quæ à Vetturia Coriolano filio bellum Patriæ inferenti obiecta apud [c] Liuium leguntur, quæq; à [d] Valerio Maximo repetuntur, licet illa Pighius inde expungat, *Potuisti, inquit, populari hanc TERRAM* (Romanum agrum intelligens) *quæ te genuit, atq; aluit?* frequens verò, & mirabilis in hoc Vergilis [e] extitit, multisq; in locis hoc nobis apertissimè testatur, ibi

a: in prologo Casinæ.
b: lib. de somn. Scipion.
c: lib. 2.
d lib. 5. cap. 4
e: lib. 1. Aen.

Me quoq; per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere TERRA.

De Carthagine loquitur: item [f] alibi de eadem.

f: lib. 4. Aene.

Dissimulare etiàm sperasti perfide tantum
Posse nefas, tacitusq; meâ decedere TERRA?

Multis itidem Vrbibus alio in [g] loco per ἀναχρόνισμον nominatis, priùsquàm conderentur, his versibus,

g: lib. 6. Aen.

Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, castrumq; Inui, Bolamq;, Coramq;:

Hunc deinde subdidit

Hæc tum nomina erũt, nunc sunt sine nomine TERRÆ.
Idem etiàm, vbi de Numa Rege loquitur, qui è Curibus Sabinorũ oppido Romam euocatus, defuncto Romulo, ad summum regiæ dignitatis fastigium sublatus est, sic inquit.

a: lib. 6. Aen. [a] *Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ*
Sacra ferens? nosco crines, incanaq; menta
Regis Romani, primus qui legibus Vrbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere TERRA
Missus in imperium magnum.

b: lib. 3. Hebdom. fol. 129

Quem Vergilij locum imitatus [b] Gabriel Lermeus, vel potius Gulielmus Sallustius vir doctissimus, vbi de Diocletiano loquitur, sic inquit

Hæc eadem exosus quoq; tædia maximus ille,
Qui laribus paruis, & TERRA è paupere missus
Imperij victor Romani inuasit habenas.

Quamquam verò non sum nescius, alia quamplurima huiusmodi exstare exempla apud Vergilium, aliosque probatissimos auctores, illis tamen recensendis ita demum datâ operâ supersedeo, vt mihi nonnulla ex ipso tantùm Ouidio desumpta referre nõ sit vetitum, à quo Lemnon insulam, & Sulmonem, Sestonq;, & Abydon TERRAS vocatas fuisse legimus, ac primùm de Lemno.

c: i epist. Hipsyp ad Iason.

[c] *Dos tibi Lemnos erit, TERRA ingeniosa colenti.*
De Sulmone autem, siue illius territorio, sic inquit.

d: eleg. 16 lib. 2. Amor.

[d] *TERRA ferax Cereris, multòq; feracior vuæ.*
At illa de Sesto, & Abydo vt sunt speciosissima, ita rem nostram ad viuum supra omnem fidem exprimunt.

e: in ep. Leandri.

[e] *Vel tua me Sestos, vel te mea sumat Abydos,*
Tàm tua TERRA mihi, quàm tibi nostra placet.

Hoc

Hoc demum quod ſequitur quemadmodum rariſsimum eſt, ita erit nobis multorum inſtar, & pro limite ſententiæ noſtrę.

[a] *Cecropiá Pallas ſcopulum Mauortis in arce* a.l.6.Metam.
Pingit, & antiquam de TERRÆ nomine litem.

De lite loquitur iam conditis Athenis exortâ inter Neptunum, Mineruamq;, de nomine Vrbi imponendo, hiſtoria eſt notiſsima ex [b] Pauſania, Ouidio, & alijs. b. in Atticis.

Si igitur terræ nomen, Prouinciæ nomine adiecto, ad ipſas Prouincias refertur, per ſe verò, & nullo appoſito Vrbium nomine, tam apud Græcos, quàm apud Latinos auctores ipſas Vrbes, & earum territoria propriè ſignificat, vt iam vel ipſi lippi, vel qui ſponte non cæcutiunt, videre poſſunt, quis credat, vt ſi ex hoc ipſo nomine verbũ CONTERRANEVS deriuetur, ad ipſas prouincias magis, quas per ſe nõ ſonat, referendũ ſit, quàm ad Vrbes, quæ ſub eo propriè continentur? Hæc ego libenter à Comenſibus ſciſcitarer, his enim argumentis, non longis illis ambagibus, uel ipſis labyrinthæis erroribus magis perplexis, & intricatis, quibus Cigalini luculentiſsima oratio plena eſt, huius vocabuli proprietas mihi videtur inueſtiganda. Iàm profectò etiam particula (con) quæ in huius vocabuli, de quo agimus, formatione concurrit, ipſum compoſitum reſtringit, nec illud in ſenſum extraneum, & longinquũ à propriâ verbi naturâ, vnde deducitur, labi, & euagari permittit, vt tota paſsim docet antiquitas; ſic enim, Contribulis is propriè dicitur, nec aliter latinè interpretari poteſt, qui in eadem tribu deſcriptus eſt, vnde omnes ex Fabiâ inter ſe ſunt contribules, item ex Publiciâ, ex Oufentinâ itidem, & ſic de ſingulis, nec

eadem ratione, qui in Fabiâ suffragium ferunt, contribules erunt his, qui in Oufentinâ, siue in Policiâ sunt. Conseruus quoq; is dicitur, qui cùm alijs eiusdem domini seruitio addictus est: cuius rei multa apud Plautum, & alios Comicos extare videmus exempla, quæ breuitatis causâ non subijcio: nec conserui, nisi inuitâ latinitate, inter se hi dici poterunt, qui sunt diuersorum dominorũ iuris, quàmuis seruilis conditionis omnes. Quid autem de dictione (commilito, vel commilitium) erit dicendum? nisi prorsus hoc idem? est enim commilito, qui sub eodem Imperatore militiæ nomen dedit, & in eodem exercitu stipendia meretur, non qui sub diuersis imperatoribus, & diuersis in castris; commilitium verò eiusdem militiæ societas, nec desunt exempla vtriusque; Cæsar commilitones suos milites, & si imperator, blandiore vocabulo appellabat, docet [a] ipse, docet [b] Suetonius. Perdiccas verò apud Iustinũ [c] hoc idem clarius expressit *Certè*, inquit, *commilitones eorundem castrorum*; præterea vbi idem auctor de [d] Alexandro loquitur, *ne qua materia*, inquit, *seditionis procul se agente in Macedoniâ remaneret, reges stipendiarios conspectioris ingenij ad commilitium secum trahit, seniores ad tutelam regni relinquit*, cur igitur tanto afficietur præiudicio vocabulum hoc nostrum, CONTERRANEVS, vt à suâ propriâ naturâ deflecti, & in impropriam significationem transferri debeat, Grammaticorum omnium sententiâ, imò totius latinitatis ratione resistente, alijs similibus interim pristinum ius suum retinentibus? an ideò, vt Comensibus mos geratur? at non illis ita parendum est, vt latinæ dictionis proprietati, & ipsi Plinio iniuria inferatur. Quid enim

a. li. 1. de bello ciu.
b. cap. 67. in Iulio Cæs.
c. lib. 13.
d. lib. 11.

enim magis propriè ſonat hæc vox (CONTERRANEVS) ſi illius originem, ſi etymon, definitionemq; ingenti numero teſtium vallatam, ſi deniq; connexionem ex duabus dictionibus compactam intuemur, quàm hominem eiuſdem terræ, ideſt ciuitatis, & Patriæ? quonam ergo pacto citra iniuriam in ſpurium ſenſum, & ſuæ naturæ reluctantem transferri poteſt, omnibus rationibus, atq; ipſis propè elementis repugnantibus? in ipſo verò Plinio literati omnes quid impenſius obſeruant, & admirantur, quàm miram latinorum uocabulorum proprietatem? quid magis illius operum diuinitatem aperit, quàm latinorum uerborum ſimplex, nudus, germanusq; uſus, & remoto omni circuitu, ſolida uis, atq; efficax ſignificatio? at quid ageret apud Plinium iſta dictio, si ad hominem eiuſdem regionis, & prouinciæ referretur, nisi id ſolùm vt nihil ageret, ſed ſuperflueret, & redundaret? cum enim inuentum ſit epitheton, ut tradunt [a] Rhetores, ornandi, aut uituperandi, siue indicandi, uel etiam (quod eſt illius magis proprium) ſignificantius exprimendi gratiâ, nimiâ profectò apud illum uel frigiditate langueſceret, uel laxitate euaneſceret; A Liguribus quippe olim Ciſalpina Gallia incipiebat, atque inde ſecus Alpium radices per Inſubres, & Cænomanos extenſa uſque ad Formionem proximum Aquileiæ Fluuium, Venetiam totam cum Carnis continebat, [b] Pomponio Mela, & [c] Sigonio auctoribus, à Cigalino etiam relatis, tam longinquo terrarum ſpatio inter Ligures, & Inſubres, Venetorumq;, & Carnorum fines interiecto, idq; Reip. Romanæ tempore, ut laboret eodem fides, qui hos populos inter ſe CON-

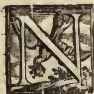
a: Quinctilia. lib. 8. cap. 3. Cornel. Val. in tabu. rhet.

b: lib. 1. c. 2.
c: lib. 1. c. 35. de antiq. iure Ital.

TER-

TERRANEOS dici potuiſſe contendunt, nihil enim ferè minus CONTERRANEVM, niſi forte omnes etiam ex vniuerſâ Italiâ inter ſe CONTERRANEOS eſſe credunt: at quàm propriè, & quàm verè, aliorum ſit iudicium.

CAP. III.

NIMIS ampla, & effuſa ipſis quoq; Comenſibus viſa eſt ſuperior vocabuli noſtri interpretatio, dum illud ad omnes eiuſdem regionis incolas, atque etiam Prouinciæ, referendum eſſe cenſuerunt, quamobrem mutatâ ſententiâ, & eiuſdem vocabuli ſignificationem infra anguſtiores terminos contrahentes, illos tantùm ſub eo comprehendi ſtatuerunt, qui eſſent eiuſdem regionis, & Prouinciæ, quæ ab vno, eodemq; Proconſule, vel alio magiſtratu regeretur: ſperantes huiuſmodi reſtrictione, ceu piaculo quodam, grammaticis offenſis litari poſſe; atq; hinc rectè Catullum à Plinio Conterraneum vocatum exiſtimant, ex eâdem ſcilicet vtrumq; Prouinciâ, cuius adminiſtrationem idem Proconſul obtineret, ex Galliâ quippe Ciſalpinâ, cuius ſententiæ auctores illis ſunt [a] Salluſtius, & [b] Donatus; quorum ille à C. Murena, qui Catilinæ coniurationis tempore Galliæ citeriori Legatus præerat, multos ex illius ſocijs in vincula coniectos ſcribit: ex ipſo ſcilicet Legati munere Prouinciam totam Proconſulis, vel Prætoris imperiò ſubiectam fuiſſe innuentes, nec immeritò; is enim à Senatu lectus in Prouinciam publicorum negotiorum adminiſter, vnà cum Proconſule, ſiue Prætore mittebatur,

a: In Catilin.
b: in vita Vergil.

batur,

batur, ita enim [a] P. Scipionem Africanum L. Scipionis fratris Proconsulis in Greciâ, & in Asiâ Legatum fuisse legimus; ita [b] C. Marium Metelli in Africâ, & [c] Afranium Pompeij in Hispaniâ: de officio etiam Proconsulis, & Legati scripsêre, sed serius, & post euersam Remp. [d] Vlpianus, Papinianus, & alij. Donatus verò C. Asinium Pollionem Transpadanæ Prouinciæ præfuisse literis prodidit, cũ P. Vergilius Maro Bucolica auspicatus, admirabilẽ ingenij sui felicitatẽ patefecisset. Verùm adhuc fallũtur Comẽses, quoniã quãquã Reip. Rom. tẽpore, & postea sub Augusto, Triumuiris Reip. cõstituendæ rerũ potientibus, cũ Asinius Pollio Transpadanam Prouinciam regebat, à Proconsulibus, & ab alijs magistratibus ipsa Prouincia regebatur, secus tamen erat Plinij nostri ætate, & cum opus suum de Naturali historiâ T. Vespasiano VI Consuli dicauit, quod vt clarius appareret, totum bellum Gallicum Cisalpinum, & totam citerioris Galliæ administrandę rationem ab anno V. C. DXXVIII, quo [e] primùm post deletos funditus Gallos Senonas, Galli Boij, & Insubres cum alijs à C. Atilio Regulo, & L. Æmilio Papo Consulibus ad Fesulas cæsi sunt, vsq; ad Consulatum P. Cornelij Scipionis Nasicæ, qui postremus de Gallis [f] Boijs triumphauit anno V. C. DLXIII, satis longo capite ex diuersis auctoribus collecto fueram complexus, sed ne viderer impendio longius euagari, atq; ita etiam suadentibus amicis, totum ipsum caput resecui, ac reieci. Certum est igitur post primum Consulatum [g] M. Marcelli, cuius virtute Cisalpina Gallia Romanis armis subacta, Prouincia primùm P. Romani facta est, anno V. C. DXXXI, quandiu postea

Resp.

a: Flor. lib. 2. c. 8.
b: Sallust. de bell. Iugurt. Plutar. in Mario.
c: Cæs. lib. 1. de bell. ciuil. Suet. in Cæsar. c. 34
d: toto tit. ff. de offic. Procons. & legat.
e: Polyb. li. 2. Oros. lib. 4. c. 15.
f: Panuin. in Fast. & Triumph. Sigon. in fast.
g: Polybius lib. 2. Liu. epit. l. 20 Flor. lib. 2. c. 4 Oros. l. 4 c. 13 Eutrop. lib. 3 Iornãd. lib. 1. Panu. in fast. Sigon. in fast.

Resp. Rom. fuit, citeriorem Galliam Venetis,& Carnis adiunctis, per Prætores, ac per Consules belli tempore fuisse administratam, pacato, & tranquillo, per Proconsules; multorum Consulum, & Prætorum, quibus illius administratio diuersis temporibus commissa est, meminit Liuius, & alij supra citati, Proconsulum verò frequentissima mentio est apud omnes. Hinc [a] M. Æmilium Lepidum Proconsulem in eâdem Prouinciâ viam Æmiliam silice nigricante strauisse à Bononiâ vsque in Aquileiam, prodit [b] Strabo, cuius non obscura vestigia adhuc exstant inter Veronam, Vicetiamq;. Eamdem D. Brutus Proconsule obtinuit, ad quem exstant [c] Ciceronis epistolæ, ac demum [d] C. Cæsar, qui se etiam in eâ ius dixisse [e] testatur. Huiusmodi verò prouinciæ regendæ institutum nunquam Romanâ Rep. incolume, & florente, immutatum fuisse legimus, sed tantùm serò, & illâ iam extinctâ sub Augusto; ille enim primus omnium superato iam, fugatoq; apud Actium Antonio, & ad manus inertes, impiasq;, ac Ciceronis sanguine pollutas in se vltro inferendas coacto, potitus rerum, animoq; à bello ad imperij curam conuerso, [f] Italiam in XI Regiones diuisit, singulisq; Regionibus Consularem præfecit, Vrbibus verò vt duo Prætorij præessent instituit, vt ex C. Theodosiano, & antiquis monumentis liquet, ac plenissimè ostendit [g] Guidus Pancirolus præceptor meus, vir & summâ iurisprudentiâ, & omnifariam eruditione iuxtà insignis, pietate verò, ac morum sanctitate incomparabilis, licet singulis Vrbibus Consularem ab Augusto præfectũ fuisse, perperam apud [h] Dionem scriptum videatur. Ab ijs igitur Consu-

a: Liu lib. 49

b: lib. 4.

c: epist 12. li. 13. famil.

d: Suet. i Cæs. cap. 22.

e: lib. 8. de bell. Gall.

f: Suet. i Aug. c. 46. Plin. li. 3. c 5.

g: in cōment. Occid. imp. in Noitia c. 49 & ca. 155. in cōment. ori ental imp.

h: lib 52.

Consularibus, & Prætorijs ab Augusto, vt supra, institutis vniuersa Italia recta est vsq; ad Hadrianum Imp. qui primus hunc numerum XI. Consularium ad quatuor tantùm redegit, vt inquit [a] Spartianus, ex quibus vnus ab eo creatus est Antoninus Pius, ad illā Italiæ partem regendam, in quâ plurimum possidebat, auctore [b] Capitolino, ut viri talis honori consuleret, & quieti. Rebus igitur ita constitutis, iam in aperto est, Sallustij, Donatique auctoritatem nihil Comensibus conducere, frustraq; in primis Cigalinum laborasse, cum longo studio multa vndiq; inaniter coaceruauit, vt ab vno, eodemque magistratu Cisalpinam Galliam, Venetiâ, & Carnis adiunctis, olim rectam fuisse probaret, eò solum tendens, ut Plinianum vocabulum ad homines eiusdem regionis referret, quam idem Pręses administraret. Nihil enim ad rem facit, quòd Catilinæ coniurationis tempore, florente adhuc Rep. Cisalpina Gallia per Proconsulem, seu per Prętorem regeretur, quatenus nobis ex Sallustio licet cōiectare, siquidē M. Tullio Cicerone, & C. Antonio Consulibus, anno ab V. cond. DCXCI. quo hæc gesta sunt, natus est Augustus primus Italiæ reformator IX. Kal. Octobr. vt auctor est [c] Suetonius, & [d] Velleius; neq; verò etiam refert, quod ab Asinio Pollione eadem Prouincia regeretur, [e] Donato auctore, quo tempore Cremonensium, & aliorum Cisalpinorum ager veteranis Augusti diuisus est, quoniā hæc omnia gesta sūt ciuili bello ad Philippos iam exhausto contra Brutum, & Cassiū Cæsaris percussores, anno post V. cond. DCCXII, P. Seruilio Isaurico, & L. Antonio Triumuiri fratre Consulibus, [f] Velleio, Suetonio, & [h] Floro testibus,

a: in Hadriano.
b: in Pio.
c: in Augusto. c. 5.
d: lib. 2.
e: in vita Verg.
f: lib. 2.
g: in Aug. c. 13
h: lib. 4. c. 7.

ipsisq; Vergilij vitæ auctoribus, manifesti tamen erroris, ob seriem temporum confusam, conuictis; ipsa verò Italiæ diuisio ab Augusto facta est post deuictum apud Actium nauali prælio Antonium, illiusque nece iam peractâ, vt supra memini, ipso [a] Cæsare Augusto III, & M. Valerio Messala Consulibus, anno ab Vrbe Cond. DCCXXIII, & sequentibus; Quapropter si ab hoc postremo tempore citra vsq; ad Hadrianum, singulæ Italiæ Regiones Proconsulari, vel Prætoriâ administratione iam abrogatâ per Consulares, & Prætorios ex Augusti instituto regebantur, quis adeo cæcus est, quis adeo vecors, & stupidus, qui non intelligat, Plinij nostri tempore, cum Naturalis historiæ absolutum volumen T. Vespasiano filio inscriberet, Venetiam, quæ decimam tunc Italiæ Regionem constituebat, secundùm diui Augusti diuisionem, sub quâ Verona continetur, suũ Consularem, suosq; Prætorios habuisse, à quibus regeretur? Transpadanam verò Italiam, quæ vndecimam, in quâ Comum, suũ & ipsam Consularẽ, suosq; Prætorios penitus à superioribus diuersos agnouisse? atq; inde iam expeditum esse, quòd si verbum (CONTERRANEVS) ad incolas etiam eiusdem Prouinciæ referri posset, quam idem Proconsul administraret, vt aliquando credidit Barbarus, quiq; illum re totâ non bene exploratâ postea secuti sunt, Plinius, si Comensis fuisset, Catullũ Veronensem è Venetiâ CONTERRANEVM suũ vocare minimè potuisset, quãdo suo tẽpore ita ipso prodẽte Plinio, vtraq; Regio, vt nomine, ita etiã re, inter se differebat, & diuerso iure censebatur, diuersisq; à Consularibus, & Prætorijs regebatur? Vrget hæc nostra argumentatio, ni fallor,

a Panuin in Fast.
a gon. ibid.

fallor,atq; imos ſenſus ſcriptorum Comenſium acriter perurit, indicium mali ſunt medicamenta ab illis opportunè comparata, vt enim hunc dolorem lenirent, atq; iſtam Auguſti Italiæ diuiſionem euitarent, quam ſibi omnino fatalem eſſe ſentiunt, ſtatim captioſo argumento occurrunt. Scribit enim Iouius, nec improbat Cigalinus, ipſum Plinium in Italię deſcriptione inuerſo ordine multa ſcripſiſſe, & ab illo, quem diuus Auguſtus ſtatuerat, quandoq; receſſiſſe; & ideo Lariũ, Sebinum, aliosq; lacus, & flumina, quæ ad vndecimam Italiæ Regionem pertinent, in decimâ cum Benaco noſtro deſcripſit; Verùm his etiam, prout alijs omnibus, facilis eſt reſponſio; aliud eſt enim Italiæ deſcriptionem ab Auguſto approbatã ſequi, aliud ordinem locorum; illam ſecutum ſe eſſe Plinius palàm teſtatur, hunc in omnibus, re ita exigente, non ſeruaſſe; quam ob cauſam hac præfatiunculâ, ne cui à ſe impoſitum videretur, ſe ipſum [a] excuſat. *Qua in re*, inquit, *præfari neceſſarium eſt, auctorem nos diuum Auguſtum ſecuturos, deſcriptionemq; ab eo factam Italiæ totius in Regiones vndecim, ſed ordine eo, qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates oratione præproperâ ſeruari non poſſe, itaque interiori in parte digeſtionem in literas nos ſecuturos, Coloniarũ mentione ſignatâ, quas ille in eo prodidit numero.* Hoc enim pacto Atheſim quoq; noſtrum, & alios fluuios ex noſtratibus in Padi deſcriptione, qui ad octauam Regionem ſpectat, locauit, & prius de Italiâ Tranſpadanâ, quæ vndecima Regio eſt, quàm de Venetiâ, quæ decimâ, tractauit; ipſa igitur vocabuli noſtri proprietas non ex ordine locorum, ſed ex Regionum diuiſione, atque ex diuersâ illarum admi- a: lib. 3. c. 5.

nistratione, quam secutus est Plinius, metienda est. Verùm hoc quid aliud est, Dij boni, quàm sententiam suam impugnare? quàm in se ipsum insurgere, & proprijs telis, vt olim Cadmæa mellis, se ipsum conficere, & iugulare? nam quod olim Comenses pro scopo opinionis suę statuerũt, idem rebus iam desperatis contrariâ sententiâ videntur effugere, & declinare. Alia prçterea multa sunt, quibus Comenses rectum Pliniani vocabuli sensum inuertere, atque illud è ciuico, vt ita dixerim, merum prouinciale efficere conantur, pro certo habentes certam victoriæ spem in illius significatione constitutam esse, certumque, nec dubitatum testimonium illud pro nobis stare; quæ omnia quanquam longum esset exequi, missa tamen facere nolui, ne vel illa parui fecisse videar, vel illorum ingenium, quod est maximum, suâ gloriâ fraudarem. Sic autem

[a] Fol.67. subdit[a] Cigalinus. *Cum Italia pluribus olim modis diuideretur*, (verba illius sunt) *alius aliam arbitrio suo diuisionem secutus est, milites quoq; in verbi (*CONTERRANEVS*) significatu aliam quandam Italiæ diuisionem, non Augusti, in castris secuti sunt, quos verisimilius est ante Augustum verbum (*CONTERRANEVS*) libertate militari sæpe vsurpatum, eâdem libertate post Augustum, eius neglectâ descriptione, in eâdem significatione accipientes, antiquam diuisionem intellexisse.* Et paulo inferius: *ideo Conterraneum suum vocatum à Plinio Catullum fuisse*, inquit, *quòd eiusdem vterque TERRÆ Transpadanæ inquilinus esset, sic autem illam appellauit cum Cispadanâ comparatam.* & paulò etiam inferius, post relatos Catulli versus in Egnatium, in quibus se Transpadanum facit, cum suos Transpadanos vocat,

Si

Si urbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburs,
Aut parcus Vmber, aut obesus Hetruscus,
Aut Lanuuinus ater, atq; dentatus,
Aut Transpadanus, vt meos quoq; attingam.

Sic inquit; *Catullum hoc in loco secutus Plinius, Conterraneum suum eum vocauit, diuisionem eam Italiæ intelligens, quam Catullus sequeretur, minimè verò posteriorem illam ab Augusto institutam*, hucusq; Cigalinus; à quo me iuuat sciscitari, Ex quâ nam diphthæra acceperit, (nam nullos habet auctores, verùm has duas priores propositiones ab illius ingenio agnoscimus, tertiæ verò auctor fuit Hermolaus Barbarus) quòd milites T. Vespasiani æuo neglectâ Augusti Italiæ diuisione, aliam in castris sequerentnr, quòdq; eâdem libertate militari post Augustum, & illius Italiæ diuisione non seruatâ, quâ ante illum, vocabulum de quo agimus, secundùm antiquam significationem acceperint, ac demum quæ nam fuerit ista antiqua vocabuli nostri significatio ante Augustum, nam talia, & nullis auctoribus asserere, nihil aliud est quàm somniare, & diuinare; quoniam si negabimus hæc omnia, si verò etiam negabimus verbum hoc (CONTERRANEVS) ante Augustum fuisse inuentum, quando antiquorum nullus, qui ante Plinium scripserit, de illo vnquam meminerit, vt aliâs præmonui, & ipsa Plinij verba, ibi (*agnoscis & hoc castrense verbum*) recens illud, non antiquũ fuisse ostendant, vnde nobis contrarium Cigalinus probabit? vnde in priorem magis sensum, & si foret antiquius, quàm in posteriorem, & Augusti diuisioni congruentem, acceptum fuisse docebit? quomodo in animos antiquorum militum, & ipsius in mentem Plinij

Ciga-

Cigalinus penetrauit? quomodo post tot sęcula in tantâ vetustatis caligine ita se in eorum intellectum insinuauit, vt talia non vereatur pro veris asserere, & prędicare? ista verò vocabuli nostri significatio cur magis opinioni, quam de illo statuunt Comenses, quàm quæ à Veronensibus, & ab vniuerso literatorum pene omnium consensu recepta est, inseruiebat? vnde hoc Cigalino constat? à quo Fauno hæc edoctus? à qua Ægeriâ in Aricino nemore? si verò hæc etiam aliquâ ratione niterentur, ita vt quandàm veritatis speciem præseferrent, adhuc multùm differret inter milites, seu quoscumq; alios hoc vocabulo vtentes, ac ipsum Plinium Italiæ diuisionis ab Augusto institutæ iam apertè confessum sectatorem; quid enim militibus, siue militari libertati, cum Plinio? qui si hoc vocabulo secundùm Comensium de eo sententiam vsus esset, non solum lectori imponeret, sed etiam sibi contrarius extitisset? Nihil verò refert quòd Catullus Transpadanos suos vocauit, suo enim tempori singula accommodanda sunt, non diuersis promiscuè confundenda. Etenim Catullus vel vt sui temporis ratio postulabat, (quod est verisimile,) Transpadanos suos dixit, quandoquidem in Transpadanis Verona tunc temporis cũ totâ Venetiâ, Carnis etiam comprehensis, censebatur, vt supra vidimus; vel potius non omnes Transpadanos, sed Veronenses tantùm, atque his propinquiores, suos intellexit, quorũ mores sibi magis perspectos fuisse, quàm aliorum, qui longinquiores essent, credibile est; siue etiam affectu aliquo singulari hoc dixit, quo ipsos prosequebatur, est enim hoc verbum (suus) beneuolentiæ, & familiaritatis nota,

atq; ita Cicero, ita Plinius iunior, ita Traianus apud illum, amicos, clientes, & prouinciales suos vocant, atq; vt omnia vno verbo concludam, ex quacumque causâ Catullus Transpadanos suos vocauerit, hoc profectò certissimum est, quòd ipsos nunquam Conterraneos suos appellauit; At verò dum rursus asserunt, quòd Plinius ad eam Italiæ diuisionem respexerit, quæ seruabatur Catulli tempore ante Augustum, cum Catullum Conterraneum suum vocauit, quòdq; in hoc illum fuerit secutus, est itidem aperta diuinatio, vel potius vanissimum somnium, quo Plinij sententiam eludant, nõ videntes se eundem sibi aduersantem, & repugnantem constituere, omni illius dignitatis, & iudicij posthabitâ ratione.

CAP. IV.

VLLVM esse maius ingeniorum tormentum, quàm impugnationem veritatis ex ipso rerum vsu, & ex ipsâ experientiâ satis docemur, & ideo minimè mirum videri debet, si Comenses scriptores dũ vim Pliniano vocabulo inferre volunt, & verũ illius sensum circũscribere, & obliquare, inquieto animo huc illuc feruntur, ita ut omnibus deficientibus argumentis, quæ etiam futilia, quæq; vanissima sunt, ut supra uidimus, amplectantur, atque utinam saltem se ab ipsis Ecclesiasticæ historię uoluminibus inaniter referẽdis, & minus sanè interpretãdis, abstinerẽt, dũ enim omnibus destituti sunt, & multis abundãtes uideri uolunt, istis etiam manum admouere non uerentur, minus

nus tamen rectè, ut mox patebit; quemadmodum igitur à ueritate alienum, ita fabulæ propius est, quod tradit Iouius, quodque affirmat Parauicinus, aliquâ Comenses, Veronensesq; inter se communione vti, & vtriusq; Ciuitatis agrum sibi confinem esse, Veronẽsiumq; Territorium vsq; ad Vallem Telinam protendi: fabulosum porrò est, quod Parauicinus subijcit, agrum scilicet Comensem ab eâ præsertim parte, quâ Vallem Camonicam attingit, Valli Camonicæ Veronensium adhærere, ut ostendat uterq; non solùm Regionis, & Prouinciæ iure, sed etiam ex istâ communione, & uicinitate, Catullum licet Veronensem, uerè Conterraneum à Comensi latinè dici potuisse. sed doceat obsecro Iouius, uel saltem Parauicinus illius superstes, unde hoc sibi compertũ sit, aut ubi tàm prodigiosa, & ipsis sensibus repugnantia unquam legerint; quidquid enim sit de Valle Telinâ, an coëat, uel ne, cum Valle Camonicâ, hoc certè manifestissimum est, Vallem Telinam Vennonetes Rhætos continere, Comensibus finitimos, & in his, quæ ad sacra spectant, Ecclesiæ Comensi subiectos, [a] Habrahamo Ortelio, & [b] Thoma Porcachio auctoribus, ita etiam tradentibus [c] Castaldio, [d] Laurentio Anania, & [e] Gerardo Mercatore; Vallem uerò Camonicam nunquam Veronensium, sed Brixiensis ditionis semper fuisse, Eliâ [f] Capreolo, & [g] Ioanne Botero testibus; Agri porrò nostri fines ab ea parte quæ ad Comenses uergit, Benacum nostrum non excedunt, à quo Salodiũ, & alia Brixiensium oppida, pagique amænissimi leni fluctu per ambitum alluuntur, ipsis Brixiensibus, Bergomensibusq; inter nos, & Comenses constitutis; quo ergo

a: in Synonim.
b: lib. 1. de Com nob
c: in Italiæ tab.
d: lib 1. fabr. mund.
e: in tab Ital.
f: ĩ hist Brix.
g: lib 1 relat. vniu.

ergo nos cum illis commercio iungi possumus, quos ipsa natura immenso terrarum tractu, duorumq; populorum territorijs interiectis, longissimis abhinc sæculis, & longè ante ipsum Plinium separauit? quis igitur rectè talia prodentibus non obijciat, quod olim Thaleti[a] Milesio ancilla obiecit, cum domo egressus contemplaturus sidera in subiectam foueam incidisset, *Qua ratione*, inquit, *ò Thales, quæ in cęlis sunt, comprehensurum te arbitraris, qui ea quæ sunt ante oculos videre non vales?* quando autem in Benaci nostri mentionem incidimus, opportunè lectorem admonitum esse volui, Benacum ipsum nostri iuris esse, vel ipso Plinio[b] teste, & ideo manifesto errore lapsum[c] Ioannem Boterum, qui illum Brixiensibus adscripsit, sic enim de illo inquit Plinius, *Lacus est Italiæ Benacus in Veronensi agro Mincium amnem transmittens;* cuius vndæ ideo Lydiæ dictæ sunt à[d] Catullo, quia ad Veronā vetustissimam Tuscorum coloniam spectabant, nam Brixia Cęnomanorum fuit, Tuscos enim à Lydis ortos, Herodotus, Vergilius, Strabo, & alij prodidere, hinc etiam[e] Vergilius Tiberim Lydium appellauit, Tuscum scilicet fluuium, & ex Hetruriâ ortum ducentem. Veronensis etiam appellatur Benacus in tabulis solemnis fęderis inter Venetam Remp. & Mantuanorum Marchionem initi nonis Nouembris anno Dñi MCCCCVII. Multos præterea myoparones in classis speciem instructos in eo Verona tenet, in certū vetustæ illius possessionis, & dominij titulum, ad arcendas latronum, piratarumq; latentes incursationes, illicitosq; Mercatorum conatus compescendos, Præfecto illi Senatus nostri suffragijs ex optimatum ordi-

a: Laertius in Thal.

b: lib. 9 c. 22.

c: lib. 1. relat. vniu.

d: 1 epigram. ad Sirmioné.

e: lib. 2. Aen.

ne constituto cum imperio quinquennali; Ad nos demum Benacum ipsum pertinere, ab Excellentiss. Senatu Veneto, dũ hæc nostra disputatio prælo cõmittitur, nuper decretum est, Aurelio Prandino I.C. & Equite, & M. Antonio Gulientio I.C. VV. clarissimis Veronensium legatis orantibus, & Salodiẽsibus aduersantibus. Sed hactenus de his, nunc ad ea quæ nobis ex Ecclesiastica historia obijciuntur, transeamus. Scribit Benedictus Iouius Romanæ Curiæ libro in primis fretus, quem Prouincialem vocat, Comensem Antistitẽ æquè ac Veronensem, tamquam ex eâdem vtrumq; Prouinciâ, Aquileiensi Patriarchæ subiectum esse, idq; inde euenisse vsq; à primis nascentis Ecclesiæ primordijs, quoniam cum olim etiam ante Christi natalem Aquileienses Pontifices, & Flamines dignitate Comensibus, & Veronensibus anteirent, qui primi Ecclesiasticas dignitates in eisdem ciuitatibus constituerunt, nihil de veteri Prouinciç iure immutatũ esse voluerunt, Gratiano[a] auctore, qui ex Lucino Papa (de quo mihi, vt omnibus nondum liquet) talia refert.

a dist. 80. c. 1. & 2.

Vrbes, & loca, in quibus primates præsidere debent, non à modernis, sed multis ante aduentum Christi statutæ sunt temporibus, quarum Primates gentiles etiam pro maioribus negotijs appellabant; in ipsis vero vrbibus post aduentum Christi Apostoli, & eorum successores, Patriarchas, & Primates posuerunt, ad quos Episcoporum negotia (saluâ tamen in omnibus Apostolicâ auctoritate) & maiores causæ per Apostolicam sedem sunt referendæ.
Item ex Clemente.

In illis vero ciuitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primiflamines eorum, atq; Primi legis doctores erant,

Episcoporum Primates, ac Patriarchas beatus Petrus poni præcepit, qui reliquorum causas Episcoporum, & maiora negotia in fide agitarent, in illis autem, in quibus dudùm apud prædictos Ethnicos erant eorum Archiflamines, quos tamen minores esse tenebant, quàm memoratos, Episcopos institui præcepit hucusque Gratianus. Huc Plinium respicere potuisse scribit Iouius, idem refert Parauicinus, cùm Catullum Conterraneum suum vocauit; quasi scilicet nihil, vel parùm foret, tot artibus, & tantâ calliditate Pliniani vocabuli sententiam circumscripsisse, nisi etiam profana sacris miscerentur, vt tantæ vanitati sacrorum fuco fides adstrueretur.

Sciendum est igitur, Gratiani Decretum multis in locis, atq; in hoc potissimùm, qui à Comensibus citatur, suspectum esse, prout vel ex ipsâ primâ fronte duorum capitum superiùs relatorum quilibet vix mediocriter literatus, facillimè intelligit. Lucini enim nomen nunquam inter Romanos Pontifices fuit receptum, nisi forte pro Lucino Linum restituamus, qui proximè Clementem antecesſit, cuius tamen nulla exstant scripta, vel Lucium, vt postremi decreti correctores reposuerunt, in cuius epistolis decretalibus hec itidem non exstant. Barbara porrò latinè scribendi ratio, & nulla, vel saltem pauca antiquæ historiæ demonstratio, de fide Gratiani in loco iàm dicto nos cogit dubitare. Nusquam enim Reip. Romanę tempore, aut seriùs sub imperio vsq; ad Constantinum, Primates in Italiâ, aut in alijs Prouincijs constitutos fuisse legimus, quod equidem sciam, hoc enim vocabulum, si latinè accipiatur, non publicæ dignitatis notã, non sacerdotij præsefert, sed primatum quendam, &

ſummum inter ſuos ciues gradum. Ita Primates in ciuitate viros vocauit [a] Conſtantinus, & [b] Primates Alexandriæ Theodoſius, eoſdem Principes ciuitatis, & Primarios populi Cicero, Velleius, Liuius, Plinius minor, & alij, Prouinciæ Cæſar, Primores Tacitus, Α'ρίςυς Græci vocant. Eccleſiaſtici tantùm ſcriptores primi poſt Cônſtantinum, prout etiam me [c] Vvolfangus Lazius monet, hoc nomen pro dignitate vſurparunt, vt ex epiſtolis, quæ latinitate donatæ ſunt (nam Græcas nùnquàm legi) Anacleti, Zepherini, & aliorum complurium Summorum Pontificum, Concilioq; Chalcedonenſi, atque ex alijs multis colligitur; ſed quidquid ſit de hoc vocabulo, illud certè barbariſsimum eſt, *(modernis)* pro recentioribus, & poſtremis, quo nunc vocabulo paſsim in Italiâ vtimur. Neque illa verba primi capitis *(quarum Primates gentiles)* adeo clara ſunt, vt aliquo Palæmone, vel potiùs Apolline non indigeant, quatenus eorum ſenſus ex ſecundâ [d] Anacleti epiſtolâ non ſuppleatur. Præterea flaminum quidem frequentem memoriam apud veteres, & poſteriores ſcriptores vidi, frequentiſsimam in antiquis lapidibus obſeruaui, at Archiflamines æquè mihi ex vtroq; eſſent ignoti, ac Primiflamines, & Primilegum doctores, niſi Archiflaminũ, qui in Britannia ſemel [e] à Vvolfãgo Lazio, & eorũ qui alibi ſemel à [f] Roſino fieret mentio, ac ſola fortaſſe Gratiani in hoc loco auctoritate; Primos verò legum Doctores à [g] Caio I.C. inter veteres iuriſprudentiæ auctores memoratos nunquam vidi. Ac demum quòd Archiflamines alijs flaminibus minores eſſent, repugnat vis vocabuli, ſi ex vt. âq; lingua hoc mixtum coeat, repugnat [h] Roſinus.

a. l. 1. C. de ſpect. & ſcen. lib. 11.
b l. rub. Cod. de Alex. Primat. lib. 11.
c. lib. 2. c. 2. & 3. comm. R. Rom.
d. diſt. 99. c. 1.
e. lib. 3. c. 13.
f. lib. 10. c. 1.
g l. 2. ff. de orig. iur.
h. Ibid.

aus. Quare iure merito locum istum, tamquam corruptum, & emendatione indigentem [a] Antonius Augustinus I.C. clariss. & Tarraconensis Archiepiscopus veru notat. Deprauatum etiam Gratiani Decretum innuit Iacobus Pamelius in sua præfatione in Tertullianum Gregorio XIII Pontifici Max. dicata, cuius etiam emaculandi, & repurgandi prouinciam ab eodem Pontifice susceptam fuisse testatur. Patriarchæ porrò nomen longè post Apostolorum tempora Ecclesiæ innotuit, quamuis enim illius origo ab expugnatis Hierosolymis paulatim inceperit, vt tradit [b] Baronius, atq; indè postea tractu temporis in Ecclesiam migrauerit, ita vt vix in prima Anacleti epistola, qui Clementi sub Traiano successit, atque in prima Zepherini, prout latinæ redditæ sunt, huius vocis mentio sit, in alijs uerò multis [c] Leonis Imp. ad Stephanum Constantinopolitanum Patriarcham, qui rerum potitus est anno Dñi CCCCLVII. aliquantò etiam [d] effusior, illius tamen usus frequentior à Gothis primùm uidetur emersisse, Iustiniano imperante; siquidem [e] Athalaricus Rex omnes Archiepiscopos Patriarchas promiscuè uocare solitus fuit, quod etiam ab Ecclesia factitatum aliquando fuisse idem [f] Baronius tradit, hac ipsâ licentiâ etiam ab Arrianis hereticis sæpe usurpatâ, quẽ enim sequebantur erroris Principem, eundem, ut maiorem suis fraudibus ab hominis auctoritate fidem caprarent, & Patriarcham [g] dicebant, eodem Baronio auctore. Hæc sunt quæ nos à Gratiani Decreto tutos præstant. Quæ uerò Benedicti Iouij sententiam prorsus eliminant, multa itidem sunt. Nulla enim ueritate, nec ueritatis specie nititur, quod ait Iouius, ante

Christi

a: lib. 9. dialo. in numism.

b: in annal. lib. Ecclesiast.

c: in l. decernimus. C. de Sacrosanct. Eccles.

d: in nouellis cuius multę.

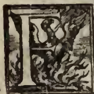
e: Baron. in annal. eccles. sub ann. 533.

f: in annal. Eccles. sub anno 570.

g Baron. ibid.

Christi natalem Aquileienses Pontifices, seu Flamines, nostris, seu Comensium Pontificibus, aut Flaminibus præstantiores fuisse; obstat enim Aquileiensis, Veronensisque, & Comensis coloniæ ratio, vt mox declarabo; post Christum verò natum idem esse statuendum, & præsertim Plinij tempore, vtriusque Prouinciæ distinctio, Venetiæ, & Transpadanæ Italiæ facilè ostendit, vt supra vidimus; Tempus demum Patriarchalis, & supremæ in alios Episcopos dignitatis apud Aquileienses constitutæ, non ab Apostolis, non à primis nascentis Ecclesiæ Patribus, nec etiam à Romano Pontifice, sed seriùs, & Alboini Regis tempore, ab Episcopis Liguriæ, Venetiæ, & Istriæ schismaticis, vt ostendam, tam insignẽ Benedicti Iouij errorem demonstrabit, nunc de singulis.

CAP. V.

VIT olim Aquileiam cum iure Latij deducta colonia, post ancipitem diu Senatus sententiam in eius iure statuendo, Istris etiàm bello prohibentibus, vt tradit, Liuius, anno V. cõd. DLXXIII. P. Cornelio Cethego, & M. Baebio Tamphilo Coss. deduxere Triumuiri P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus; Comum verò colonia à Cn. Pompeio Strabone Pompeij Magni patre, cum eodem iure deducta est, [b] Strabone, [c] Panuinio, & [d] Sigonio auctoribus. Verona an cum alijs colonijs Transpadanis iure Latinæ coloniæ ab eodẽ Pompei

a: li. 49. & 50

b: lib. 5.
c: in descript. Colon. Rom.
d: lib. 3. cap. 2 de antiq iure Ital.

peio donata fuerit, vel ne, in dubio quondam fuit, à Pompeio enim hoc iure donatã Mamertinus testatur, siue quisquis alius est auctor Panegyrici ad Constantinum, illis verbis: vbi de Verona loquitur, *scilicet vt quam coloniam Cn. Pompeius deduxerat Pompeianus euerteret.* idem probat [a] Panuinius, docet Sigonius: ab Augusto verò inter duo de triginta colonias relatã, quarum [b] Suetonius meminit, videtur innuere Torellus Saraina, vbi de Theatro [c] loquitur, sed perperàm, vt alia multa; Pompeium enim Strabonem sui colonici iuris auctorem agnoscit, non alium, vt infra latius probabo. Erunt igitur pari iure omnes istæ coloniæ constitutæ, nisi melioris conditionis Veronam fuisse credamus, in quã nulli coloni externi ex illa fæce Romanæ plebis deducti sunt, vt in alias, sed suis ciuibus suæ sedes seruatæ, vt docet [d] Pædianus. Quomodo igitur fieri potest, vt ab æquali coloniâ altera eiusdem iuris sua sacra agnouerit? petierit? nullo auctore, nullis testibus, & historiæ fide resistente? est enim certissimum, colonias omnes iura, & instituta omnia Populi Romani, non sui arbitrij habuisse, vt docet [e] A. Gellius, ita vt quasi effigies paruæ, & quædam Pop. Romani simulacra viderentur, quod etiam post [f] Panuinium nostrum latius explicant [g] Lipsius, & [h] Velserus, duo æui nostri lumina, his verbis. *Triumuiri* (inquit Lipsius) *colonijs deducendis graues, & prudentes legi solebant, qui etiam sedes, agrosq; & ipsum oppidum, si condendum esset, disponebant, & iura, & formam nouæ quasi Reip. dabant, sic tamen, vt omnia Romam, & Vrbem matrem referrent; ipsis quoq; locis fora, Capitolia, templa, Curiæ pro illa imagine essent, & in gubernatione*

a: in locis supracitatis.
b: in Aug. ca. 46
c: in lib. de antiq. & amplitud. Veronæ.
d: in Pisonianæ.
e: lib. 16. c. 13
f: in lib. ciui. tit. Imp. Rom.
g: lib. 1 c. 6. de magnit. Ro.
h: lib. 5 rerũ August.

Duum-

Duumuiri plerisq; locis, quasi duo Consules, Ædiles item, & Decuriones pro Senatu. Nobis (inquit Velserus) *de religione vniuersim eò minus dicendum, quòd colonos patria sacra, Romana videlicet, coluisse nemo ambigat; ludis tamen, festisq; quibusdam diebus variasse docet* [a] *Cicero, quod inter Romanæ Vrbis commoda ludos, & festos dies numerat, quibus Quirites in colonias missi sint cariturì;* deinde subdit, *Curatio sacrorum Sacerdotibus demandata est, inter quos eminuere Pontifices,* [b] *exstant fasti marmorei cum inscriptione Pontificum coloniæ Iuliæ Sutrinæ. Item C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiqua inscriptione legitur, & plura huius generis, præter Ciceronis verba, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur; singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruspices, Æditui etiam, Tibicines, Popæ, ministri alij;* quid clarius? De Sexuiris quoq; Augustalibus, quorum in nostris antiquis inscriptionibus frequentissima mentio est, an inter Larium sacerdotes essent referēdi, vt suadet [c] Alexander ab Alexandro, an potius Augusti, vt tradit [d] Choulius, an verò medio inter decuriones, & plebem ordine censendi, vt docet [e] Velserus, vel potius de illis, eorumq; munere decernendum esset inspecto regionis more, vt innuit Vuolfangus [f] Lazius, nonnulla curiosè scripseram, verùm omnia de industria reieci, cū viderem illos ad colonicum ius eatenus duntaxat pertinere, quatenus decurionum numero, & ordine seligebantur, vt scriptis suis idem Lazius testatum reliquit.

a: l agraria 2.

b: apud Fulu. Vrsin. in gēte Farfuleia.

c: lib. 3. c. 12. genial. dier.

d: in l de ant. Rom. relig.

e: lib. 5. rerū Aug.

f: lib. 3. cap. 6. comm. R. Rom.

Romanorum porrò numinum, quæ à maioribus nostris, vt pote colonis latini iuris, colebantur, exstat mentio in antiquis inscriptionibus Veronæ, & in agro,

quas

quas hîc subijcio: earum priùs exemplo in Germaniam ad Ianum Gruterum à me misso, in cuius postremâ appendice leguntur Palermanarum schœdarum præpositâ notâ.

Cereta in angulo ædiculæ D. Zenonis.

IOVI
IVNONI
MINERVAE
... VS. V. S. L. M.

Ibidem.

IOVI
P. PERCEN. ...
SABINVS VET.
COH. II. PRAE.
V. S. L. M.

Calderij hanc inscriptionem vidit Saraina, et mendosam, vt omnes edidit.

DIS IOVI ET IVNONI MANIB.
TI. FLAVIVS NORICVS
IIII VIR ID. &c.

Coloniolę in angulo ędis, quā plebem vocant.

MERCVRIO
V.S.L.M.
L. CALVISIVS P. F.
ORICVLO

Lauanei propè ædiculam ad montis radices sitam.

I. O. M.

porcus infulatus

P. FALERIVS L.F. COS.

Vargatariæ in templo D. Firmi.

IOVI O. M.

Veronæ apud me.

IVNONI

porca fęta mammis prominentibus.

SACR.

Coloniolæ in æde plebis vno versu oblongo.

L. POSTVMIVS DOCILIS
T. KAREIVS VALENS
LINTIONES APOLL.
D. P. S. D. L. D. P.

Calderij, quā vidit, et edidit Saraina corruptissimam.

V. IVNONI F.

PETRONIO PROBO VE.
TOTIVS ADMIRATIONIS V.
PROCOS. AFRICÆ
PRAF. PRAET. ILLVRICI
&c.

Verona ad Diui Petri in carnario.

MINERVAE SACR.
C. ÇASSIVS. L. F.
IVSTVS
VIVIR AVG.
ET LAELIA LOGAS.

Summæ campaneæ in æde D. Petri.

GRATIA C. F.

MINERVAE

V.S.L.M.

In pago D. Petri in cariano.

MER. SACR.
SVM DEVS ALATIS QVI
CRVRIBVS ÆTERA
CARPO
QVEM PEPERIT MAGNO
LVCIDA MAIA IOVI.

Veronæ apud Federicum Cerutum.

NOMINE
Q. DOMITII ALPINI
SVLPICIA MATER
SIGNVM DIANAE, ET VE-
NATIONEM
ET SALIENTES T.F.I.

Veronæ in basilicā D. Zenonis à Pipino Rege Caroli magni F. extructā.

LOCVS ASSIGNATVS
MONVMENTO
IN QVO EST ÆDICVLA
PRIAPI
IN FR. P. LXX. IN. AG.
P. LXX.

Coloniolæ.

NVMINI MERCVR.
SACR.
P. LICINIVS SATVRNINVS.
P. S. F.

Non

Non ſolùm verò in his, quę ad ſacra, & ad Reip. administrationem ſpectant, coloniæ omnes exemplum à Romanâ ciuitate petebant, ſed etiam in ædificijs extruendis, quàm maximè ad Romanę magnitudinis ſpeciem imitandam, & re, & nomine pari ſtudio contendebant, vt nobis liquet ex Tacito, Suetonio, Panuinio, Lipſio, & Roſino, atq; in primis ex libris clariſs. Velſeri; atq; hinc, vt olim in colonijs theatra fuerunt, amphitheatra, capitolia, arcus, baſilicæ, porticus, atque alia huiuſmodi ædificia, ita illorum adhuc veſtigia paſſim per Europam viſuntur, ſed nullibi plura, quam apud nos, vnam excipio Romam.

Multa Theatri noſtri veſtigia tẽporis iniuriâ, & Barbarorum manu crudeliter diſiecta, multiq; illius fornices Veronæ etiàm nunc ſuperſunt ad Atheſim; Locus ipſe inferior Regaſta dicitur, vbi ad fluminis ripam, & in ipſius Theatri radicibus familię noſtræ piſcina ſita eſt: ſupremum Arx Diui Petri: medium Ieſuatorum Cœnobium, & horti priuatorum occupant; multa marmorea fruſta ex tantis ruinis apud me ſeruantur, pleraq; Africana, externa penè omnia; ex noſtratibus verò quæ & varia, & copioſa ſunt, nec minus pretioſa, ferè nihil, vſq; adeò quæ magno pretio non importabantur, vileſcebant. Hercules etiàm bipedalis ad terram pronus, (oneri quippe ferendo olim collocatus,) ex eiuſdem Theatri ruderibus penè integer ad me peruenit; item Satyrus vmbilico tenus, brachijs, cruribus, & reliquâ corporis parte deficientibus, quodque omnium rariſſimum eſt in Italiâ, capitulum columnæ angularis, Ionico genere, & tribus volutis diſtin-

ctum, præter alia multa, quæ in atrio mearum ędiu m seruata, vt summam mihi patriæ dignitatem, & splendorem cum iocunditate in memoriam reducunt, ita omnium rerum vicissitudinis triste monumentum prębent.

Exstat itidem adhuc Veronæ Amphiteatrum propius integro, exteriori tantùm illius ambitu toto fermè collapso ex terræ motu anno Dñi M C XVII. vix minimâ illius parte nunc superstite, quã Alam vocant, vt in eâ possimus tàm gloriosæ molis magnificentiam contemplari. Hoc ipsum annis proximè præteritis operâ, & studio Aurelij Prandini I.C., & Marci Veritatis Comitis VV. Clariss., Reipubl. nostræ tunc Duumuirûm, adhærentibus ædificijs deiectis, & solo æquatis, quandam vetustæ maiestatis speciem patefecit, peroratâ priùs à me causâ publico nomine, vt à tantâ iniuriâ vindicaretur, Fabio Nichesola, & Lycurgo Spoluerino Iurisconsultis clariss. itidem Duûmuiris.

Capitolij porrò nostri talis apud nos inscriptio adhuc visitur, eaque in ipso maiori foro, non in aliquo editiore vrbis loco, vbi olim capitolia exstruebantur, effossa: quam doctissimo Velseri calamo incuriâ nostrâ subductam vehementer doleo, vt enim Beneuentanum, Nolanum, & alia non magni nominis coloniarum Capitolia commemorat, ita nostrum, quæ maxima illius est humanitas, nec silentio, nec sine laude præterijsset.

HOR-

HORTANTE BEATITVDINE
TEMPORVM DDD. NNN.
GRATIANI VALENTINIANI
ET THEODOSII AVGGG.
STATVAM IN CAPITOLIO
DIV IACENTEM IN
[a]CEREBERRIMO FORI
LOCO CONSTITVI
IVSSIT VAL. PALLADIVS
V.C. CONS. VENET. ET HIST.

a: ita re verâ legitur in ipso marmore.

Integri apud nos arcus nulli exſtant, arcu Gallieni excepto, quem Burſaream portam appellant, at multorum, qui interiêre, veſtigia adhuc ſuperſunt, alterius ſcilicet à gente Gauiâ L. Vitruuio LL. cerdone architecto extructi, alterius à Tiberio Flauio Norico IIII VIRO I.D. in cuius poſticâ parte, quam nunc tonſoria officina cum ædibus adiunctis occupat, hæc inſcriptio Torelli Sarainæ tempore legebatur,

P. VALERIVS
Q. CAECILIVS
Q. SERVILIVS
P. CORNELIVS.

Quartum his adijcio, cuius adhuc exſtat columna, cum capitulo, & modico fornicis fragméto ſuperſtite, & claue Iouis Ammonis cornuto capite notata, quæ mediũ ſupernè connectebat, viſiturque in quadriuio prope ædes clariss. fratrum Gentilis, & Aloyſij Comitum Tur-

Turrianorum; ibidem etiam iàm quadriennium, dum à Fabro ferrario fundamenta domus iacerentur, multæ columnarum ſpiræ ſub terrâ ſuo ſingulæ loco diſpoſitæ repertæ ſunt, nonnullæ itidem anno MDCI in ſepto Iudæorum in lucem prodiere, octonis & ipſæ pedibus ſub ſolo, ſuoq; ordine locatæ, nuper etiàm in ipſis nouis ædibus Pompeij Peregrini Equit. præſtantiſs. quas ſplendiſs. à ſolo extruxit (nam quæ vetuſtæ viſebantur, nunc deiectæ, Veritatis familiæ fuerunt) nonnulla marmorearum columnarum fragmenta, & baſes ſuis ſedibus locatæ erutæ ſunt, & in loco illis proximo alia ſimilia marmora effoſſa, quæ omnia vel Baſilicæ alicuius, (ſunt enim propè forum, iuxta quod illa ſtatuit [a] Vitruuius) vel porticus reliquias fuiſſe literati omnes architecti pro certo affirmant. reperta etiam hoc anno fuerunt MDCIV, dùm puteus effoditur, alterius arcus fundamenta affabrè, & miro ordine compoſita in vico meo Diui Tomæ, quæ ſummâ cum antiquitatis iniuriâ nullo reſiſtente deiecta ſunt, marmoribus inde extractis in apothecarum columnas, & vicinarum ædium fulcimenta conuerſis.

a: lib. 5. cap. 1

Vetus porticus quaterno columnarum ſtriatarum ordine adhuc cernitur in eo vico, quod Mercatum nouum appellant.

Campus quoque Martius, ne quid deeſſet, quod Romanam ciuitatem in omnibus non referret, triplex apud nos eſt, vetusque nomen adhuc ſeruat, primus intra Vrbis mȩnia, alter extra ipſa mȩnia, Scaligerorum olim Principum, at nunc Peregrinȩ clariſs. familiȩ amȩniſſimũ ſuburbanũ: tertius octauo ab vrbe lapide, olim

& ipſe

& ipſe Scaligeræ, poſtea Seraticæ ampliſsimæ, nunc Miniſcalchæ, aquis irriguis, ſaltu, & ſiluâ nobilis. Primũ iuuentuti ad exercitandam corporis, animiq; virtutem ludicris certaminibus patuiſſe credo, ſicut etiam nunc patet, cæteros militibus in vſum alendorũ equorum; de tertio me dubitare nõ ſinit vetuſtus Enuerardi notarij liber manuſcriptus de diuiſionibus Paludis, (is pagus prope Campum Martium poſtremum iacet) qui apud me ſeruatur, conſcriptus anno Domini MCXCIX. in quo inter cætera multarum familiarum nomina ex antiquiſsimis noſtræ ciuitatis miro quodam fato conſeruantur, Scaligeræ ſcilicet, vnde Principes prodiêre, Veritatis, Maſeæ, Moſcardæ, Fontanellæ, & aliarum multarum, meam quoque his adijcio, non quidem vt inani faſtu tumefactus me ipſum ornem, atq; amplificem, ſed ſolùm ne quam de meis maioribus mentionem probatiſsimus auctor fecit, eandem ego ingratâ diſsimulatione præteriens non magnifeciſſe uidear. Nullus igitur ſanæ mentis, quiq; Romanarum Coloniarum iuris omnino non ſit rudis, affirmabit, ut Iouius fecit, Aquileiam coloniam præſtantiores Pontifices, & Flamines ante Chriſti natalem habuiſſe, quàm Comum, quàm Veronam, Colonias æqualis iuris, neque ad hanc Prouinciæ rationem ueteres reſpexiſſe, cum ſub Aquileienſi Præſule tàm Comenſem, quàm Veronenſem, & alios Venetiæ, & Iſtriæ conſtituerunt, repugnat enim ipſarum coloniarum ius, obſtat hiſtoriæ fides.

Vtriuſque uerò etiàm Prouinciæ ratio, Tranſpadanæ ſcilicet Italiæ, & Venetiæ, Plinij tempore ſer-

uata Iouij lapsum facilè ostendit, non enim tunc temporis vtraque simul ab vno Prætore, seu Proconsule, vt olim ante Augustam Italiæ diuisionem, regebatur, sed singulæ seorsùm à diuersis Consularibus, & Prætorijs, vt supra latiùs probaui, & ideo vtcumque Ecclesiastici Antistites in his Prouincijs à principio constituti fuerint, eos sanè post Augusti diuisionem ortum habuisse certissimum est, Christo præsertim annis XXVIII. post Actiacam victoriam nato. si igitur qui illos à principio instituerunt, aliquam Prouinciæ rationem secuti sunt, atque eam fortasse, quam tradit [a] Anacletus à Gratiano citatus, & quam Vvolfangus Lazius videtur innuere [b] vbi de Antiochenâ Sede, & vbi de Constantinopolitanâ loquitur, adhuc indubitatum est, aliâ ratione Episcopos Transpadanæ Italiæ, in quâ Comum, aliâ Venetiæ, in quâ Verona, & Aquileia, suam dignitatem obtinuisse.

a: distinct. 97 cap. 1.
b: lib. 2.

Hæc omnia, quæ ab annalium Romanorum cognitione pendent, vt nullâ prorsus excusatione Iouium, & Parauicinum dignos reddunt, ita vulgata Aquileiensis Ecclesiæ historia, quam in primis ex Pelagij Pontificis epistolis Baronius probat, apertissimi, ne dicam supini erroris, vtrumq; arguit. Neq; enim in ipsis Christianæ Ecclesiæ primordijs Aquileiensis Patriarcha constitutus est cũ eo iure, quod nunc in subiectos Episcopos exercet, vt malè credit Iouius, sed serius, & circa annum Domini DLVIII, Iustiniani Principis annis supremis, vel potius Alboini Langobardorum in Italiâ Regis tempore, anno DLXX, vt tra-

vt tradit [a] Baronius: Orto enim in Ecclesiâ schismate, Liguriæ, Venetiæ, & Istriæ Episcopis Pelagio Summo Pontifici parere recusantibus, Paulinus Aquileiensis Episcopus, qui cæteros auctoritate anteibat, Archiepiscopus sacratus est ab Honorato Mediolanensi contra morem maiorum, vt ait [b] Sigonius, Patriarchaq; ab eis nuncupatus, & omnibus, qui à Romanæ Sedis obedientiâ desciuissent, supremus Antistes loco Romani Pontificis constitutus, vt idem Baronius testatur, Patriarchalem is titulum primus omnium, ac iurisdictionem ad successores transmisit, factum deinde Romanis Pontificibus approbantibus, Italiæ rebus, atq; Ecclesiæ varijs tempestatum procellis nimium postea, longoque tempore iactatę, ita suadentibus.

a: in annal. Eccles. huius anni.

b: lib. 20 de occid. imp.

CAP. VI.

NEC me etiam mouet quòd Hermolaus Barbarus (quem nobis Iouius, & Parauicinus in primis obijciūt) à quibusdam legi apud Plinium asserit (congerronem meum) loco dictionis (Conterraneum meum) nullo enim codice, nec manuscripto, nec adhuc impresso, ista lectio adiuuatur, atq; ideo à Becichemo damnatur, & communi etiam literatorum calculo reijcitur; non enim hoc fugisset aut Henricum Glareanum, aut Iacobum Dalecampium Medicum Cadumensem clarissimum, sicubi apud Plinium extitisset; cuius auspicijs, & operâ Plinius noster nitidissimus, & ab omni errorum labe purgatissimus in

lucem prodijt Francofurti anno Domini M D I C, nec etiam latuisset viros illos insignes, quorum studio, & doctrinâ ante supremum Dalecampij conatum idem Plinius emendatissimus emersit, Petri Santandreani typis anno M D LXXXII. Quinimo lectionem hanc nullâ ratione sustineri posse existimo; quid enim est aliud concerro, siue congerro, quàm is, cum quo nugamur, & ineptias facimus? Gerræ sanè, unde uerbum hoc deriuatur, nihil aliud sunt, quàm nugæ, & ineptiæ leues, ut docet Pompeius [a] Festus, & Nonius [b] Marcellus, ac post eum [c] Grapaldus, cerrones etiam inde dictos asserit Festus, unde concerrones, & congerrones emanarunt, uocabulum longè antiquum, & uni [d] Plauto, quod sciam, notum, & congeras, quòd crebrò coeant, sodales dictos fuisse probat [e] Scaliger. At quas nugas, & ineptias (age etiam fabulas, & iocos) inter Catullum, & Plinium intercessisse credendum est, si sæculum integrum post Catullum Plinius floruit? Quòd si ideo quispiam Catullum à Plinio concerronem, seu congerronem dictum fuisse contendat, quòd illius asiduâ lectione oblectaretur, animosâ nimium translatione uocabulum hoc à sua proprietate deflectet, nec moribus fortasse conueniet ueteris disciplinæ hominis, seuerique supercilij, sed temporis in primis supra omnes parcissimi, nimiam iocosi, & procacis Poetæ consuetudinem ostentare, eamq; vocabulo ad contemptum magis, quàm ad iocum comparato, posteris indicare. si verò etiam Congerrones hi sunt, qui aliena ad se congregant, vnde apud Romanos Brutiani Gerones dicti sunt, vt inquit [f] Fulgentius, adhuc

a: in verbo Gerræ.
b: in verbo Gerræ.
c: in epist. dedicat. ad li. de part. ędiũ.
d: in mostellar. & i Truculent.
e: apud Festũ i verbo [sodalis]
f lib de voci bus ant q is i verbo [cõgerrones]

adhuc apud Plinium nihil efficeret ista dictio: Conterraneum etiàm in quibusdam exemplaribus aliquando à se lectum Barbarus tradit, corruptâ quidem dictione, verùm ita tamen, vt ad germanam, & ab omnibus approbatã, quàm proximè accedat. Postremò tentatis omnibus, sed frustra semper, remedijs, vt qui deploratâ ualetudine oppressi nullũ recusant, fatetur tandem Iouius, (tanta vis est veritatis, vel potiùs necessitatis) fatetur etiam Parauicinus, CONTERRANEI vocabulo vnius diœcesis homines, & territorij tantùm contineri; cæterùm cum eâ ratione id efficiant, vt Catulli originem in Comenses transferant, ne verbum hoc temerè, & nequidquam Pliniano è calamo excidisse videatur, dictitantes illum Valeriâ gente ortum, quæ Comensis olim fuit, ita lapidibus apud eos nuper repertis indicantibus; necesse est vt homines deuios, & vanissimo errore deceptos in rectum Romanæ historiæ callem, à quo longè videntur deflexisse, reducamus, atq; ita dum de Plinio ciue suis Veronensibus asserendo tractatio nobis est, Catullum interea eisdem, vel eripi iniquè, vel illius originem falsò Comensibus adscribi non patiamur.

DE VERA C·PLINI SECVNDI SVPERIORIS PATRIA, ATQ. EA VERONA.

POLYCARPI PALERMI I.C. VERONEN.

Liber Secundus.

CAP. I.

T multa sunt quibus castrense Plinij vocabulum Comenses, Hermolao Barbaro suasore, & auctore circumueniebant, & ad transfugium, iniquamq; transitionem sollicitabant, ita mihi paucis non erat agendum, vt iuratam pro nobis dictionem à tam violentis conatibus assererem, & intra sua castra, hoc est intra nostrum vallum, continerem; quo circà excusatus satis ero, si, præter instituti mei rationem, totus mihi liber, & iusto penè longior fortasse excidit, dum tantis Comensium paratibus obsisto; neq; enim sanè grauiorem pugnam memini me vnquam subijsse, nec quæ magis ab aduersarijs fuerit ab omni parte restaurata, at nec immeritò quidem; maximam enim victoriæ spem constitutã videbãt in huius vocabuli propriã significatione eruẽdã; itaq; omnia quæcunq; ad illius originem, formationem, deriuationem, ac demum definitionem spectabant, mihi necesse fuit longâ explanatione aperire, ac

demum

demum quam plurimis doctorum virorum testimonijs singula cõfirmare; ne vel sine ratione loqui videremur, (quod est fatuorum,) vel sine idoneis, & legitimis testibus (quod esset arrogantis ingenij, nimiumq; sibi tribuentis) causam nostram ageremus. Nunc venio ad gentem Valeriam Comensem, ad quam Catulli originem acutissimi Comenses referunt, vt illum Plinij non sui conterraneum efficiant, & vtrumq; Comensem. Comi Valeriam gentem olim fuisse, Iouius, & Parauicinus prædicant, lapidibus postremò apud eos è solo erutis id indicantibus; quibus ego quoq; assentior, licet illorum inscriptiones nondum legerim; ne tantorum virorum fides apud me dubia in hoc esse videatur: sed ab istâ gente Catullum originem duxisse, & Plinium ad eam intendisse, cum illum Conterraneũ suum vocauit, neq; verum est, neq; vlla veritatis specie niti potest; quàmuis autem illis non defuerit Comensis testis, (quem miror etiam iuratum illis non accessisse, vt olim [a] Iulius Proculus Romuli, & [b] Numerius Atticus Augusti diuinitatis falsi, & periuri asseueratores exstitere) nihil tamen efficiunt, nec ideo minus sibi falsò blandiuntur: subijciam istius carmina, ac mox illorum errorem coarguam.

a: Liu. lib. 1.
b: Dio. lib. 56 in fine.

Tu claris fœcunda viris, te matre Catullus
Gaudet, te matrem Plinius omnis habet;
Mitto Cæcilios, & Rufæ insignia gentis,
Atq; alios, quos est longa referre mora.

Horum carminum auctorem Cæcilium Parauicinus facit, illum nimirum Comensem Catulli familiarem, qui

qui sæculum integrum ante maiorem Plinium, & longius æui spatium ante posteriorem floruit, vnde non nisi diuinâ quadam mente, & fatidicâ, futurorumque præsciâ, vtrumq; Plinium præuidere, & celebrare potuit, [a] *tantùm mortalia pectora cæca Noctis habent.*

a. Ouid. lib. 6 Metam.

At verò eundem nos versificatorem aliquem è posterioribus fuisse credimus, ita illius carminum notâ indicante, ex quibus nulla Veneris, nulla Romanæ elegantiæ, leporisue aura naribus legentium spirat, sed stilo eneruі, & fluenti feruntur, quali pleraque omnia posteriorum; vbi verò inter Comenses familias Rufam commemorat, & illius insignia, tunc verè se nec valde eruditum, nec antiquum apertè testatur: etenim nunquam (Rufus) nomen alicuius familiæ proprium fuit, sed multarum cognomen tantùm, à capillorum colore tractum, Cordiæ scilicet, Farsuleiæ, Sulpiciæ, Virginiæ, & aliarum multarum inter Romanas, Corneliæ verò, & Lætiliæ inter Veronenses; non inficior tamen, quin & Rufa gens dici possit latinè, & sine historiæ offensione, quando vnius tantùm familiæ, nō multarum cognomini inseruiret, ita enim & [b] Plinius gentem Lepidam vocauit, idest Æmiliam, quæ sola Lepidorum cognomento utebatur, & gentē Galbam [c] Volaterranus, pro Sulpicia, quia Galbarum cognomē proprium Sulpiciæ gentis fuit, malè tamen illi prænomine Sergiorum apposito, pro Seruiorum, hoc enim proprium prænomen Sulpiciorum fuit, ut Sergius proprium est familiæ nomen, ex quâ L. Sergius Catilina, & alij, à Sergesto Troiano Æneæ comite deductæ, ut tradit [d] Vergilius; at quæ nàm sunt ista insignia gentis Rufæ? si tantùm Federici primi Imp. æuo fami-

b. lib. 7. c. 12.

c. lib. 6. anthropol.

d. lib. 5. Aen.

liarum insignia, quibus nunc utimur, perpetuâ successione in Italiâ gentilitia esse cœperunt, ut tradit Petrus [a] Gritius Aesinas? uerùm utcùmq; se habeant ista carmina cum suo auctore, hoc profectò in comperto est, ex eis non apparere, quò spectent, neque enim magis ad Comum diriguntur, ut credit Parauicinus, quàm ad Veronam, (cui rectius fortasse conueniunt,) ueram Catulli patriam, Plinij itidem Superioris naturâ, ut Plinij minoris ciuili iure adoptionis, in qua Cęcilia gens, & Ruforum cognomina multarum familiarũ antiquitùs extitere. Verùm esto, quòd Valeria gens inter Comenses aliquando fuerit relata, non ideo tamen sequitur, ut Catullus ex illâ ortus auctores suos Comenses habuerit; nullo pręsertim testimonio, unde hoc probetur, exstante; cur enim magis ab illâ Romanâ patritiâ à Sabinis oriundâ, Acisculorum, Flaccorum, Messalarum, Poplicolarum, & alijs cognominibus distinctâ, quàm à suâ Comensi Catullum non deducunt? an fortè quia inter Romanas nulla unquàm exstitit Catullorum? at nec inter Comenses, quod sciam; cur igitur in re tam incertâ hoc pro certo audet Parauicinus affirmare? usq; eò scribendo prolapsus, ut assercre etiam non uereatur, ex isto suo argumento meliore forsan iure Comẽses Catullum, quàm Veronenses Plinium suum sibi ciuem uindicare. Verùm ego illis iam iam Catullum Veronensem ostendam, simulque Valeriam gentem uirorum numero amplissimam, & uarijs cognominibus notatam, Clementium scilicet, Crispinorum, Festorum, Montanorum, Seuerorum, Trophimorumq;, addo etiã Coxsinorũ, apud nos olim fuisse, nostrorũ lapidũ fide, & auctoritate demõstrabo.

[a] lib. cui titulus Castellio: siue de insignibus nobilitatis.

Ca-

Catullus igitur, vt ab illo exordiar, Sirmionem larem suum vocat, seque illius herum dicit, (est autem Sirmio, vt omnes conueniunt, peninsula cum oppido ad littus Benaci in agro Veronensi quintodecimo ab Vrbe lapide) ex quo facilè conijcere possumus, Veronensem illum fuisse; quod etiàm apertè innuit in elegiâ ad Ianuam impudicæ mulieris ibi,

Brixia Veronæ mater amata meæ.

Catullus porrò Veronam alibi Cæcilium Poetam ad se Como accersit; & in elegiâ ad Mallium, Veronæ se esse scribit librorum copiâ destitutum, & Cœlium, Quinctiumq; Veronensium iuuenum florem alibi appellat; quod si adhuc Parauicini animus in dubio versatur, audiat veteres, posterioresque scriptores hoc ipsum clarius testantes. [a] Ouidiumque ante alios, ibi.

a: eleg. vlti. lib. 3. amor.

Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo,
Pelignæ dicar gloria gentis ego.

[b] Martialis itidem ter expresse, bis tacitè hoc idem tradit; expresse ibi.

b: epigr. 103. lib. 10.

Nec sua plus tenui debet Verona Catullo,
Meq; velit dici non minus illa suum.

Item ad [c] Maximum de Columba Stellæ, ibi.

c: epigr. 8. li. 1

Stellæ delicium mei columba,
Veronâ licet audiente dicam,
Vicit, Maxime, passerem Catulli.

[d] Item ibi

d: epigr 195. lib. 14.

Tantùm magna suo debet Verona Catullo,
Quantùm parua suo Mantua Vergilio.

Ita enim legendum est, non parua Verona, magnà Mãtua, (vt legitur in quibusdã codicilibus,) [e] Strabone

e: lib 5.

id

id nobis ſuadente, qui Veronam longè ampliorem Mantuâ ſuo tempore fuiſſe ſcribit Auguſto imperante, & ſub Tiberio, [a] tacitè ibi. a: epigr. 19. lib. 1.

Verona docti syllabas amat Vatis,
Marone felix Mantua eſt.

Doctum Vatem Catullum intelligens; quo cognomine ab antiquis poeta noſter deſignatus eſt, quibus & poſteriores aſſenſerunt, ita enim illum [b] Ouidius appellat in elegiâ, quâ Tibulli mortem deflet his verſibus: b: eleg. 8. lib. 3 amor.

Obuius huic venies hedera iuuenilia cinctus
Tempora cum Caluo, docte Catulle, tuo.

Et Sannazarius in epigrammate ad Iouianum Pontanum de Catullo ab eo reſtituto.

Doctus ab Elyſia redeat ſi valle Catullus,
Et trahat ingratos Lesbia ſola choros.

Marullus [c] etiam in epigrammate de comâ Berenices aduerſus Politianum, & [d] Scaliger pater vir clariſs. & omnium ſui ſæculi doctiſſimus, idem teſtantur. Inter poſteriores verò adeo trita, & vulgata eſt iſta ſententia, inter quos eminent [e] Franciſcus Petrarca, & Petrus [f] Crinitus, vt valdè mirer Parauicinum tantæ eruditionis virũ illam in dubium reuocaſſe. Omittere etiã conſultò volebã de Plinij noſtri teſtimonium, qui in eo [g] loco, vbi Mamurræ Formiani Catulli carminibus proſciſſi meminit, prout etiam Cigalinus monet, Veronenſem illũ apertè nominat, ne illos honeſto rubore perfunderem, qui ſine ipſo Plinio de Plinij patriâ ſcribũt, ſed nefas eſſe duxi tanti viri teſtimoniũ ſubticere;

c: citatus à M. Ant. Murero in commét. Catull.
d: lib. 6. cap 7 Poet.
e: epiſtola 3. lib. 1 r. rerũ ſenil.
f: cap 27. li. 2 de Poet. lat.
g: cap. 6. li. 36

Verba Plinij ſunt. *Hic namq; eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus.*

Alter Parauicini lapſus, & aliorum Comenſium nihilò leuior, ille eſt, vbi Catullum à Plinio iuniore ſuum vocatum fuiſſe dicunt,[a] in epiſtolâ ad Falconem, vt illius originem in ſuos Comenſes nulla prorſus omiſsâ iniuriâ transferrent, non videntes Catullum in eâ epiſtolâ non à Plinio ſuum vocari, ſed à Sentio Augurino, Poetâ illius temporis non ignobili, Catulli verò in primis rariſſimo imitatore, quod etiam ante me[b] Crinitus obſeruauit, licet illũ Sentium Angurem, pro Augurino appellet.

a: epiſt.16. lib.4.

b: cap.17 li.2 de Poet.lat.

CAP. II.

T quanta fuerit apud nos priſcis temporibus Valeria familia, docent infraſcripta monumenta, quorum pars à Torello Sarainâ refertur, nonnulla verò à me etiàm fuerunt obſeruata.

Extra portam Diui Georgij in Valle dominicâ.	*In Pago Portu.*
P. VALERIVS SP. F. MONTANVS VIVVS FECIT SIBI ET SPVRIAE DOMITIAE MATRI ET PATRI HILARIONI ET SVIS.	GAVIA C. F. RVLLA VIVA SIBI FECIT ET M. VALERIO CRISPINO FILIO Ɔ LEG. VII.

Fuma-

Fumanis.
C. VALERIVS
CLEMENS.

Veronæ in parte postica Arcus in vico Leonum.
P. VALERIVS
Q. CAECILIVS
Q. SERVILIVS
P. CORNELIVS.

Veronę in vestibulo templi Trinitatis.
D. M.
. ARRVNTIAE
FELICITATI
C. VALER VS.
reliquū in ostij limine superædificato delitescit.

Veronæ in templo Diui Proculi.
. . . . L. F.
MAXIMAE ET
C. VALERIO L. F.
FESTO
C. VALERIVS.

Lauanei in pariete ędiculę ad montis radices sitæ.
I. O. M.
porcus infulatus
P. FALERIVS P. F. COS.

Prope Benacum.
D S
HERCVLI
ET IVNONIBVS
AVG.
C. VALERIVS.
SEVERVS
ET CLODIA CORNELIANA
PRO L. VALERIO
CORNELIANO
V. S. L. M.

In æde D. Georgij vallis Pulicellæ.
. . . .
L. VALERIVS
. . . . . .

Pontoni in hortis V. clariss. Cęsaris Nichesolæ Fabij I.C. clariss. F.
L. VALERIVS L. F.
COXSINVS.

Ibidem.
PARCIS AVG.
P. FALERIVS
TROPHIMVS
ORNAMENTIS
DECVRIONALIB.
REST. OR. R. VER.

Nec miretur quispiam has duas postremas inscriptiones ad gentem Valeriam à me referri; cum magis ad Faleriam pertinere videantur, quoniam veteres frequenter vsi sunt literâ F pro V, siue propter quandã, quæ inter vtriusq; sonum est, affinitatem; siue; quod est verius, quia nullam syllabam literâ vocali geminatâ constituebant, Donato auctore, sed eius loco, quæ consonãs effici debuisset, digãma Æolico, idest litera F vtebatur, hinc illa antiqua exẽpla emanarunt, DaFus, serFus, FulGus, & similia pro Dauus, seruus, vulgus, [a] Quinctiliani, & [b] Huberti Goltzij testimonio annuente. hinc etiam illud in antiquis epitaphijs frequentissimum FiFens fecit, pro viuens, & Fixit pro vixit; quod etiam inuersa litera Ⅎ aliquando factitatum fuisse video, vnicum sufficiet exemplum Camertis inscriptionis pro multis, quas possem referre, quod est perelegans, & vetustissimum, referturq; à Petro Appiano.

a: lib. 1. cap 4 & 7.
b: in explicat. literę F in Thesaur rei antiq & in Indice grammatic. fol. 179.

Ↄ. TIBVLLA
C. SEMPRONI F. L. NEP.
INFERNO PLOTONI
TRICORPORI OXSORI
CAR. PROSERPINAE
MVNVS MECVM FERENS
DAMNATAM DEDO ANIMAM
ⅎIⅎAM HOC ME CONDO
MONIMENTO
NE OBRVTIS DOMVS LAPSV
FILIS SEX
QVOS P. SCIPIO PATRIIS COMERTIB.
A SALO, ET LYBIA INCOLVMES
RESTITVERAT
INDESOLATA ORBITATE SVPERSIM
MISERA
ⅎIX ANN. XXXX. M. I. D. VI.
HOR. SCIT NEMO.

Ipsam

Ipsam etiam Lauaniensem inscriptionem, cuius mentio supra habita est, & vetustissimā esse credo, (hoc enim & lapis ipse confractus indicat,) & ad P. Valerium Flaccum Consulem pertinere, qui Consulatum gessit cum M. Atilio Regulo collega anno V.C. DXXVII, maioremq; fidem marmoreæ inscriptioni habendam esse censeo, in qua P.F. describitur, quam fastis Verrij Flacci, & alijs hucusq; editis, in quibus per errorem L.F. vocatur. Notam porrò fœderis inter Romanos, & Venetos icti in eo sculptam esse conijcio, belli Gallici Cisalpini motibus iam tùm plusquàm antea gliscētibus; multa sunt quæ mihi hoc persuadent; Porca, seu porcus infulatus sacrificio addictus, hunc enim qui fędus inter se percutiebant, mactare consueuerunt,[a] Varrone,[b] Vergilio, &[c] Tranquillo testibus, sic enim Varro. *Quòd initijs Cereris porci immolentur, & quòd initijs pacis fędus cum feritur, porcus occiditur.* illud porrò Vergilij vulgatissimum est.

a: lib. 2. cap. 4 de re rust.
b: lib. 8 Aen.
c: cap. 25. in Claud.

Et cæsá mactabant fœdera porcâ.

Tranquillus verò à Claudio fędus ictum in foro cum Regibus tradit, *Porcá cæsá, & vetere fecialium præfatione adhibitá*, quibus accedit[d] Pompeius Festus his verbis. *Porci*, inquit, *effigies inter militaria signa locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret cæsá porcá fędus firmari solebat;* illæ itidem tres literæ in superiore parte lapidis notatæ hoc idē ostendunt I.O.M. videlicet Ioui Optimo Maximo; etenim illius numen à Fęciali peracto fędere inuocabatur, vt docet[e] Liuius in præclara, & antiquissima illa formula, cuius etiam meminit[f] Brissonius, qua fędus ictum à Tullo Hostilio cum Albanis describit. *Audi*, inquit, *Iupiter, audi*

d: in verbo Porcus.
e: lib. 1.
f: lib. 4.

Pater

Pater patrate Populi Albani, audi tu Populus Albanus, vt illa palam prima postrema ex illis tabulis, ceraue recitata sunt, sine dolo malo vtiq; ea hic hodie rectissimè intellecta sunt, illis legibus Pop. Romanus prior non deficiet, si prior defexit, publico consilio, dolo malo, tu illo die Iupiter Populum Romanum sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoq; magis ferito, quanto magis potes, pollesq;, id vbi dixit, porcum saxo silice percussit. Hac etiã coniectura ductus hoc magis mihi persuadeo, nam Veneti ante Hannibalis in Italiam aduentum in societatem, & amicitiam Romanorum concesserant, vt docet [a] Polybius, nec vnquam ab eis postea bello petiti, victi, aut subacti sunt, sed fidem semel datam castissimè semper coluerunt, teste [b] Sigonio.

a. lib. 2.

b. lib. 12. c. 25 de ant. iure Ital.

Verùm & ampliorem Veronæ Valeriam gentem fuisse, quâm ex præcitatis lapidibus colligitur, nos monent alia vetusta, quæ apud nos seruantur, documenta, in quibus fœminarum nomina ex eadem gente notata sunt, nec dubium hoc argumentum; est enim certissimum, antiquos, ac præsertim Romanæ Reip. tempore, & adhuc florente imperio, fęminarum suarum nomina ex ipso familiæ cuiusq; nomine petere solitos, ac deriuare; auctores sunt Dionysius Halicarnasseus, Liuius, Plutarcus, Franciscus Roborrellus, Antonius Augustinus, Panuinius, Sigonius, & alij; vsus deniq; hoc probat nulli literatorum ignotus. hinc omnes ex Corneliâ Corneliæ, ex Sulpiciâ Sulpiciæ dicebantur, ex Domitiâ, Seruiliâ, Octauiâ, Iuliâ, Domitiæ, Seruiliæ, Octauiæ, Iuliæ. Prænomine distinguebantur, rarò tamen, at in primis æuo superiore, vt Caia, Lucia, Mania, Numeria, cognomine vtroq; tempore, quod arbitrio

bitrio parentum, & ex euentibus vt plurimùm filiabus accedebat, vt Seuera, Festa, Hilara, ex ordine etiam natalis earum, vt Prima, Secunda, Tertia, Quarta: quod etiam in maribus fuit obseruatum: quandoque verò ex ipsâ etiã familiâ cognomen fœminę sumebant, vt in Cęciliâ Metellâ vidimus, Q. Cæcilij Metelli Cretici filiâ, & vxore M. Crassi, cuius adhuc sepulcrum penè integrum, extrà Romæ muros in viâ Appiâ cernitur cum hac inscriptione.

CÆCILIÆ
Q. CRETICI F.
METELLÆ
CRASSI.

Sepulcrales porrò lapides, in quibus Fęminarum Valeriæ gentis mentio est, quiq; apud nos seruantur, hi sunt.

Veronę ad D. Clemẽtis cuius etiã meminit [a] *Manucius.*

DIS MANIBVS
ET MEMORIAE VALERIAE
VALERIANAE
C. MAECIVS ATILIANVS
VXORI
ET MARCI FRONTO ET
ATILIANA
MATRI.

Veronæ in area ante Basilicã D. Zenonis.

VALERIAE
C. F. MAXIMAE
HERENNIA P. F. AVGVRINA
FILIAE PIISSIMAE
ET SIBI

Veronæ prope portam nouam ante ostium fullonis.

. . . .
. . . LERIAE L.L. GALLÆ
. . . . MENTO
. . . . IVSS.

a: lib. de ortograph i verbo Marcius.

Pontoni in hortis Nichesolijs.

CALPVRNIA
L. F. PRISCA
SIBI ET
L. CALPVRNIO
QVADRATO PATRI
VALERIÆ C. F.
SECVNDÆ MATRI
L. CALPVRNIO
PVDENTI FRATRI
IIIIII. AVG.

Hu-

Hucusq; vidimus Valeriam gentem, Comensibus ita testantibus, Comi olim fuisse, eandem uerò etiam Veronę antiquitùs floruisse tã immẽso lapidũ nostrorũ numero docti sumus, sed adhuc in incerto est, an nostra Veronẽsis ab illa Comensi pẽdeat, an uerò illa potiùs à nostra effluxerit; verùm leuis dubitationis facilis est resolutio: aut enim cognomina utriusque, quibus olim familiæ distinguebantur, inter se conueniunt, & tunc vtramq; unam eandemque fuisse facilè credemus, sin minus, negabimus; quis est enim uel mediocriter tantùm literatus, qui ignoret multas Romani nominis familias passim per totam Europam, quòcunq; Romana potentia penetrauit, reperiri, omnes tamen inter se diuersas? quâq; ratione apud nos olim extiterunt infrascriptæ, quę in nostris inscriptionibus adhuc supersunt, præter alias uetustate, & obliuione deletas,

Annia	Coelia	Iulia	Postumia
Aquillia	Cornelia	Lęlia	Quinctia
Arria	Curtia	Licinia	Quinctilia
Atilia	Didia	Liuia	Seruilia
Attia	Domitia	Marcia	Statia
Aurelia	Flauia	Nonia	Terentia
Cæcilia	Fuluia	Octauia	Tituria
Calpurnia	Furia	Petronia	Turpilia
Cassia	Herennia	Pomponia	Valeria
Claudia, & Clodia	Hostilia	Porcia	Vibia.

Eâdem ratione apud alios etiam inueniri possunt, nec tamen Romanæ, nec eædem, nisi quatenus cognomine inter se non differant, sed penitus diuersæ? unde autẽ id acciderit, nunc, quãdo ita res exigit, breuiter aperiam.

CAP.

CAP. III.

NOVI, & alieni nominis assumptio multis de causis apud antiquos olim contingebat, vel enim manumissionis, vel adoptionis iure, siue etiam priuatæ clientelæ, serui libertate donati, adoptiui, cliẽtesq́; suorum patronoru m, parẽtumq́; adoptantium familijs inserebantur, & illorũ nomina sumebant, diuersâ tamẽ quisq; ratione, quoniã liberti patronorũ quidẽ pnomẽ, & ipsum illius familię nomen gestabant, cognomẽ vero nunquã, sed illius loco propriũ nomẽ retinebãt: at qui ciuitatẽ Romanã alicuius Romani ciuis beneficio adepti fuissent, illius cliẽtes efficiebãtur, & ad instar manumissorũ, libertate illi, ciuitate isti acceptâ eiusdẽ pnomine, & nomine familię vtebãtur, adoptiui verò etiam cognomine, suo tantũ nomine nõ nihil immutato; singula suis exẽplis pbãda, licet apud doctos nulla egeãt pbatione. Omnes Marci Tullij Ciceronis liberti Marci Tullij & ipsi dicti sunt, at nullus Cicero, sed quod illis prius erat nomẽ, in cognomen transijt; Hinc Marci Tullij Tironis, & M. Tullij Laureę nomen (fuit enim vterq; longè eruditus, & à libris) apud scriptores legitur. Laureę carmina à [a] Plinio potissimùm probantur, tamquam digna tanti viri liberto; cuius etiam extat perinfaustum epigramma græcum in [b] Sappho. hoc idem passim latinæ inscriptiones hâc nota L, quę libertum, libertamue significat, indicant, quarum tantus apud nos est numerus, quãtus vix in totâ Româ, vt vel hinc intelligas maiores nostros humanissimos semper, & in suorũ seruorũ libertatem pronos fuisse: tria tantum subijciam exempla, cæteris quamplurimis prætermissis.

a: lib.31.c.1.

b: lib.3.Flori.

Veronæ in Arcu gentis Gauiæ propè castrum vetus.

L. VITRVVIVS L. L.
CERDO
ARCHITECTVS.

Veronæ in æde D. Syluestri.

L. CASSIVS L. L.
IANVARIVS
&c.

Gardæ ad litus Benaci.

D. M.
SEX. NAVINIVS
SEX. L.
APOLLONIVS. &c.

Ex quibus Cerdonem L. Vitruuij, Ianuarium L. Cassij, & Apollonium Sex. Nauinij prius seruos agnoscimus, libertate verò postea ab eis donatos, patronorũ nominibus notatos videmus; quæ omnia in his etiam, qui à patronâ fęminâ manumissi essent, seruabantur, vt docent hæ duæ nostræ inscriptiones.

Veronæ in arce D. Petri.

CORNELIO Ɔ. L.
MONTANO.

Veronæ in vico D. Andreæ.

OCTAVIA Ɔ. L.
HILARA &c.

Neq; enim dubium est literam illam C. hoc modo inuersam Ɔ Caiæ prænomen præseferre [a] Quinctiliano, Antonio [b] Augustino, & [c] Huberto Goltzio testibus.

Filios porrò adoptiuos in parentum familiam transiuisse eorum nominibus vnà cũ cognomine susceptis, suæ tantùm familię nomine retento, sed nõ nihil immutato, nulli dubiũ est; præsertimq; Reip. tẽpore, in cuius rei testimonium Augusti tãtùm exemplum nobis sufficiat: is enim C. Octauio genitus C. Octauius dicebatur, ve-

a: lib. 1 cap 7 in fin.
b: 3 lib. antiq. numismat. dial 9.
c: in Thesaur. rei antiq.

verum à C. Iulio Cæſare poſtea adoptatus C. Iulius Cæſar Octauianus dictus eſt, cui deinde Auguſti cognomen acceſsit, auctore Senatu, quod maieſtatem quandam, & venerationem hominis naturâ ampliorē continet, vt docet [a] Dio, vel illud à ſe ipſo induit, vt ait [b] Florus, non propter auctũ imperium, vt olim credidit [c] Accurſius, [d] Ouidio fortaſſe ſuadente: Auguſtũ enim vocamus, quod honore digniſsimum, & ſanctiſsimũ eſt, quodq; Σεβαστὸν Græci vocant, quaſi venerandũ, ita paſsim Cæcilianos, Æmilianos, Plętorianosq;, & alia huiuſmodi nomina apud hiſtoricos, & in numis antiquis legimus, è Cæciliâ quippe gente, Æmiliâ, & Plætoriâ in alienas familias per adoptionem inſertos. Ita C. Plinium nepotem C. Cęcilij filium fuiſſe nouimus, qui tamen ab auunculo C. Plinio Secundo adoptatus C. Plinius Secundus Cęcilius & ipſe dictus eſt, veteri illâ conſuetudine iam antiquatâ, cum magis Cęcilianus dici debuiſſet, prout illum nominat Scaliger filius, & alij doctiſsimi auctores.

a: lib 53.
b: lib 4 cap. 4
c: in rub proem. Inſtit.
d: lib. 2. faſt.

Eâdem & municipes ratione, vel externarum coloniarum ciues, quicumq; ciuitatem Romanam alicuius Romani ciuis beneficio accepiſſent, illius priuati clientes efficiebantur, & prænomen eiuſdem cùm nomine ſumebant. Horum meminit [e] Cicero, [f] Cæſar, [g] Plutarchus, [h] A. Gellius, & [i] Proculus I.C. & omniũ nouiſsimus, [k] Budęus. [l] Cicero ad Acilium ſcribens; *Cum Demetrio*, inquit, *Mega mihi vetuſtum hoſpitium eſt, familiaritas autem tanta, quanta cùm Siculo nullo; ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæſare impetrauit, quá in re ego interfui, itaq; nunc P. Cornelius vocatur* (Dolabellam enim è gente Corneliâ, & Publium vocatum,

e: pro Sex. Roſc. Amer.
f: lib 6 de bello Gall.
g: in Romulo
h: lib. 5. c. 13.
i: in l non dubio ff de capt. & poſtlim. reuerſ.
k: in annot. ad Pand. in l Hæredes. ff de euict.
l: epiſt 37 lib. 13. fam. il.

a: lib. 2. in Verrem.
b: ibid.
c: lib. 1. de bello Gall.
d: in verbo [sceleratæ]
e: lib. 2.
f: li. 6. in prin.
g: in orat. pro Planc.
h: Tacit. lib. 2 histor.
i: Sueton in Aug ca. 16.
k: Hirtius de bell. Afric.
l: lib. 2.
m: li. 8. cap 4.

uel lippis, & cæcis liquet.) Idem [a] alibi Cn. Pompeium Theodorum, & Sex. Pompeium Chlorum nominat, ambos Siculos, quorum alter Cn. Pompeij Patris beneficio, alter Sex. Pompeij filij ciuitate fuerat donatus; ab eodem quoq; [b] Q. Cęcilium Dionem Halesinum ideo uocatum intelligimus, quod is Q. Cæcilij Metelli operâ inter Romanos ciues relatus fuerat, & Q. Lutatium Diodorũ, quod Q. Lutatij Catuli studio Romanã ciuitatẽ à L. Syla fuerat cõsecutus. [c] Cęsar uerò de Valerio Procilio ita inquit. *Cõmodissimũ visum est, M. Valerium Procilium, C. Valerij Caburri filium, summa virtute, atq; humanitate adolescentem, cuius pater à C. Valerio Flacco ciuitate donatus erat, mittere.* tantus uerò istorum priuatorum clientum aliquando fuit numerus, ut eorum quinque millia Fabios ad bellum secuta fuerint [d] Pompeio Festo auctore.

Fuerunt etiàm apud Romanos aliæ clientelæ, quæ publicæ uocabantur, Vibium scilicet, & Prouinciarũ, quæ alicuius Romanæ familiæ patrocinio, & fidei se addixerant, quod institutum ab usq; Romulo Manauit, ut tradit [e] Dionys. refert [f] Velserus. Dyrrhachium itaq; in fide suâ fuisse [g] Cicero testatur, Sicilia omnis Marcellorum patrocinio utebatur [h] Crassorum Istria, [i] Bononia Antoniorum, Puteoli Bruti, & Cassij, quos etiam patronos sibi adoptarunt; [k] Getuli verò C. Marij clientes fuerunt; Agrum Picenum clientelis quamplurimis Cn. Pompeij Strabonis refertum prodit [l] Paterculus, & plurimas clienteias ab Appio Claudio cæco rectas [m] Valerius Maximus auctor est.

His ita præmissis, reliquum est ut uideamus, unde tàm in Comensem Coloniam, quàm in Veronensem, & in

& in alias ciuitates, & Prouincias Romana nomina confluxerint, & externis familijs inserta cum eis coaluerint: illis enim video præter Italiam, totam Hispaniam refertam, vt antiqui lapides relati ab [a] Ambrosio Morali ostendunt, in quibus est etiam frequens mentio Valeriæ gentis, varijs tamen cognominibus, & à nostris penitus diuersis distinctæ, Optatorum scilicet, Phœborum, & Valerianorũ, eisdem & Germaniam, & Galliam abundare docent inscriptiones ad has prouincias spectantes apud Petrum Appianum, Lipsium, Velserum, & Gruterum. Credo igitur iure priuatæ clientelę in primis id euenisse: est enim certissimum, quod quemadmodùm colonis latini iuris Romæ ius suffragij non erat omnino prohibitum, illorum potissimùm magistratuum permissu, qui Romæ comitia haberent, quatenus ex [b] M. Tullio, Dionysio [c] Halicarnasseo, & [d] Liuio conijcere possumus, & omnium postremus docet [e] Panuinius, ita illis qui maiores magistratus in Latinâ coloniâ gessissent, ex Decurionum quippe ordine, (nam Decurionum honoribus plebeij fungi prohibebantur, vt inquit [f] Paul. I.C.) Romana etiam ciuitas pleno iure adquirebatur, Romanis præsertim ciuibus adnitentibus, [g] Liuio, [h] Appiano, [i] Panuinio, [k] Rosino, & Iacobo [l] Cauacio auctoribus, post Strabonem [m]: ita enim legitur apud eum, licet sub obscurè. *Auricomorum verò metropolis Nemausus exstat, alienigenâ quidem plebe, & mercatorum numero longè Narbone inferior, cæterùm regendæ ciuitatis formâ superior; quatuor enim & viginti eiusdem nationis vicos habet subditos virorum fortitudine excellentissimos, illi tributa conferentes, & Latij ius habentes,*

a: in lib. cui titulus Las antiguedades.

b. in orat. pro P. Sext.

c: lib 8.

d: lib 25.

e: in lib. cui titulus Imperiũ Romanum.

f: in l 7 ff. de Decur.

g: lib 41.

h: lib 2. bell. ciuil

i in lib. supra cit.

k lib 10. c. 22 antiq. Rom.

l: lib. 1. hist. cęnob. D. Iustinæ.

m: lib 4. in princ.

adeo

adeo vt qui Ædilitatis, Quæsturæque dignitatem assecuti sunt, Romani in Nemauso adsint; innuens, vt est verisimum, ciues Romanos deinceps Nemausi adesse, qui maioribus magistratibus inibi defuncti sunt. quod tamen aliter sensit[a] Alexander ab Alexandro, suppresso auctoris nomine de more. Hinc est quod Catulli tempore Comi Cæcilia gens, (Cæciliæ quippè Romanæ cliens) exstabat, nec deerant aliæ familiæ Romanis nominibus honestatæ, Coloniâ scilicet latini iuris eò iampridem à Cn. Pompeio Strabone deductâ vt supra vidimus. Hinc est quod Cęliorũ, & Quinctiorũ Veronensiũ, Furiorũq;, & Aureliorũ, pręter alios, quos itidem Veronenses fuisse facilè credimus, mentionem apud Catullum habemus, quæ omnes familię à Romanis deriuatę ius ipsum simul clientelæ, & Coloniam nostram, cum iure Latij ante Catullum constitutam fuisse demonstrant, ab eodẽ quippe Pompeio Strabone, vnà cum alijs colonijs Transpadanis. Hinc etiam L. Valerius Catullus, Catulli nostri frater, vt non leuibus coniecturis probat[b] Vrsinus, notatur in æreo numo, cuius etiam meminit[c] Achilles Statius, Romæ Triumuir A.A A.F.F. qui ante fratrem Poetam in Bithynia, seu Troade vitam obijt, vt sæpius Catullus conqueritur, neq; enim Valeria gens, quæ vbicumq; gentium vnquam fuit, Catullorum cognomen habuit, pręterquàm nostra Veronensis: licet enim exstent duo Catulli, equorum in Circo agitatores, memorati in quadam veteri inscriptione Romæ effosså, quam[d] refert Panuinius, incertâ tamen sunt familiâ. Verùm alia etiam quamplurima Romanorum familiarum nomina, quarum Veronenses inscriptiones meminere, cum sua tribu

a: lib. 4 c. 10. genial. dier.

b: in gente Valeria.

c: in cõment. in Catull. in principio.

d: in libro de Lud. Circés

tribu POB. in quam fuerunt relatæ, antiquiorem coloniam noſtram apertè oſtēdunt ipsâ Iulij Cæſaris Dictaturâ, atq; ideo ipſo etiàm Catullo, cuius patris hoſpitio Iulius Cæſar familiariter vtebatur, vt ait [a] Suetonius, non è contra, vt perperam tradit [b] Crinitus; tùm quia poſt Cæſaris Dictaturam omnia ex arbitrio Principum fuere adminiſtrata, tribuum ſuffragijs ad magiſtratuum creationem minimè, vel parùm neceſſarijs, tùm etiàm quia ciuitate ab illo Transpadanis omnibus pleno iure donata, vt poſt [c] Tacitũ, & [d] Dionẽ tradit [e] Alexander ab Alexandro, & [f] Læuinus Torrentius, nec ipsâ Ciuitate Romanâ Trãſpadani indigebãt, nec erat, vt eam adquirerent, cur ſe ampliùs in alicuius fidem, & clientelam committerent. quam ob rem rectè auctor Panegyrici ad Conſtantinum, illam à Cn. Pompeio Strabone deductam apertè teſtatur his verbis. *Scilicet vt quam Coloniam,* (de Veronâ loquitur) *Cn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret; ò miſerabilem Veronenſium calamitatem, quos nõ tàm tua,* (ad Conſtantinum loquitur) *quàm inteſtina ſatellitum preſſit obſidio; quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox oppugnationem prohibebat, omnemq; retrò regionem euehendis copijs tutam, defenſamq; præſtabat.* Neq; verò me de ſententiâ deijcit [g] Velleij auctoritas, qui ab Eporœdiâ deductâ, C. Mario ſexies, & L. Valerio Flacco Conſulibus, anno V. C. DCLIIII vſq; ad ſua tempora nullam coloniam deductam fuiſſe teſtatur, quod ipſe meminerit, præter militares, anno ſcilicet XI ante colonias Tranſpadanas à Cn. Pompeio Strabone latino iure donatas; rectè enim deductas non fuiſſe inquit Velleius, quia di-

a: in Cæſare cap. 75.
b: lib. 2. c. 27. de Poet. lat.
c: lib. 11. annal.
d: lib. 41.
e: lib. 4. c. 10.
f: in cõment. Sueton. cap. 8. in Iulio Cæſare.
g: lib. 1.

uerſo

uerſo ab alijs ordine hoc iure donatæ fuerant, nullis quippe Triumuiris earum deducendarum causâ inſtitutis, nec nouis in eas colonis inductis, Comenſi exceptâ, in quam noui coloni, atq; ijdem fortaſſe militares, reſtituti ſunt,[a] Strabone auctore. Quoniam verò adhuc nonnulli Veronam inter duodetriginta colonias ab Auguſto in Italiam deductas commemorant, eâ præſertim freti inſcriptione, quę ī arcu Gallieni, (vel potius in portis noſtræ ciuitatis à Gallieno olim conditis, quas nunc Burſareas vocāt,) adhuc cernitur, hoc modo,

a: lib.5.

COLONIA AVGVSTA VERONA NOVA GALLIENIANA
VALERIANO II ET LVCILLO COSS. MVRI VERONENSIVM FABRICATI EX DIE III. NON. APRILIVM
DEDICATI PR. NON. DECEMBRIS
IVBENTE SANCTISSIMO GALLIENO AVG. N.
INSISTENTE AVR. MARCELLINO V. P. DVC. DVC.
CVRANTE IVLIO MARCELLINO.

Tales homines in ſummo errore verſari, & totius antiquitatis rudes eſſe vel ex eo liquet, (ſi cætera à me relata hoc ſatis non perſuadent,) quòd eo pacto Verona Auguſta Gallieniana dicta eſt, quo colonia Ælia Hadriana Auguſta, & colonia Traiana Auguſta frugifera Hadrumetina apud [b] Goltzium legitur cum ſua veteri inſcriptione, cuius etiam [c] Habraham Ortelius mentionem facit; apud [d] Panuinium porrò, vbi ſingulæ quæ extra Italiam coloniæ recenſentur, Colonia Auguſta Vlpia Traiana nominatur in Galliâ Belgicâ, nec nō & Colonia Auguſta Tiberij in Rhœtiâ, & Colonia Vlpia Traiana Auguſta Dacica Zarmis in Daciâ, ita enim & in æreo Gallieni numo legitur, quem refert [e] Sebaſtianus Ericius, COL. IVL. AVG. FEL. ideſt Colo-

b: in Theſaur. rei antiq.
c: in Synony. geogr. verbo Adrumetū.
d: dicto libro ſupra cit.
e: intra ſ. numiſmat.

Colonia Iulia Augusta Felix: Neque enim ad Augustum Diui F. verbum illud (Augusta) refertur, sed ad illos potissimum Impp., à quibus vel ipsæ coloniæ deductæ sunt, vel restauratæ, siue ingenti aliquo beneficio affectæ; quamquam verò coloniã à Gallieno Veronam deductã ex hac inscriptione credidit [a] Pancirolus, illi tamen non ita facilè assentior, vt aliàs à me latius explicabitur.

[a] in cõment. in Notit. occid. imp. c. 90.

CAP. IV.

IVVIT animum iàm nimis longã contentione fatigatum Romanæ historiæ recordatione paulisper recreare, dum vtriusque Valeriæ gentis Veronensis, Comensisq; originem scrutamur: maiore verò voluptate inde etiam afficimur, quòd nec sine fructu, nec improsperè id egimus, namq; & tenebris Comensium, (Parauiciniq; in primis) multa lux à nobis allata est, & rebus Veronensiũm certus nitor: nunc ad ipsum Pliniũ reuertor, quem vel ex ipso vocabulo, de quo agimus, eò magis Veronensem fuisse credendum est, quò magis à Patriæ mentione semper toto opere abstinuit; satis illam, & super testatus, nouâ, & singulari, nec ab alijs vnquàm vsurpatâ dictione, in operis sui præfatione: vbi enim de Veronâ deinceps loquitur, siue de his, quæ ad agrum, & res Veronensium spectant, quod sæpe facit, vt ostendam, nunquàm amplius Patriam illam vocat, ne vir Romanus superfluè patriæ mentione repetitâ, Romanam sibi ciuitatem obscuraret. Itaq; longè fallitur Cigalinus, qui ex isto posteriore Plinij silentio argumentum pro suis

Comensibus ducit, memorans illum opportuniore loco, vbi de Verona loquitur, illam patriam suam testari potuisse, si Veronensis fuisset: nec videt, vir alioquin prudens, in se ipsum hæc eadem tela certius retorqueri posse, æquè enim Plinius Comensium rerum, ac Veronensium mentionem facit, nùmquàm tamē Comum Patriam nominat; quin etiam eorū, quæ apud Comenses rarissima quandoq; exstiterunt, ignarū se fuisse manifestè ostendit, (vt infra videbitur,) vnde eādē ratione illum nos Comensem fuisse negamus: intereà hęc etiàm ab ipso Plinio, qualiacumq; sint, agnoscamus. Vbi enim de lino [a] scribit, *APVD NOS*, inquit, *maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente, tunc euulsum & in fasciculos manuales colligatum siccatur in sole pendens, conuersis supernè radicibus, vno die*. &c. illa enim verba (apud nos) non video quomodo ad agrum Romanum referri possint, quem lini feracem nunquàm nouimus, nullaque ob id de lino serendo pręcepta nobis à Catone, Varrone, aut Columella relicta sunt; quid ferat ager Comensis, quanto lini prouentu exuberet, doceant ipsi; apud nos sanè magna lini copia est, atq; in eo parando eadem adhuc ratio, quam Plinius tradit, Seruatur, ac demum Lini vicus exstat (quem hodie Liniacum vocant,) oppidum munitissimum ad Athesim, tricesimo ab Vrbe lapide, frumenti, liniquc mercatu in primis nobile; & ideo (apud nos) meliore iure apud Veronenses interpretor, quàm apud Romanos, Comensesuè. [b] Alibi etiam vbi de Thymbrâ loquitur, *Hæc APVD NOS*, inquit, *habet vocabulum & aliud, Satureia dicta in condimentario genere*; an Romanum Satu-

a. lib. 19. c. 1

b. lib. 19. c. 8

Satureiæ nomen fuerit, non liquet, at illud ex aduerso Veronense antiquitus fuisse vetustissimus illius vsus apud nos, & maiores nostros demonstrat, Saoreziam enim hãc herbam corrupto vocabulo adhuc vocamus, diuerso porrò ab alijs nominibus quibus passim per totam Italiam nuncupatur, vt ostendit [a] Matthiolus; neq; verò ideo minus Latinum dici debet, quia Veronense, quoniam Italica omnia vocabula æquè ac Romana, latina [b] Quinctilianus agnoscit, & inter Romanos Oratores nonnullos è Galliâ Cisalpinâ [c] Marcus Tullius recenset, hinc illa T. Liuio [d] Patauinitas ab Asinio Pollione obiecta, nimia scilicet Patauinorum vocabulorum frequentia. Alicæ prę terea quæ in agro Veronensi, Pisanoq;, & Campano olim optima conficiebatur, [e] Plinius meminit, vsu quippe ita edoctus, dum apud Veronenses suos in patriâ aliquando versaretur, vt Campanam assecutus est, cũ Misenensi classi in Campaniâ præesset, & Pisanam, dum loca illa aliquando classe præteruectus lustraret. at quod sequitur longè clarius testimonium est. *Lacus est* [f] inquit, *Italiæ Benacus in Veronensi agro, Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore, Octobri ferè mense, autumnali sidere, vt palam est, hiemato Lacu fluctibus glomeratæ voluuntur* (de anguillis loquitur) *in tantùm mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis ob hoc ipsum fabricatis singulorum millium globi reperiantur. &c.* Quo in loco Plinius de re sibi valde notâ vsu magis, & experientiâ, quã famâ, loquitur, ita enim vis ipsa anguillarum quæ capiuntur, inquit, ita locus earũ excipulis aptandis accõmodatus, ita annuũ tempus, October mensis, sidus autumnale, & hiematus

a: in cõment. Dioscorid. lib. 3 c. 38.
b: lib. 1 cap. 5
c: lib. de clar. orat.
d: Quinctil. ibid.
e: lib. 18. c. 7
f: lib. 9 c. 22.

lacus ostendunt, vnde illum Româ, vbi à puero educatus est, ad suos Veronenses aliquando diuertisse, & amænitates Benacenses frequentasse credendum est: Larij verò nullas commemorat delitias: vtpote sibi ignotas, & ideo sui calami perpetuo silentio damnatas, apertèq; idcircò se Comensem nō fuisse testatur. Neq; verò mihi obijciatur inter naturæ miracula fontem ab
a: lib. 2. c. 103 eo [a] describi in agro Comensi iuxta Larium singulis horis intumescentem, residentemque, vnde arguunt aduersarij Comensem illum fuisse; ego enim ex illo Plinij loco, cum altero tamen minoris Plinij collato, illum Comensem non fuisse apertissimo argumento comprobabo; contumacis animi illos etiam reos acturus, si qui fortè mecum idem non senserint. Etenim ter in die
b: epist. vlt. lib. 4. [b] Plinius nepos ipsum fontem intumescere, & residere scribit, non singulis horis, vt inquit auunculus; neq; id ab alijs edoctus scribit, sed experiētiâ, & re ipsâ optimè exploratâ, annulo quippe in sicco posito, qui illius auctu alluebatur, & recessu in sicco remanens detegebatur, memoratâ insuper etiàm cænatiunculâ manufactâ, in quam fons excipitur: malè ergo de hoc fonte Plinius noster sensit; non ergo planè gnarus tanti apud Comenses miraculi, non ergo Comensis, nec inter Comenses versatus. Omitto, quòd vinis Rhoeticis [c] Pli-
c: lib. 14. c. 6. nius agrū Veronensem nobilitauit, quæ falernis tantūmodo à Vergilio fuerant posthabita; quod adhuc esset incertū, ni tanti viri testimoniū hoc nobis demōstraret; cū præsertim vuas Veronēses Rhœticis affines, & pro-
d: lib. 14. c. 1. ximas alibi [d] appellet. Omitto mala penè peregrina in vno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ Lanata
e: lib. 15. c. 14 f: lib. 35. c. 4. appellantur, ab eodem [e] celebrata, vt pote sibi longè nota, nō ab alijs indicata. Verùm vbi de pictura [f] loqui-

tur, & si Veronensem apertè se non fatetur, at saltem se rerum Veronensium nec ignarum ostendit, nec Veronensem ciuem omnino dissimulat. *Posteà*, inquit, *non est spectata honestis manibus, nisi fortè quis Turpiliũ Equitem Romanum è Venetiâ nostræ ætatis velit referre, hodieq; pulchris eius operibus Veronæ exstantibus; Læuâ is manu pingebat, quod de nullo ante memoratur.* Quid igitur est aliud Catullum conterraneum suum vocare, Veronæ frequentem, ac honestam mentionem habere, alicam Veronensem inter optimas connumerare, anguillarum Veronensium copiam, & captum docere, amænitatesq; Benacenses frequentare, vina Rhœtica, & poma lanata Veronensia celebrare, picturasq; nobiles suo tempore Veronæ exstantes memorare, nosse pictorem, & illius pingendi rationem, quàm se Veronensem ciuem apertissimis indicijs declarare, & Patriȩ dulcissima recordatione sæpius refici, & recreari?

At nec minoris Plinij minora sunt de auunculi Patriâ testimonia, vel potius de suâ, quam ab auunculo adoptatus fuerat adeptus; sic enim ad [a] Maximũ scribit. *Rectè fecisti, quòd Veronensibus NOSTRIS gladiatorium munus promisisti. &c.* NOSTRIS, inquam, idest vtriq; communibus, nõ affectu, non beneuolentiâ tantùm, sed etiam ciuitate: multa id suadent. Quid enim intererat Plinij, ederetur, nec ne Veronensibus à Maximo gladiatorium munus in vxoris iam elatȩ memoriam, vt tantoperè illorum causâ laboraret, si Veronenses aliquo iure non contigisset? cur Maximi facilitatem in annuendo Veronensium precibus, & liberalitatem in edendo laudauit? cur tantâ Africanarum ferarum curâ sollicitatus, quia tempestate detentæ ad

[a] epist. vlt. lib. 6.

præ-

præfinitum diem non occurriſſent, indoluit, niſi quia & ipſe Veronenſis? NOSTRIS denique, quia facilè cum vno ex ciuibus Veronenſibus, & cum multis amicitia contrahi poteſt, vt ſinguli NOSTRI vocentur, at cum omnibus, ita ut omnes NOSTROS dicere poſsimus, non ita facilè, niſi tum demum cum in communem ciuitatem ſumus recepti, uel aliter de illa benemeriti. Hic etiàm nobis armati occurrunt Comenſes, vt hanc arcem validiſſimam expugnent, ſolitâq; inuidiâ çſtuantes, caliginem clariſſimo teſtimonio, ſepiarum more, offundunt, dictitantes verbum illud, NOSTRIS, familiaritatis eſſe notam, & beneuolentiæ, non patriā indicare, quo enim pacto ad [a] Sabinum ſcribens Firmanos noſtros Plinius appellauit, & [b] Catullus Tranſpadanos ſuos vocauit, ita etiam noſtros Veronenſes ab eo dictos cōtendunt; ſed quò magis rem adeo claram Comenſes obſcurare conantur, eò magis de causâ deſperare dignoſcuntur; neq; enim priùs Firmanos noſtros in epiſtola ad Sabinum Plinius dixit, quàm publicam illorum cauſam patrocinio ſuo delatam ſuſcepiſſet; Verùm vbi illum patronum Veronenſibus adfuiſſe vnquam legimus? vbi hoc de ſe teſtatur? credibile ne eſt [c] Tifernatum Tiberinorum patrocinium, [d] Firmanorum, [e] Bęticorumq; ex Hiſpania, [f] Afrorum, & [g] Aſiaticorum prouincialium fuiſſe ab eo commemoratum, ne poſterorum memoriam, ſuamq; gloriam nulla tantorum officiorum recordatione fraudaret, Veronenſium tantùm fuiſſe prætermiſſum? At non me fugit, ex illâ NOSTRA Italiâ Minucium Acilianum Brixienſem ab ipſo Plinio fuiſſe vocatum in epiſtola ad [h] Iunium Mauricum, ex illa ſcilicet Italiæ parte

a: ep. 18 lib. 8
b: in epigr. in Ignatium.
c: epiſt. 1. lib. 4
d: ep. 18. lib. 6
e: ep. 4. lib. 3.
f: ep. 11 lib 2.
g: ep. 3. lib 10.
h: ep 14 lib 1

parte, quæ suis Comensibus proxima esset, vel affe-ctum quendam in Brixienses eximium exprimens, non patriam, vt credit Cigalinus, cuius sententiæ ipse quoque assentior: verùm aliter quod ad Iunium Mauricũ, (fortasse Comensẽ) scribit, est intelligendũ, aliter quod ad Maximum Veronensem; amoris ibi nota: Patriæ hic profectò est; quamquàm verò Maximi cognomen multarum Veronensium familiarum proprium fuerit, vt infrà ostendam, hic tamen proculdubiò C. Gauius Veronensis fuit, Strabonis cognomento, cuius meminit marmorea inscriptio Veronæ ad castrum vetus in reliquijs arcus dictæ gentis his literis,

C. Gavio c. f. Straboni

& Maximus agnomine, qui cõsul fuit sub Antonino Pio anno Vrb. C. DCCCXCVII, cuius seriorem, & pleniorem inscriptionem refert [a] Panuinius huiusmodi, a: in Fast. anni 897. ab V.C.

C. Gavivs c.f. Strabo Maximvs Cos.

Hic est ille C. Gauius Maximus Prętorij Pręfectus Antonini, cuius mẽtio est apud Capitolinũ ĩ ipso Antonino Pio, (ita etiam opinante [b] Io. Maria Cataneo, & [c] Isaaco Casaubono,) cuius pariter meminit [d] Martialis eiusdem Plinij amicus, & familiaris, virtutumq; summus obseruator, & laudator egregius, à quo etiam Veronensis apertissimè declaratur, in epigrãmate ad eundem Maximum de Columba Stellæ superius relato, quod rursus non pigebit adscribere. b: in cõment. ep. 14. lib 7. c: in marg. epist. 2. lib. 5. d: ep. 8. lib. 1

Stellæ delicium mei Columba,
VERONA licet audiente dicam,
Vicit, MAXIME, passerem Catulli,
Tantò Stella meus TVO Catullo,
Quantò passere maior est Columba.

Ita

Ita enim profectò TVVM Catullum ad Maximũ scribens dixit: idest Veronensem vtrumque, vt Veronẽses NOSTROS ad eundem scribens Plinius vocauit; quo genere argumenti etiàm [a] Scardęonius Asconium Pędianum Patauinum fuisse ostendit, ita etiam [b] Martialis ad Licianum scribẽs Bilbilim nostram dixit, idest vtriusq; Patriam, his versibus

a: Scard. lib. 1 class. 3
b Martial ep. 29 lib. 1. & in epigr. 104 lib. 10

Te Liciane gloriabitur NOSTRA,
Nec me tacebit Bilbilis.

Et Claudianus in epigrammate ad Gennadium Proconsulem se palàm Alexandrinum testatus est, vt etiam Crinitus notauit, cum Nilum nostrum vocauit eo versu

Graiorum populis, & NOSTRO cognite Nilo.

Hinc illa formula recipiendi transfugas [c] apud Vergilium, *Noster eris*, vt obseruat [d] Seruius, & post eum Iacobus [e] Pontanus, & [f] Brissonius; Nec verò nobis obijciant Comenses, temerè à me Maximum & Veronensem vocatum, & C. Gauium Maximum Consulem, & Præfectum Prætorio fuisse existimatum, siquidem in comperto est Maximum illum, ad quem scribit Plinius, non Strabonẽ, sed Africanum [g] à Panuinio, & [h] à Lipsio appellari, diuersumq; prorsus fuisse ab ipso Gauio Maximo, qui nunquã Africani agnomine vsus est; non dubio enim errore uterq; deceptus est, (ignoscant uiri doctissimi) uerbum enim illud (Africanæ) in epistola Plinij ad Maximum, à quo utriq; fuit impositum, non stat in quinto casu singularis numeri, ut illi crediderunt, sed in recto pluralis, & cum æ diphthongo scribendum est, feras Africanas innuens, spectaculis edendis

c: lib. 2. Aen.
d: ibid.
e: ibid.
f: Brisson. li. 4
g: in fast. ann. 853. ab V C.
h: lib. de amphi. quæ extra R. cap. 2

dis destinatas. Hîc etiàm rursus obijcient, quòd si Veronensis ex isto Martialis epigrammate censendus esset Maximus, ipse quoque Martialis ex Bilbili Hispanus Patauinus fieret, illis verbis (Stella meus) qui Patauinus fuit: ac demùm illud etiam adijcient, quòd si Sentio Augurino Catulli tantùm imitatori Catullum suum dixisse licuit, vt supra vidimus, æquum non est, vt Martiali denegetur, quin & ipse ad Maximum scribens, Catulli forsan imitatorem, TVVM Catullum vocare potuerit; sed òmnia facillimè dissoluuntur. Etenim vxor Veronensis pro Maximo Veronensi argumento est; editio itidem spectaculorum Maximi Veronæ; item alia multa, quæ ex epistolâ Plinij resultant; sin autem hæc omnia minus rem probant, at Maximorum saltem cognomen multis Veronensibus familijs cōmune, & potissimùm Auidię genti, Cassiæ, Domitiæ, Flauiæ, Læliæ, & Valeriæ, (vt ex inscriptionibus fędissimè editis à Sarainâ colligimus,) non difficulter Maximum inter Veronenses recipiet; quòd si & hoc ipsum parum est, illud sanè verbum (TVO Catullo) in epigrammate Martialis Maximum Veronensem arguit, quamquam enim (MEVM Stellam) Poetam lepidissimum, & uiuentem blandè, & per adulationem Martialis dixit, ad quem exstat & [a] Papinij Statij epithalamium, & alia [b] Martialis epigrammata, quod tamen sequitur non est huiusmodi, Catullo præsertim iam ultra annos centum defuncto: At nec illum Martialis totum Maximo tribuisset, quatenus ratione Patriæ totus ad eum Catullus non spectasset, quoniam si propter commune studium id fecisset, non tuum, sed nostrum Catul-

a: li. 1. Siluarũ b: epigr. 101. lib 1. 6. lib. 4 11. lib. 5. & 21. lib 6. & 35. lib 7. 9 lib 9 epig: 3. lib 12.

M lum

a: epigr. 71. lib. 10. lum rectius dixiſſet, quod uel cæci uident, a Martiale præſertim unum ſibi Catullum præponente.

CAP. V.

ED iàm tempus eſt vt etiàm noſtris lapidibus, hoc eſt Veronenſibus inſcriptionibus, res peragatur. Exſtat apud me lapis ille perueruſtus, & ſemifractus, iàm annos CXXX Veronæ effoſſus in Ædiculâ Diui Blaſij, teſte Pantheo, (ea ſita eſt inter ædes ampliſſimas Æmiliorum Comitũ, & Salernorum ciuium clariſs.) ille inquam lapis in hac noſtrâ Plinianâ ſcænâ ſæpius, quàm olim Oreſtes in tragicis antiquorũ agitatus, in quo C. Plinij Secundi mentio eſt; atq; is nõ ſolùm valdè celebris ipſius Panthei teſtimonio habitus eſt, cuius tempore in lucem ex imâ terrâ prodijt, verùm etiam Ludouici Nogarolæ Comitis longè clariſsimi, & omnium ſui temporis doctiſsimi iudicio, qui illum, quoad vixit, in delicijs vti præſtantiſſimũ habuit, vſq; adeo vt ſuarũ ædium exteriorem partẽ illius adſtructione cohoneſtauerit, idẽ ſuperioribus annis Caroli Tonſi V. nobilis, & amici optimi, Philarmonicæque Academiæ mecum conſortis liberalitate, ad quem ipſæ ædes nunc ſpectant, ad me delatus eſt. literæ, quæ in eo ſculptæ nunc ſuperſunt, iſtæ ſunt, (namque ignis vapore rimis diductis reliquum lapidis diſſiluiſſe palàm eſt:) eo tamen ordine, vt paulatim à ſupremo vſq; ad imum verſum decreſcant, reliquis amiſſis.

. . . . INIV . .
NDVS . .
. . . AVG.
. . . RCIVIAE . .
. . . CELLAE
. . . RI
. . . . ERI PATRI
. . . MAE MATRI
MARCELLAE .

. . T. F. I.

Hanc etiàm inſcriptionem nobis Comenſes inuident, eamq; mordaci calamo, vt cætera noſtrà argumenta, liberè diſcerpunt, & conuellunt, vtq; omnium in eam criminationũ auctor eſt Iouius, ita illam etiàm aperto odio Cigalinus inſectatur, aſſentatoré lapidem hunc noſtrum appellans, & fictam inſcriptionem, tam nullam illi fidem adhibendam eſſe contendit. Sed nihil adeò mihi moleſtũ eſt, quàm quòd ſcriptores noſtri huiuſmodi ſugillationis anſam aduerſarijs præbuerint. Nàm de lapidis inuentione, vbi ſcilicet primò repertus fuerit, non ſine cauſâ Comenſes dubitant, quippe inuentum [a] Pantheus in Ædicula Diui Blaſij ſcriptum reliquit, at [b] Panuinius in agro Veronenſi inter rudera effoſſum prodidit; ſed maior ſit apud nos Panthei fides, vt pote antiquioris, & eo tempore florentis, quo lapis ipſe inuentus eſt, ſiquidem annos octuaginta poſt illum inuentum mentionem de eo Panuinius fecit; Verùm nec ipſa illius reſtitutio, ĩ quâ multũ maiores noſtri, ſed fruſtra omnes inſudarunt, cùm ſimplicem inſcriptioné, & ita truncatam, vt erat, referre prius debuiſſent, ac deinde ſuum de illa iudicium, minorem dubitationis cauſam in animos Comenſium iniecit, tanta eſt enim

a: in li. de balneis Calderij.
b: in cõment. Faſt in conſul Plinij nepotis.

M 2 illo-

illorum inconstantia in eâ restituendâ, vt de fide ipsius lapidis ingentem suspicionem excitauerint, sed malè, vt ostendam, sic enim illam restituit Pantheus extenso tractu, nec ipsarum literarum lapidis ordine seruato,

PLINIVS SECVNDVS AVGVR PATRI MATRI MARCELLÆ TESTAMENTO FIERI IVSSIT.

tribus medijs versibus, & alijs literis omissis: eandem eodẽ ordine, & eisdẽ verbis Rufus itidẽ retulit; quatuor tantùm literis additis ante illam dictionem (PATRI) prout in veteri inscriptione legebantur, illarum primâ nunc penè exesâ (LERI) opportunè protestatus sibi de illarum sensu nõ liquere. Torellus verò Saraina Veronensium antiquitatum supinus magis, & stupidus deprauator, quam solers inuestigator, cuius ingenij prȩstantiam falsè aliquando, & per iocum risit [a] Lipsius; inscriptionem nostram ita integram effecit, vt contaminatissimam, barbaram, & prorsus ineptam reddiderit, hoc modo

a lib. de amphith. quæ extra Romã cap. 2.

PLINIVS SECVNDVS AVGVR MARCIVIÆ MARCELLÆ MATRI POSTERI PATRIÆ MATRI MARCELLÆ T. F. I.

Non defuit demùm, qui aliter etiàm illam sarciret quatuor illas literas Rufo obscuras (OPITERI PATRI) interpretatus, quàm magnus Oedipus. truncata verò ab Alexandro Benedicto refertur, sed lapidis fide prorsus in omnibus non seruatâ. adeò ne difficile erat inscriptionem mutilam cum suis literis exscribere, & legendam posteris exhibere. iniustè autem lapidem nostrum Comenses criminantur, quia siquid in tantâ huius nostræ inscriptionis inconstantiâ fuit commissum, nulla culpa est innoxij lapidis easdem notas semper referentis, sed ingeniorum Veronensium, à quibus

prout

prout singulorum ferebat arbitriũ, variè fuit resartus, & ideo Comensium criminationes longè æquiore ratione in varios, & inconstantes illius restitutores erãt dirigendæ, non lapis insons conuicijs, & maledictis incessendus, ac nouis quodammodo iniurijs conficiẽdus, & fędandus. Illud verò me summâ admiratione in primis afficit, quod animaduerto Comenses multa huic nostræ inscriptioni obijcere, licet illam nunquam viderint, (namq; illam à se vnquam visam nemo fatetur, quod sciam,) oculis scilicet clausis, vt arbitror, Andabatarum more, decertantes: quo fit, vt & suas obiectiones acutas quidem, sed inanes esse ostendant, quippe ab ingenio, non ab ipso sensu, vt par erat, petitas, & mihi facillimum futurum sit argumenta in nostrũ lapidem ab eis contorta nõ solùm retundere, sed etiã certissimâ responsione prorsus hebetare. Primi igitur versus in lapide notati literas non minus ad Asiniam gentem, Caniniam, Cominiam, & Liciniam, quàm ad Pliniam referri posse dictitant, addant, si lubet, etiam Gabiniam, Sanquiniam, Siciniam, Tarquiniam, & Titiniam, & alias huiusmodi, & ideo malè actum à nostris exclamant, qui literas illas ad gentem Pliniam retulere. Secundi verò versiculi literas æquè Iocundum, & Verecundum, ac Secundum denotare posse contendit Cigalinus, cognomen Veronensibus lapidibus, (Verecundumque in primis) non ignotum, cuius rei vnicum citat exemplum ex Saraina; ego uerò etiam alterum à me obseruatum subijcio, quod est huiusmodi.

Veronæ

Veronæ in turri Pontis noui.

V. F.
: . CASSIVS M. F.
: . ERECVNDVS SIBI ET
. IASONIAE L.F.
. . AXIMAE VXORI.

Auguratus porrò notam, quæ in tertio lapidis versiculo exstare videtur, tanti non esse inquiunt, vt summi viri, qui amplissimis honoribus functus, & Principibus Vespasianis carissimus fuisset, merita impleret, illiusq; dignitatẽ, & gloriam solus æquaret, obijcientes luculentissimam illam Mediolanensem posterioris Plinij inscriptionem, quâ singuli magistratus, & illius res gestæ apposite, & diserte recensentur.

Hic nos in primis non negamus literas illas superstites in primo versiculo nostri lapidis ad aliquam ex familijs, quarum à Benedicto Iouio, & à Cigalino, ac denique à nobis supra mentio facta est, spectare posse, omnes enim in INIVS æquè desinunt; nec minus negamus alterius versiculi truncatum cognomen ad Verecundum etiam eadem ratione aptari posse, vt arguit Cigalinus, quis enim sanæ mentis hæc audeat negare? Verùm nulla ęquitatis ratio suadet, vt hoc tempore de nostrâ istâ inscriptione iudiciũ habeamus, deficiẽtibus nunc multis literis, quæ prius in ea legebantur, quæ siue temporis iuiuria, seu potius lapide ignis vehementiâ soluto, & in rimas diducto abscissæ desiderantur; & ideo recurrendum est ad exemplum vetustum ipsius truncatæ inscriptionis, & ad iudicium antiquorum de illâ. Ipsum igitur exemplum tale fuit, quale à Panuinio

nio refertur, viro doctissimo, & rei antiquariæ studiosissimo, at in primis antiquarum inscriptionum religiosissimo exscriptore. C. P. INIVS &c. prout etiàm à Benedicto Iouio, & à Cigalino refertur; altera enim, quam Alexander Benedictus vulgauit, reijcienda est, vt pote & accessione, & defectu multarum literarum mendosa, prout vnusquisq; facillimè cognoscet, qui illam cum nostrâ, & alterâ illâ Panuiniana conferre voluerit. Si igitur duæ illæ priores literæ C. P. ante illas quæ nunc supersunt, INIV, exstabant in antiquâ nostrâ inscriptione, vt testatur Panuinius, vnâ tantùm literâ post ipsum P. & ante illas quæ sequuntur, deficiente, doceant Comenses, si possunt, quomodo ad alteram magis, quam ad Pliniam gentem omnes simul iunctæ pertinere possint; Vnus verò, atque idem mirus maiorum nostrorum consensus, qui nullâ prorsus hæsitatione suspensi hanc nostram inscriptionem ad C. Plinium Secundum seper retulêrũt, eandem ita se antiquitus habuisse, ut à Panuinio memoratur, apertè ostendit; ut enim uaria, & diuersa inter se, dùm illam sartam esse uolunt, in posterioribus illius uersiculis prodidere, ita in hoc omnes conueniunt, ut superior illius uersus C. Plinium tantùm, nõ aliũ præseferat, quod minimè fecissent, nisi apertè ex superstitibus ipsius literis hoc sibi constitisset. Huc etiàm accedat ꝙ inter Veronenses familias (quatenus ex nostris antiquis inscriptionibus côlligimus) nulla unquam illarum recẽsetur, quas nobis Comenses obiecere, nec earum quarum superius memini, Tarquiniâ exceptâ, cuius tale Veronæ exstat monumentum.

Ad

Ad Diui Laurentij in angulo muri viridarij V. præclariss. Leonardi Nogarolæ Comitis.

TARQVINIA L. L.
FAVSTA V. S. L. M.

Ad quam tamen lapis noster non est referendus, Panuinianâ inscriptione, antiquorũ iudicio, ac ipsâ demũ ratione, & lapidis formâ resistente. In primo namq; illius versiculo, (quãtum ex ipso lapide solerti cura à me dimenso, & ex lacunâ in eius medio supernè cauatâ conijcere potui,) nullas plusquam octo literas capi posse animaduerto, ex quibus quatuor integræ adhuc exstãt, postrema deficit, & quod ab ea parte superest lapidis, nullas post eam admittit, quare tribus prioribus literis tantùm deficientibus lapis ipse suppleri debet, omnibusq; æqua ratione inter se compositis illius medium statuendum est in spatio quod est inter quartam literã, & sequentem, videlicet inter I, & N, vnde nulli dubium est, quòd Tarquinij nominis reliquum spatij, quod deest dextrorsùm, non erit capax, nam sex literæ loco trium deficientium in eo essent reponendę, prima prænominis notam indicans, vt C. M. P. scilicet Caius, Marcus, Publius, vel similes, reliquæ quinq; ex ipso nomine Tarquinij, antequam cùm alijs literis INIV in lapide notatis coniungi possent. Ex quibus patet, nec illam acutissimi Cigalini commentitiam restitutionem admittendam esse, qui & si non ausus Panuinij fidem impugnare, & illius auctoritati contraire, primas tamen inscriptionis nostræ literas æquè ad C. Pleminium aliquẽ, atq; ad C. Plinium referri posse censebat, duabus literis superfluẽtibus, quæ totũ ordinem

ipsius

ipsius inscriptionis peruerterent. Hac eâdem ratione dubium, quod ex secundo versu Cigalinus excitabat, in parte facillimè tollitur, non enim plures, quàm octo literæ & ipsum secundum versum constituebant, quarum tres ex postremis adhuc supersunt, cum fragmēto vltimæ, reliquæ quatuor priores desiderantur; & ideo Secundi nō Verecundi nota per illas, & cognomen repræsentatur, quod etiam eò magis dicendum est, quia æqualibus ferè literis secundus versus constat, ac primus, & æqualiter ferè cum primo desinit, & terminatur, quo fit vt meo quidem iudicio expungēdæ sint illę duæ literæ C. F. quas Panuinius superaddidit, vt infra mox ostendam, cum secundum versum compleret, veterum epitaphiorum potius rationem secutus, quâm nostri lapidis latitudinem; fuisset enim superfluum vt C. Plinius C. F. in principio inscriptionis diceretur, ac deinde in eadem dè C. Plinio Celere illius patre mētio repeteretur; sicubi verò accommodari duæ illæ literæ C. F. potuissent, priorem potius lineam terminare, quā secundam inchoare debuissent, veteribus inscriptionibus ita suadentibus. Quanquam verò æquè Iocundum, ac Secundum istæ literæ significare possunt, vt arguit Cigalinus, (nam totidem vtrumque cognomen constituūt,) illas tamen potius ad Secundum, quam ad Iocundum referendas esse censeo, quia nullum Iocundorum cognomen inter Veronenses inscriptiones reperitur, Secundorum verò adeo frequens, vt nullibi frequentius, ita vt maiores nostros aliquando ad tantum errorem deduxerit, vt hoc cognomen, quod erat multis familijs commune, vnius tantùm Secundę familiæ proprium nomen fuisse existimauerint.

N Quod

Quod attinet ad illas literas in tertio loco inſcriptionis noſtræ notatas hoc modo AVG. primò nobis videndum eſt quid ſignificent, antequam de ipſo Auguratu videamus, & an Plinij noſtri titulis cõueniat, nec ne, vt obijciunt Comenſes, erit enim facile vt huiuſmodi diſputationi vel nullus ſit locus, uel ut leuiter hæc attingere ſufficiat: ſiquidem cum illas non uideam in medio lapidis ſitas, ſed aliquantum in ſiniſtram illius partem uergentes, itaut dextrorſum ante illas nõnullę literæ deeſſe uideantur, facile adducor ut credam minimè Auguratus notam eſſe, prout Veronenſes noſtri falsâ cõiecturâ ducti aliquando credidere, ſed alterius dignitatis; itaq; Panuinius noſter maximus totius antiquitatis, & ſtudioſiſsimus reparator, cũ totam ipſam inſcriptionem ſarciret, ſic illas reſtaurauit, ut etiã apud Ianum [a] Gruterum legimus.

a lib. antiquarum inſcrip.

C. PLINIVS
C. F. SECVNDVS
VIVIR AVG.
SIBI ET ORCIVIAE
MARCELLAE
VXORI
C. CELERI PATRI
ET OPTIMAE MATRI
MARCELLAE

V. T. F. I.

Verùm hic altera, nec mediocris difficultas oritur; ad quem ſcilicet ſpectet iſta inſcriptio, ad Plinium ne noſtrum de quo ſcribimus, an ad alium; ad Plinium enim noſtrum illam ſpectare Pantheus, & Rufus, & alij eius claſsis homines prodidere, eo fortaſſe argumento, quia duos tantum Plinios secundi cognomẽto

in

in Italiâ floruisse animaduerterant, hunc scilicet nostrum, & C. Cæcilium illius ex Pliniâ sorore nepotem ab auunculo adoptatum, quàmquàm enim & alterius senioris Plinij exstet métio apud [a] Appianum, qui cum Sex. Pompeio in Sicilia militauit, & cum octo legionibus, quibus præerat, ab eo Messinam ex Lilybeo vocatus est, illius tamen cognomen ignoratur, alterius verò cognomento Secundi, & Sophistæ, cuius meminit [b] Suidas, nulla ratio habenda est, quia fuit Atheniensis; cum igitur vidissent multa marmorea monumēta iunioris Plinij memoriæ ab antiquis dicata, quæ apud Comenses, & Mediolanenses leguntur, hanc alteram Veronæ repertam nesciebant ad quem magis referrēt, quam ad ipsum superiorem Plinium Veronensem; Ego autem, si liberè expromere licet, quod sentio, C. Plinium nostrum hac inscriptione notari minimè arbitror; non quia illa nimis nuda, & ieiuna sit, atq; omni pumice aridior, vt obijciunt Comenses, (quo enim fuco, quibusue inscriptionum pigmentis summus ille vir, & suis scriptis gloriosissimus indigebat, vt memoriam suam posteritati commendaret?) fuit præterea iussu testatoris ab hærede cum tumulo erecta, cuius supremū iudicium eludere nefas erat, vt docet [c] Papinianus, & ex rescripto [d] Alexandri Seueri colligitur, & latius Ioannes [e] Kirchmanus ostendit in suo libro nuper edito de Funeribus Romanorum, nec etiàm quia credam Auguratum (quatenus quisquam in opinione pertinaciter persistat, vt illæ literæ AVG. Auguratus sint notæ) minus conuenire, & parùm fuisse meritis, & dignitati tanti viri; qui sciam Augurum Collegium Reip. Romanæ tempore, ac post illam vsq; ad Constantinū,

a: lib. 5. bell. ciuil.

b: in verbo Secundus.

c: l. 53. ff. de petit. hered.

d: l. 5. C. de relig. & sump. fun.

e: lib. 3. cap. 1. de Funer. Roman.

ampliſsimum[a] ſemper fuiſſe, & legerim Q. Fabium Maximum, ita [b] Plinio noſtro prodente, annis LXIII Augurem fuiſſe, licet XXII dicat [c] Obſequens: Auguralis diſciplinæ, & dignitatis [d] Cicero, & [e] Clemens Alexandrinus meminêre, de eadem libros editos ab Appio Claudio Pulcro, & de Auguribus à M. Porcio Catone orationem inſcriptam, auctor eſt [f] Pompeius Feſtus: multa de eadem exſtant apud [g] Valerium Maximum, [h] Lactantium, [i] Alexandrũ ab Alexandro, [k] Polydorum Vergilium, [l] Aymarum Riuallium, & [m] Ioannem Roſinum, & de eius formulis, & ſolemnibus verbis apud [n] Briſſonium: illius etiàm dignitas paſsim ex Liuio colligitur, atq; ex numis antiquis, quorum multi ęrei, & argentei apud me ſunt, & præſertim C. Iulij Cæſaris Dictatoris, M. Antonij Triumuiri R. P. C. Auguſti, Vitellij, Veſpaſiani, Neruæ, M. Aurelij Philoſophi, Antonini Elagabali, & alijs quamplurimis, qui referuntur, & declarantur à [o] Fuluio Vrſino, [p] Sebaſtiano Ericio, [q] Æneа Vico, & [r] Gulielmo Choulio Gallo rei antiquarię, numariæq; in primis ſtudioſiſsimis: illius porrò vanitas ab [s] Arnobio damnatur, ac demum neſcio quomodo impar Plinij maioris meritis Auguratus eſſe potuiſſet, quem poſterior [t] Plinius ceu ſummum ampliſsimæ dignitatis faſtigium à Traiano deprecatus eſt, & ſe illum adeptum ingenti lætitiâ effuſus ad [u] Arrianum ſcribit, nec inter illius titulos, qui fuſiſsimè in eius inſcriptionibus recenſentur, poſtremum poſteriores hunc habuerunt: ſed ideò in hanc ſententiam pronior fui, quia cum viderem hunc C. Plinium in noſtrâ inſcriptione notatũ Sexuirum Auguſtalẽ fuiſſe, (qua dignitate multos libertini ordinis homi-

nes

a: Liu. lib. 1. Flocc. Florẽ. lib. 1. c. 4. Dionys. Halicarn. lib. 2. Plutarch. in parallel. Val. Max.
b: lib. 7. c. 48.
c: cap. 45. de prodig.
d: li. de diuin. in princ.
e: lib. 1. Stromat.
f: in verbo Sollistimum, & ĩ verbo [probrum]
g: lib. 1. cap. 1
h: lib. 2. cap. 8 diuin. inſt.
i: lib. 5. cap. 19 gen. dier.
k: lib. 1. c. 24. de inu. rer.
l: lib. 2. hiſt. iur. ciu.
m: lib. 3. c. 8. & 9.
n. lib. 1.
o: lib. de Fam. Rom.
p: lib. de vet. numiſm.
q: li. numiſm. xij. Cæſar.
r: lib. d' antiq. relig. Rom.
s: li. 8. aduerſ. gent.
t: epist 13. lib. 10
u: ep. 8. lib. 4.

nes ornatos Veronenses inscriptiones ostendunt,) adduci non potui vt crederem huiusmodi Sexuiratum ab eo vnquã gestũ, vel si gestus aliquando fuisset, (quod illi dedecori minimè cessisset, & præsertim in patriâ, vt de alijs summis viris vel talia, vel similia legimus) hunc solum omnium minimum in eius inscriptione fuisse descriptum, reliquos verò illius titulos, & res gestas, quæ maximæ fuerunt, silentio fuisse præteritas, id enim summæ iniuriæ expressa fuisset nota, non gloriæ; cum præsertim ipsum Plinium nobili genere ortũ, vel ex eo liquet, quòd summâ cũ libertate [a] C. Mario triumphatori, & septies Consuli ignobilitatem exprobrat, dum illũ aratorem Arpinatem, & manipularem Imperatorem vocat, & post Cimbricã victoriã cantaris illũ potasse Liberi patris exemplo apertè indignatur. Alterâ verò etiam ratione ad hoc credendum moueor, quia ille C. Plinius, cui nostra inscriptio ab hærede erecta est, vxorem habuit, at vxore nostrum semper caruisse video, (neq; enim vnquam ab se ductam testatur, nec Plinius iunior scribit;) quanquàm verò sororẽ pro vxore in sexto versu nostræ inscriptionis [b] Panuinius primò restituerat, hoc tamen minimè probauit, sed sententiâ mutatâ sororem postea in vxorem, & rectius; conuertit, vt ex ipsâ integrâ inscriptione per eũ restitutâ constat, quam ego vidi in quodam eius breuiario historiæ Veronensis manuscripto, quod in Bibliotecâ Cæsaris Nichesolæ V. clariss. & doctiss. seruatur; nec plures quàm vnam sororem illamque Pliniam, C. Plinij iunioris matrem, habuit, quod sciamus. Marcellorum verò cognomen, (quod Romę proprium Claudiæ gentis fuit,) Pliniæ familiæ fœminis minimè

a: lib. 33. c. 11

b: in cõmeut. in fast cons loco citato

cõn-

conuenit; verùm nec illo sæculo nomina filiabus pro parentum arbitrio imponebantur, sed ab ipsâ tantùm familiâ deducta, vt supra ostendi; itaque Orciviae nomen (nam familiam huius nominis nunquam vidi) aliquantò posterius est Plinij sæculo, ni fallor, prout etiàm ex sequẽti inscriptione conijcere licet, quam refert, [a] Panuinius, in quâ præmissis quibusdam carminibus de morte T. Statij Apri satis rudibus, & multa barbarie horrentibus, quæ breuitatis causa non recenseo, sic habetur.

a: in lib. cui tit. Ciuitas Romana.

T. STATIO T. F. VOLT.
APRO
MENSORI AEDIFICIOR.
VIXIT ANN. XXII. M. VIII
D. XV.
T. STATIVS VOLT.
PROCVLVS
ACCENSVS VELATVS
ET ARGENTARIA EVTYCHIA
PARENTES
FILIO OPTVMO. ET
ORCIVIAE ANTHIDI
VXORI EIVS SIBIQ.
ET SVIS LIBERTIS
LIBERTABVS POSTERISQ. EORVM.

Neque verò ideo minus ad rem nostram facere hunc nostrum lapidem, & hanc Veronensem inscriptionem existimandum est, ex quo ad Plinium nostrum iudicio meo non pertinet, quoniam mihi satis est vt illius testimonio doceã gentem Pliniam, quæ Secundorũ cognomine antiquitus vtebatur, Veronensem exstitisse, reliqua ipsi viderint. Alteram verò antiquam inscriptionem ego illis adhuc subijcio, quâ vel Harpocrates posthac

hac efficiantur, vel illius obtutu, si oculos non auerterint, ceu capite Medusæ inspecto, dirigescant: ea est huiusmodi.

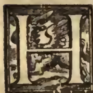
C. PLINII . . . . . VERONENSIS
. . . . HISTORIARVM
H. L. . . . OMNIVM
. . . MEMORIAM DEDIT
. . NECNON . . T. . . C.
. . XXXV. . . CONS. . . MACER.

Rem nouam Comenses, & alijs Veronensibus, qui ante me scripserunt, intactam, nunc à me sibi obijci mirabuntur: multaq; aduersus illius fidem de more molientur. Ego verò rem non nouam, sed veterẽ inscriptionem illis affero, non à me conflatam, nec inuentã, sed iam annos CXX. & vltra à Felice Feliciano obseruatam in lapide rubro antiquo semilacero, & igne absumpto ad litus Benaci prope Sirmionem, cuius liber manuscriptus à me visus, & diuersis antiquis inscriptionibus exaratus, quas passim per totam Italiam vir antiquitatis studiosus collegit, & Andreæ Mantegnæ eximio pictori Patauino dicauit, exstat Veronæ in eadem bibliothecâ Nichesoliâ. Eiusdem sanè inscriptionis meminit etiam Paulus Suardus in suis castigationibus in Becichemi collectanea, & prælectiones in Plinium, cum hac inscriptione. *Sirmioni in ripâ Benaci quod præ vetustate aliqua ex parte mutilatum exstat:* qui liber impressus est Venetijs anno Dñi MDVI; nec eandem sibi ignotã fuisse ostendit Petrus Appianus vir insignis, & omni eruditione ornatissimus, quiq; publicè Ingolstadij mathematicen de suggestu professus est, ab illo enim refertur in suo

vete-

veterum inſcriptionũ libro, quem Raimundo Fuggero V. Illuſtriſsimo, & literatorũ omnium ſuæ tẽpeſtatis Mecœnati beneficentiſsimo, dicauit, impreſſo Ingolſtadij anno Dñi M D XXXVI, hac illi præfatiunculâ præpoſitâ. *In ripâ Benaci propè caſtellum Sirmioni in lapide rubro fracto.* Quanquam verò lapis iſte nunc non exſtet, nec à Pantheo, aut ab alijs, qui poſt ipſum ſcripſere, viſus ſit, nihil tamen de illius fide eſt ambigendum, probatiſsimis ſcriptoribus illum nobis referentibus, vel enim à Pantheo, ſiue ab alijs nunquam fuit obſeruatus, quia in loco à ciuitate longinquo, & inuio expoſitus iacuit, vel etiam quia forte, (vt alijs plerisq; marmoreis monumentis euenit,) vel murorũ Sirmionis, vel ædium fundamentis ſuppoſitus inglorius delitescit.

CAP. VI.

HIS omnibus argumentis Veronenſium animi incitantur ad iuſtam pugnam pro ſuo Plinio ſuſcipiendam contra Comenſes, (at quota pars eorum ſufficit) & ad eum ſibi ciuem tuendum, & ſeruandũ, quem natura dederat; ad eandem verò non minore etiam ſtudio accenduntur doctiſſimorum virorum iudicio, qui ſcriptis ſuis illum Veronenſem fuiſſe apertè teſtantes illos de veritate dubitare minimè patiuntur: quorum numerus adeo magnus eſt, vt iuſtum ferè exercitum æquare poſſit, & ideo non tumultuario, & confuſo agmine ſingulos recenſere ſtatui, ſed vt ſuo ordine ſigna educerentur, atq; aliquem ceu caſtrorum

ducem

ducem sequerentur, effeci; Horũ igitur ille mihi Princeps sit, qui verè inter omnes quotquot vnquam in omni liberali eruditione insignes fuerunt, primas tulit, Franciscus scilicet Petrarcha vir doctissimus, & literatorum omnium sui sæculi facilè Princeps; Is enim tam in suis famæ triumphis Etrusco carmine concinnatis, quos nemo non nouit, quàm in suo libro [a] Rerum memorandarum, qui vnà cum alijs quos latinè scripsit, paucorum manibus teritur, Plinium hunc nostrum palam, & apertissimâ nominatione Veronensem appellat. illum itidem Veronensem alij quã plurimi qui post Petrarcham doctrina, & ingenij gloria floruerunt suis scriptis testati sunt; [b] Raphael scilicet Volaterranus, Æneas [c] Siluius Picolhomineus, qui postea Pius II. Pontif. Max. dictus est, [d] Laurentius Valla, [e] Nicolaus Perotus, [f] Flauius Blũdus, [g] Angelus Decembrius Mediolanensis, [h] Marinus Becichemus Scodrensis, [i] Bernardinus Barducius Florentinus, [k] Ambrosius Calepinus, [l] Auctores Thesauri linguæ Latinę, [m] Albertus Bu rerus, [n] Quinctius Æmilianus, [o] Georgius Iodocus, Carolus Stephanus, siue auctor [p] Dictionarij historici, Lilius [q] Gyraldus, [r] Ioannes Rauisius Textor, [s] Iacobus Philippus Bergomas, [t] Bernardinus Corius Mediolanensis, [u] Hieronymus Ruscellius, [x] Ioannes Maria Cataneus Nouariensis, [y] Arnoldus Pontacus Gallus Episcopus Vasatensis, & omnium postremus, at iuxta clarissimus, & doctissimus [z] Ioseph Scaliger, à quibus [aa] Cęlius Rodiginus, [bb] Ioannes Cuspinianus, & [cc] Gaspar Bugatus Mediolanensis minimè videntur dissentire, quorum omnium testimonia seorsum in fine operis recitabo. Idem præterea saltem tacitè sta-

a: lib 1 c.1.
b. .ib cōment. vrb 4, & 18.
c: in lib. descr. Asiæ ſępist.
d: lib. 4. c. 83. elegant.
e: in Cornuc.
f: i lib. Ital ill.
g: li. 3 par. 27. lib 6. par. 68 lib. 7. par 81 in verbo cynorhodos. de polit. lit.
h: in collect. in Plin.
i: in epist ad Ioan. Nesiũ.
k: in verbo [cōterran]
l: in d. verbo.
m: in d. verbo
n: in ode ad Plin. nostrũ.
o: in suo Benacolib. 2.
p: in ver. Plin.
q. d̃ poet. hist. dialog. 8.
r: lib. 2 offic. tit. Viri celebres mortui in alie terra
s: lib 6. suppl.
t i vita Demi.
u: in ind. Virorum ill.
x: in frontispicio epistol. Plinij ab se cũ suo cōm. editarum.
y. in cōment. in Euseb.
z: ibidem.
aa: li. 14 c 5. aut lect.
bb: in cōment: in Chronic. Cassiod
cc: lib. 1 hist: vniuers.

tuerunt Angelus Politianus, & alij omnes supra citati, qui Pliniano vocabulo (conterraneus) in suo recto sensu, ipsiusq; Plinij sententiæ inprimis congruente, suis scriptis vsi sunt, atq; hi omnes externi. Ex nostratibus verò Plinium Veronensibus suis ciuem asserunt, & acerrimè tuentur, [a] Ioannes Antonius Pantheus, Matthæus [b] Rufus, [c] Petrus Donatus Auogarius, Alexander [d] Benedictus Medicus, [e] Torellus Saraina, Onufrius [f] Panuinius, [g] Ioannes Franciscus Tinctus, [h] Hieronymus à Curte, [i] Bartholomæus Vitalis I. C. & Eques, [k] & Franciscus Pola I.C.

a: in Balneis Calderij
b: in ep. ad Iustum Iustiū.
c: in libello de VV. illust. Veron.
d: in sua præf. in Plinium.
e: ī lib de vv. illust. Vero.
f in fastis: in li de nomin. Rom. ī hist. Veron. nōs.
g: lib. 5 c. 13.
h: lib 1. histo. Veron.
k in lib de Patria Plinij nostri.
h ī elog. VV. Ill. Veronēs.

Hic est nostrorum scriptorum, (vel potius commilitonum globus,) hic ille armatorum cuneus, in quem Comenses, tamquam in certam victoriæ spem erecti, atq; ideo nimiâ securitate passim incauto agmine palantes, veluti cum paucis dimicaturi, (nam paucos ex nostris nouerant) inermes inciderunt, à quibus se prius obsessos, & circumclusos vident, quàm hostem adesse senserint: nunc quid agant vt his se angustijs expediāt, atque vt domesticas insidias euitent, (multos enim domesticos hostes experiuntur, quos suis partibus fauere falsò autumant,) dispiciamus.

CAP. VII.

Rrore lapsum Petrarchā inquit Iouius, & in hanc sententiā præcipiti studio cucurrisse, nullis rationibus suadētibus, sed solâ tātū cōiecturâ, quę ex ipso Pliniano vocabulo deriuabat, satis apertâ increpatione obiectat, perinde ac si viro doctiss. alia defuissent argu-

argumenta in re tam facili; sed vrbanè Iouius, comiterque, durè nimis, & inclementer Parauicinus, qui libellum integrum ab eo mutuatus, illius tantùm lenitatis oblitus est, tanta enim calami libertate, (ne dicam procacitate,) in Francisci Petrarchæ mores, & doctrinam inuehitur, vt non obscuram illi adulationis, & ignorantiæ notam pertinaciter inustam esse velit; Illum quippe cum extra Patriam exularet, familiarem fuisse inquit Carrariensium, & Scaligerorum Principũ, quorum hi Patauinis, postremi Veronensibus nostris imperabant; quorsum hæc? credibile hinc esse subijcit, hanc ab eo sententiam tunc temporis fuisse promulgatam, vt eorum gratiam iniret, & auræ popularis susurro allectus publicum fauorem captaret: parùm verò consultè, imo leuiter, ab eis actum esse dicit, qui illius sententiam secuti sunt, sicuti enim plurimum valuit Etrusco carmine, ita in his quæ latinè scripsit, minimè probatur, neq; enim talis est, qui antiquis scriptoribus sit æquandus, nec recentioribus anteponendus; iamq; etiam illius memoria apud mortales exstincta esset, ni maternâ magis linguâ, quàm latinâ, ęternitati suæ consuluisset; ab se visum etiam, inquit, in Vaticanâ bibliotecâ Columellam cum notis in margine Francisci Petrarchæ manu exaratis, quæ summam illius ingenij leuitatẽ facilè ostendebant; alia etiam cõplura illius scripta sibi à Ludouico Valdezueco Patauino aliquando ostensa fuisse dicit, nihilò meliora notis ad Columellam adscriptis. Pudet vlterius pergere tam fędas contumelias recensendo, ne doctissimi viri manes, me etiam inuito, dum narrationi tam iniuriosæ insisto, lædantur, ac simul etiam quia vereor, ne

quæ à Parauicino tantarum iniuriarum pœnæ ab vniuersâ doctorum Rep. meritò exiguntur, à me itidem, qui talia refero, expetantur. Hariolatur itaque Parauicinus, & historiæ planè aduersatur, dum credit famæ triumphum conscriptum, & editum à Francisco Petrarcha fuisse Veronæ, quo tempore aulam Scaligerorum Principum, vel Patauij Carrariensium frequentabat, quando in comperto est huiusmodi poemata vnà cum secundâ parte suorum lyricorum absoluta ab eo fuisse in amœnissimo illo Vallis clausæ secessu in Galliâ Narbonensi, quò se post mortem Lauræ suæ, & Iacobi Carrariẽsis liberalissimi sui Mecœnatis ociatum receperat, vt testatur Bernardinus Ilicinus in eius vitâ; quinimò omnia ferè illius opera inibi ab eo vel scripta, vel cepta, vel concepta sunt, ita ipso prodente in epistola ad posteritatem his verbis. *Hæc summa est,* inquit, *quòd quidquid ferè opusculorum mihi excidit, ibi,* (de Valle clausa loquitur) *vel actum, vel ceptum, vel conceptum est.* Neq; verò à nobis negatur Veronæ illũ aliquãdo fuisse Scaligeris Principibus imperãtibus, quò se tamquã in tutissimum Asylum, extorres omnes Florentini, cæteriq; Hetrusci suis sedibus aduersâ factione expulsi recipiebant, quorum multæ adhuc Veronæ insignes supersunt familiæ, deletæ multæ: ex quibus Alexander Lisca I. C. Comes, & Eques, & Augustinus del Bene I.C. & Eques, vir vterq; amplissimus, & doctissimus, maximumq; Oratorum par, dignitate, & gloria in primis florent; quorum iste splendidissimâ legatione cum Hieronymo Veritate Comite V. clarissimo ad Leonardum Donatum Serenissimum Reip. Venetæ Principem nuper functus, tantam sui nominis opi-

opinionem excitauit, vt Equestri dignitate primò ornatus, mox etiam, licet absens, ab vniuerso Senatu Veneto inter consiliarios iuris eiusdem Reip. summâ cum laude relatus sit. Ipsius tamen Petrarchæ tantâ fuit vitæ castitas, tantusq; morum candor, vt omnem aulicæ assentationis suspicionem ab illo semper abfuisse credendum sit, ita etiam Ioanne[a] Bocaccio testante his verbis: *Cui mendacium*, inquit, *lethalis est hostis, qui vitiorum omnium execrator est, & venerabile veritatis sacramentum, virtutum decus, & lætitia, & catholicæ sanctitatis norma, pius, mitis, atq; deuotus, & adeo verecundus, vt inde dicatur Parthenias alter*. castissimos itidem illius mores Hieronymus Squarciaficus in eius vitâ in primis cõmendat. At quantũ in eo fuerit bonarum disciplinarum studium, quantaq; doctrina, immensa volumina ab illo scripta, & edita, quæ adhuc exstant, id facilè ostendũt, nunquàm fortasse à Parauicino visa, neq; enim hanc solus in homine præstantissimo desiderasset, quam literati omnes suspiciunt, & admirantur, atq; inter cæteros Ioannes[b] Herold Hoechstetensis,[c] Hieronymus Cardanus,[d] Ludouicus Viues,[e] Franciscus Floridus, atque alij, quorum quidam nihilò his inferior speciosa de illo hæc profert. *Itaque*, inquit, *reflorescentis eloquentiæ Princeps apud Italos videtur fuisse Franciscus Petrarcha suâ ætate celebris, ac magnus: nunc vix est in manibus, ingenium ardens, magna rerum cognitio, nec mediocris eloquendi vis*. Cardanus verò multa in hoc viro præclaro egregia fuisse testatur, sed potissimum linguarum pluritatem, percalluit enim latinam linguam iuxta ac Græcam, suo æuo, superioribusque Italiæ peregrinam. At Viues, primùm illum

biblio-

a: citato â præ[illegible] ne in O- pera [illegible] F. Petrarchæ

b: ibid. c: ibid. d: ibid. e: ibid.

bibliothecas diu clausas reserasse, inquit, situmq;, & puluerem è monumentis maximorum auctorum excussisse. Floridus itidem primum illum latinam linguam diù sepultam, ex ruderibus, & vetustate in lucem asserere esse adortum scribit. Abbas Tritemius illum in diuinis scripturis eruditum, & in secularibus literis omnium sui temporis longè doctissimum appellat; philosophum, rhetorem, & poetam celeberrimum, qui literas humanitatis post longa silentia mortuas, ab inferis reuocauit ad superos, nec minus sanctâ conuersatione, quam scientiâ clarum. Eundem virum vndecumq; doctissimum, & latinæ linguæ multis iam sæculis exstinctę primum instauratorem vocat Sixtus Senensis, Hetruscæ poeseos parentem, & absq; vlla controuersiâ principem. Virum sui sæculi eruditissimum asserit Becichemus; Poetam, & oratorem sui temporis facundissimum Tiraquellus. ita vt verè de illo dicere possimus, quod olim de Titinio Capitone minor

a: ep. 12. lib. 8

a Plinius pronuntiauit, *literarum illum iam senescentium* (vel potius iam extinctarum,) *reductorem, ac reformatorem fuisse*, quæ omnia, quamquàm minus nota fortasse Parauicino fuerunt, non ideo tamen illum ab iniuriâ tam insigni, & ab iniquâ calumniâ tutum efficiunt, quoniam quæcumque ab ipso Petrarcha, vel ab alijs extraneis scriptoribus non acceperat, à suis saltem Comensibus agnoscere, & illorum sententiæ acquiescere debuisset, atq; ab ijs potissimum, quos ille præ cæteris commendat, & summis laudibus in cœlum, proprijsq; virtutibus extollit; nam [b] Benedictus Iouius doctissimum illum appellat, [c] Paulus verò Iouius florentis ingenij, & stili scriptor, inter præstantiora ingenia

b: apud Porcachium libello iam citato

c: in elogio F. Petrarchæ.

genia, quæ in literis claruerunt, illum enumerat, nec illius effigie suum Musæum præclarissimum, & æternitati virorum doctorũ dicatum carere, nec nobilissimo elogio tantum virum à se fraudari passus est, in quo inter cætera glorioso illius calamo hæc verè digna effulgent. *Sed debeamus*, inquit, *plurimum ingenuo sudore semper æstuanti, dùm literas à multo æuo miserè sepultas è Gothicis sepulcris excitaret, modo eum tamquam Italicæ linguæ conditorem, & principem ab incomparabili diuini ingenij virtute veneremur.* multos præterea libros ab eo non mediocri impensâ repertos, qui iniuriâ temporũ interciderant, sed in primis epistolas M. Tullij Ciceronis ad Atticũ, idem [a] Ilicinus scribit, quod & ipse [b] Petrarcha modestè innuit. Malè igitur Parauicinus, & nimis liberè, procaciterq;, in mores, & doctrinã optimi, & doctissimi viri inuehitur, tot illius scriptis, totq; clarissimis auctoribus reclamantibus, male ab eo contra mortuum tam iniusta pugna suscepta est, quã contra viuum non inuitus detrectasset, quid enim est aliud ita agere, quàm cum laruis luctari? sed & lepores Leonis defuncti barbam conuellunt. Vbi verò vnquam ipse, qui Philosophus est, Aristotelem vidit Platoni detrahere, quàmuis sæpe ab eo dissentiat, siue Anaxagoræ, Anaximandri, Melissi, Parmenidis, Democriti, aut aliorum pudorem, & famam conuicijs perstringere, quandocùmque ab eorum opinionibus recedit? vbi à Ptolemæo Marinum carpi, quàmquàm sæpiùs in his, quæ ad Geographicen spectant, illius sententiam explodat? Sed qui Angelus, Dij boni, aut qui potiùs Dæmon, notas illas tam leues, & ineptas in Columellæ margine à Francisco Petrarcha fuisse

a: in vita F. Petrarchæ.
b: in d. epist. ad posteris.

isse conscriptas Parauicino detulit? quis alia scripta apud Ludouicum Valdezuccum? nàm quis illum iàm annos ducentum, & quinquaginta scribentem vidit? quis illius αὐτόγραφον agnouit? qui testes producti? quæ prolatæ tabulæ, vt pro certo hoc ille possit affirmare? an forte nos ita dementes, ita stupidos Parauicinus arbitratur, vt illi absque testibus in hoc iudicio, vbi de dignitate, & de statu, vt ita dicam, summi hominis agitur, credamus, cuius fidei in alio diuerso, ita ipsis legibus suadentibus, minimè staremus? Vnde etiàm Parauicino constat, Columellam in Vaticanâ Bibliothecâ existentem, è Petrarchęâ ex Arquato in Euganeis montibus, siue Patauio, vbi magnus ille vir ex humanis sublatus est, siue aliunde, Romam migrasse? quo tempore? quâ ratione? quibus auctoribus? doceat ipse, vel saltem honesto pudore suffusus habenas licentioris calami ab se nimis liberè, & vltra fines modestiæ effusas palam, & apertâ declaratione fateatur.

CAP. VIII.

HVCVSQ. non obscuris detractionibus, & contumelijs contra Franciscum Petrarcham à Parauicino res peracta est; nunc nouo obtrectationis genere Volaterrano imponens, & speciem laudationis obtendens conuiciatur; multa nimis illum in suis Vrbanis commentarijs scribendo amplexum esse, inquit, itaut rectè singula nequeat discutere, atq; inde inconsultò illum in hanc sententiam fuisse prolapsum; homi-

homini nimirum literato in re literariâ literas obijcit, ceu magnum crimen, quid fecisset indocto, & inerudito? nisi fortasse id agat, vt tantò sibi maior fides habeatur, quantò pauciora quàm ille volumina euoluit, & lectitauit. In opere etiàm tàm longo Volaterrani nullum Parauicinus lapsum, præter hunc, offendit, quàm emunctæ naris homo: de quo tamen non ita malè [a] Iouius sensit, qui illum nec sui Musæi celebritate, nec elogio luculentissimo indignum esse duxit, latinamq; tantũ elocutioné se in eius scriptis desiderare, non eruditionem, non doctrinam testatus est: eundem inter celebres historicos recenset Gilbertus Genebrardus, & virum eruditum, perspicaciq; ingenio vocat Papirius Massonus, quò facilius credamus nulla ratione, sed naturali quodam animi morbo tantorum virorũ existimationem ab hoc homine vellicari, cui fortasse illud Sannazarij in Pogium non erit inconueniens. a: in elogio Volaterr.

Dum patriam laudat, damnat dum Pogius hostem,
Nec malus est ciuis, nec bonus historicus.

Hæc quoq; [b] Viues de Volaterrano scribit. b: lib. 5. de tra ded. discipl.

Raphael Volaterranus variæ vir eruditionis, ac latè patentis inter alios est mihi reddendus.

Item lib. 4.

Nec minus contemplationem hanc iuuare Raphael Volaterranus potest tertiam suorum cõmentariorum parte, quam Philologiam inscripsit, auctor magnam sanè diligentiæ laudem meritus. Eadem argumentandi ratione, mordacitate scilicet, & linguæ procacitate vtitur ad Pij II Picolominei auctoritaté minuendam, vel si fieri possit, infringendam; diuturna nempe studia, & assiduas oc-

cupationes pręstantiss. viro, & in studijs omnium disciplinarum versatissimo obiectat, longèque leuiorem, (hoc est indoctiorem,) Volaterrano illum vocat; tanta dicendi libertate, vt quod virus in infimæ plebis hominem vix mediocriter literatum spargere nunquàm debuisset, id in virum nobilissimũ, & doctissimum, summumq; Pontificem gloriosissimum, & de Rep. Christiana optimè meritum, liberè euomère non erubescat: in illum nimirum, qui totius antiquitatis, & in primis superioris Plinij studiosissimus fuit, quoq; nullus vel certius, vel probatius testimonium de illius patriâ dicere potuit, qui summorum Pontificum, & aliorum Principũ à secretis iugiter in aulâ vixit, qui multas, grauissimasq; legationes ad omnes supremos totius Europæ Principes obiuit, quiq; demũ singulari doctrinâ, & pari pietate ad summũ Pontificatus fastigiũ sibi gloriosum iter patefecit, vnde ex Æneâ Siluio Picolomineo Pius II dictus est. Vtq; multa tanti viri scripta, quæ ingentem illius eruditionem, & summum ingenium declarant, non sine iniuriâ Parauicinus subticuit, ita dum pueriles illius lusus, Euriali scilicet, & Lucretiæ amores, opus Gallicum per contemptum cõmemorat, inuidiæ suspicione non caret, est enim iniqua, (vt inquit orator,) in omni re accusãda prętermissis bonis, malorum enumeratio, vitiorumq; selectio: quanta etiã ingenij eminẽtia in illo fulserit, tradidit præter Platinã, vel potius ad viuum delineauit, idem [a] Decembrius, & [b] Papirius Massonius, quibus adijcio [c] Sabellicum. Verùm nec Laurentij Vallę cineribus, qui paucos, quãdiù vixit, criminationum suarum expertos esse voluit, Parauicinus pepercit, non veritus à Poetarum cætu, ab histo-

a: lib. 4 parte 31
b: in vita Pij 2
c: lib. 6. Ennead. 10.

historicorum, & oratorum ordine illum indictâ causâ excludere, & ablegare, vix illi relicto inter mediocres grammaticos tantùm loco; quoniam tamen se iudicem selectum huius quæstionis non cognoscit, non suo id actum iudicio tacitè innuit, sed illorum qui benè de re literariâ meriti sunt. malè enim apud eos illum audire inquit, & iàm non mediocrem sui nominis iacturam fecisse, ex quo primùm differentiam inter conterraneũ, & cõciuem, Comensium opinione nõ admissâ, statuere voluit. Sed necesse est vt vel Parauicinus doceat qui nam sint isti viri docti, apud quos Laurentius Valla tã male audiat, & quorum iudicio illius existimatio, quam ex literis, & multâ eruditione sibi comparauit, lædatur, & diminuatur, simulq; vt eorũ sententiam de illo proferat, vel vt se non leuis iniuriæ etiàm in hunc hominem illatæ reum fateatur, neque enim illi in causâ propriâ fides habenda est, cui fortasse illud antiquum non conuenit (αὐτὸς ἔφα) quod olim Pythagoræ discipuli in dubijs dissertationibus proferebant. Paulus sanè Iouius, ciuis Comensis, summo vir ingenio, & varia eruditione insignis, qui parcus alieni operis semper laudator fuit, seueræq; auris arbitrio superbus, vt illi quispiam obiecit, Laurentij Vallæ effigiem à suo Musæo non reiecit, sed illam inter viros doctos, & præstantes virtute collocauit, Romanosq; pręalto sepultos somno à Gothicis temporibus vsq; ad parentum suorum memoriam ad nobilium literarum studium ab illo excitatos fuisse prædicauit; Thucydidemq;, & Herodotũ, Græcanicæ historiæ parentes, illius liberali labore è Græciâ in Latium migrasse; pręterea perscriptos ab eo salsè, & eruditè testatur libros aliquot inuectiuarum,

& recriminationum, nec nō historiam rerum in Hispaniâ, & Siciliâ gestarum ab Alphonso Aragonio, & alia complura opera, ex quibus illum longè eruditum hominem, oratoremque, & historicum magni nominis fuisse constat; nec aliter de illo sensere Sabellicus, & Becichemus, qui illum Varronē sui tēporis, nobilissimū verò Grammaticorum vocat Alciatus, eundem vt virū præstantē in literis citat [a] Budęus, multæ virum doctrinę, & ingenij in primis acuti vocat [b] Pontanus, hoc etiā miror à Parauicino iam flamine de Vallâ proditū, quod melior flamen, quàm grammaticus extiterit, quando inter claros grammaticos illum omnes nec postremo loco statuant, at impietatis, violatæque religionis reum ille se ipsum suis scriptis manifestè prodat, cuius eundem apertè insimulant Pontanus, Iouius, & Sigonius, & doctissimis etiam libris in eum editis Augustinus Steuchus. In alios ex scriptoribus à me supra relatis, qui multi sunt, mordacis calami mucronem Parauicinus non distringit, vt pote sibi maiori ex parte ignotos; Corium verò, & Bugatum sententię suæ, & suorum Comensium etiam assertores, & probatores sibi falsò persuadet: nam [c] Corius Plinium superiorem Veronensem agnoscit, & Veronēsem apertè nominat, [d] Bugatus verò dum vnius Plinij, eiusdemq; Comensis, tantùm meminit, alterum tacitè Comensem non fuisse testatum esse voluit; negat etiā Parauicinus à Panuinio nostro, & ab Hieronymo à Curte historiæ Veronensis scriptore superiorem Plinium Veronensem vocari, sed vel neutrius libros, vir alioquin multę lectionis, legit, & obseruauit, vel subdolâ ratione calliditatē argumenti velauit; quoniam Panuinius non semel illū Ve-

a: l. si necessarius. § si annoa ff de pignor. action.
b: lib 6 de sermone.
c in vita Domitiani.
d: lib. 2. hist. vniuers.

Veronensem appellat, sed bis, terq;, in Commentarijs scilicet in libros Fastorum, vbi de Consulatu Plinij iunioris agit, & in libello de nominibus Romanorum, ac demum in breuiario Veronensis historiæ manuscripto à me superius citato, [a] Hieronymus verò à Curte eundem inter Veronenses scriptores adeo palàm, & apertis verbis recenset, vt necesse non sit hoc ipsum clarius à me comprobari. In eo autem calliditas arguentis versatur, quod non omnino à Panuinio, aut ab Hieronymo à Curte Plinium Veronensem agnosci negat, sed solùm cum ab eis citatur, semper Veronensem non vocari, leuissimo, nec vlla responsione digno argumento. Hæc omnia, tot, tantorumq; hominum magna consensione confirmata, vt etiam certa, & diuturna Plinij apud nos possessio consequatur, necesse est; eā igitur semper tam ante Franciscum Petrarcham, quā post illius excessum Veronenses retinuisse gloriantur, cuius rei argumento est ipsius Plinij statua in summo Veronensis Comitij fastigio à maioribus nostris ex S. C. antiquitùs erecta, præter Panuinij testimonium; sed quoniam eandem apud se esse ipsi quoq; Comenses iactant, & ideo videndum esset, vtra iustior, vtra antiquior sit, hanc disputationem hic missam facio, de illâ satis acturus, cum de Comensium possessione tractabo.

a: lib. 1. hist. Veron.

DE

DE VERA C·PLINI SECVNDI SVPERIORIS PATRIA, ATQ. EA VERONA.

POLYCARPI PALERMI I.C. VERONEN.

Liber Tertius.

CAP. I.

GREDIOR alteram partem polliciti operis, argumenta ſcilicet,& iura omnia, quibus Comenſes vtuntur,vt Plinium noſtrum etiàm inuitum, Comenſem efficiant;quę quidem opera quàmquàm inanis, & ſuperflua eſſe videbatur, (poſtquàm ſatis ſuperque duobus ſuperioribus libris à nobis probatum eſt Veronenſem illum fuiſſe,)non fuit tamen prætermittenda, nè vel ſilentio noſtro illorum argumenta probare videremur, vel nullâ reſponſione deſpicere,& aſpernari:quod omninò inciuile eſſet,& à noſtro inſtituto prorſus alienũ; ſimulq; quia pręuidebã aduerſarios ijs omnibus ad amuſsim examinatis,& perſpectis,cũ noſtrisq; collatis,iàm de victoriâ parùm ſolli citos faciliùs præſẽti cõtrouerſię ceſſuros,atq; id quidẽ ſapienter, nullo ſiquidem magis Patriæ affectu, ſicut ego exiſtimo, quàm veritate, præſens negotium, vt cætera ſua omnia metiũtur. Hoc igitur illis præmiſſum eſſe volo, quod etiàm aliàs attigi, quodq; veriſsimum

eſt,

eſt, ex adoptione ſcilicet Plinij nepotis, qui per eam è Cęciliâ Comenſi gente in noſtram Pliniam migrauit, ingentem, & ſupinum hunc errorem in animos hominum obrepſiſſe, vt Plinius noſter Comenſis aliquando fuerit exiſtimatus, idem quippe nomen, cognomenq; Auunculi per illum hac ciuili actione adquiſitum, tantum quandoq; tenebrarum ingenijs poſteritatis offudit, vt vterq; Plinius etiàm à nonnullis antiquorum, prout à multis recentiorum, vnus tantùm fuerit creditus; Itaq; nihil de poſteriore Plinio loquebātur, quod etiàm ſuperiori, hoc ipſo errore decepti nō adſcriberent, & è contra: cuius adoptionis tale nobis teſtimonium Plinius iunior reliquit in epiſtolâ ad [a] Capitonem. *Auunculus meus*, inquit, *idemq; per adoptionem pater, hiſtorias & quidem religioſiſſimè ſcripſit*. a: ep. 8. lib. 5.

Ex hac primùm adoptione Plinia familia inter Comenſes cenſeri cepit, illis antea ignota; hinc deinde tractu temporis nonnullæ Pliniorum inſcriptiones apud eos emanare, quarum ante ipſam nulla mentio, nullum veſtigium, at ne vmbra quidem fuit, quod & ipſi fatebūtur; ab eâdem adoptione Parauicinus multarum fabularum argumentum auſpicatus multa prodit, quæ minus vera ſunt, exordioq; in primis hinc deducto ſic ſtatuit, Cigalino tamen, præter Iouium, in multis duce: quòd filij adoptiui non ſolùm in ius, poteſtatemq; patris adoptantis tranſibāt, ſed etiam illius patriam nanciſcebantur, ſuæ originis iure amiſſo; & ideò, cū Plinius minor ſēper in Ouſentina tribu, in qua Comēſes ſuffragium ferebant, deſcriptus videatur, nunquàm in Poblibiâ, ſeu Publiciâ, in qua Veronenſes, neceſſe eſt vt etiàm Plinius auunculus, à quo fuerat adoptatus, in Ou-

Oufentinam,non in Publiciam fuerit relatus,atq; hinc Comensis,non Veronensis sit censendus. Quo argumento Cigalinus adeò erigitur, vt ex eo certissimam sibi victoriæ palmam polliceatur; firmissimum illud, certissimumque argumentum appellans,quo omnis in posterum dubitandi occasio præcidatur; verùm hæc, & similia & si legentium animos, ceu laruæ quædam, primo adspectu mouere videantur, in his tamen, qui Romanam historiam callent, & adoptionum iuris non sunt omninò nescij, nihil efficiunt, nulliusq; momenti habentur. sicut enim verum est, filios adoptiuos in parentum adoptantiũ potestatẽ, familiamq; cõcedere, & omnia illorum iura consequi, vt præsertim docet ipse

a: in Panegyr. minor [a] Plinius illis verbis, vbi de Traiani adoptione loquitur. *Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribuniciæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es, quæ proximè parens verus tantum in alterum filium contulit:* ita falsum est,vt per huiusmodi ciuilem

b: in l.15. §. vlt. ff. ad municip. & de incol. c: in l.7. C. de adopt. actũ ius originis lædatur, immuteturue, vt docet [b] Paulus I.C. & [c] Diocletianus Aug. cum Maximiano, antiquum ius interpretantes, qui in hęc verba ad Atticũ rescripserunt. *In adoptionem quidem alienæ ciuitatis ciui rectè dato additur, non mutuatur Patria; ac propterea ius originis in honorum, & munerum obsequio per adoptionem non minui perspicis.* quo loci Baldus Vbaldus inter recentiores I.C. acutissimus, ita scribit. *Per adoptionem patria additur, non detrahitur, additur ciuilis, & non detrahitur patria naturalis.* item Bartholomęus Salicetus, *Adoptio,* inquit, *non minuit adoptati domicilium originis, ideo & ibi honores, & onera subire tenetur;* quod etiàm fusius, & luculentiùs quàm cæteri, explicat doctiss.

Petrus

Petrus [a] Gregorius: ſoluto verò per emancipationem iure patriæ poteſtatis, & ipſum ius ciuitatis per adoptionem quæſitum ſoluebatur, vt poſt [b] Hermogenianum idem [c] Petrus Gregorius docet, quæ quidē omnia videntur comprobari etiàm ex illâ P. Scipionis oratione, quam Cenſor habuit ad populum, cuius meminit A. [d] Gellius, à Cigalino obſeruatus, licet mihi ſubobſcura ſint illius verba; quid igitur refert, quòd Plinius nepos, qui per adoptionem ius originis minimè mutauerat, nec Comenſis eſſe deſierat, Oufentinâ ſemper Comenſium tribu videatur notatus, (quatenus tamen id factum ſit C. Plinio auunculo viuente, quod eſt falſum) quando nihil obſtabat, quominus etiàm Veronenſis eodem tempore exſtiterit, hoc iure per adoptionem adquiſito? Hinc igitur rectius Cigalinum ſenſiſſe, quàm Parauicinum, dicendum eſt, qui non adimi patriam originis filio adoptato rectè ſenſit: at in vtrâq; tribu tàm patris naturalis, quàm adoptantis eidem ius ſuffragij ferendi ſaluum eſſe apertè teſtatur. Verùm ex his altera, nec minor oritur dubitatio, an ſcilicet filius adoptiuus, qui poſt adoptionem in duabus tribubus ius habebat, vtramque etiàm in ſuis inſcriptionibus teſtaretur, quod credidit Cigalinus, vir perſpicax, & acutus, exemplo Auguſti, qui à C. Iulio Cæſare auunculo magno adoptatus, Fabiam, & Scaptiam æquè titulis ſuis viuens inſeruit, vt ex hac inſcriptione patet.

C. IVLIO C. F.
FAB. SCAPT.
CAESARI
AVGVSTO

a: lib. 10. cap. 6 n 26. & li. 18 c 13. nu. 11 Syntagm. ior. vniu.
b. l. 16. ff. ad munic.
c: in d. locis.
d: lib. 5. c. 19

Q alte-

alteram ſcilicet propriam gentis Iuliæ, vt ipſe inquit, alteram Octauiæ; hinc ipſe Auguſtus Fabianis, & Scaptienſibus tribulibus ſuis die Comitiorum, ne quid à quoquam deſiderarent, ſingula millia numûm à ſe diuidebat, vt inquit [a] Suetonius, à Cigalino etiàm obſeruatus; nec illi deeſt exemplum alterius Brixiēſis inſcriptionis, quæ eſt huiuſmodi, cuius fidem ratam habet Panuinij, & Sigonij teſtimonio.

a: cap. 40. in Aug.

Q. MINICIO Q. F.
FAB. POB.
MACRO.

Ex quibus innuit Cigalinus, Oufentinam tribum ad vtrumq; parentem, naturalem ſcilicet, & adoptiuum minoris Plinij ſpectaſſe; nam ſi Plinius ſuperior, & illius per adoptionem pater alterius tribus fuiſſet, illam etiam filius adoptiuus in ſuis elogijs expreſſam feciſſet; Ego verò in contrariam ſententiam totus inclino, quoniam quidquid ſit de illâ primâ Auguſti inſcriptione, (quæ mihi valde ſuſpecta eſſet, tamquam nimis ieiuna, nimis arida, & tanti viri maieſtati minimè conueniens, omnibusq; illius inſcriptionibus longè diſſimilis, nullâ vllius dignitatis, ſed tribuum tantùm mentione, niſi illam [b] Panuinius, & [c] Hubertus Goltzius probarent) illud ſanè veriſſimum eſt, quòd longè plures lapides exſtant cū inſcriptionibus filiorum adoptiuorum, in quibus vnius tātùm tribus, quàm in quibus duarum mentio eſt, quas hic ſubijcio, alijs prope innumeris omiſſis, quæ paſsim apud Iacobum Mazzochiū, Panuinium, Lipſium, & Gruterum leguntur; atq; inde vſu frequentiore receptum credo, vt vnâ tantum ab adoptiuis, non plures tribus nominarentur.

b: in tribu Scaptia
c: in Auguſti titulis.

Apud

Apud Mazzochium. fol. 102.

DIS MANIBVS
TI. CLAVDIO TI. F. QVIR.
PROCVLIANO
CLAVDIA PROCVLA SOROR
FECIT
VIXIT ANN. LXXXXV.
MENS. IIII. DIEB. XIII.

Ibid. fol. 144.
exametris antiquis satis elegans.

AVLVS PALATINA EGNATIVS
PRISCILIANVS.
ARTE SVPER GEMINA
NOBILIS ET SOPHIA
DVM VIXI DIDICI QVAE
MORS, QVAE VITA HOMINI
ESSET
AETERNA VNDE ANIMAE
GAVDIA PERCIPIO

Ibid. fol. 161.

D. M.
Q. ÆMILI Q. F. QVIR.
IVLIANI EQ. R.
QVI VIXIT A. XIIII. M. VI
D. XIII. FILI DVLCISSIMI
PARENTES INFELICISSIMI.

Ibid. fol. 171.

C. IVLIVS C. F. PAL.
SVLPICIANVS
ET CÆCILIÆ EIVS ...
. . . . . .

Ibid. fol. 175.
Lõgiß. inscriptio quę incipit.

T. PLAVTIO M. F. ANI.
SILVANO ÆLIANO
PONT. SODALI AVG.
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. II.
&c.

Ibid. fol. 176.

M. VALERIO M. F. PAL.
AMERIMNIANO
VIXIT ANNIS XII.
MENSIBVS VIII. DIEBVS
DVOB. HOR. X.
M. VALERIVS M. L.
AMERIMNVS
FILIO SANCTISSIMO ET
PIENTISSIMO
FECIT
NATVS EQ. ROM. VICO
IVGARIO.

Apud Panuinium in tribu Horatia. fol. 507.

M. SEPTIMIO M. F. HOR.
SEPTIMIANO
EQVO PVBLICO III VIR. I. D.
PRÆF. FABR. ROMÆ
DEC. IIII. SCAMILLAR.
OPERÆ VETERES
A SCAENA
PATRONO OB MERITA
L. D. D. D.

Ibid. in tribu Sergia fol. 511.

C. RASINIO C. F. SER.
TETTIANO
PRÆF. FABRVM IIII VIR.
PRÆF. COH. PRÆTOR.
PATRONO MVNICIPI.

Ibid. in tribu Veturia fol. 512.

SEX. CALPVRNIVS
SEX. F. VETVRIA
QVINCTIANVS.

Ibid. in tribu Stellatina fol. 515.

SOLI INVICTO
MITHRÆ
T. ANTISTIVS. T. F.
STELLATINA
SEVERIANVS DEDICAVIT.

Ibid. in tribu Tromentina fol. 516.

C. BETVO C. F. TRO.
CILONI MINVCIANO

Item ibid.

C. VIBIO C. F. L. N. TRO.
GALLO PROCVLEIANO
PATRONO PERVSINORVM
PATRONO ET CVRATORI
RP. VETTONENSIVM
&c.

Ibid. in tribu Pomptina fol. 520.

L. TARQVITIO
L. F. POMP.
ETRVSCO SVLPICIANO
SCRIBAE QVAESTORIO
EX TESTAMENTO
DE HS. XX.

Apud Ambros. Morales in lib. de antiquit. Hispan. fol. 19.

C. VALERIVS C. F. GAL.
VALERIANVS
&C.

Apud me.

. . CASSI.
. F. POB.
. . LVIO IIII VIR.
. DILIC POT.

Quem sic restituo.

. CASSIO
. F. POB.
FVLVIO IIII VIRO
AEDILIC. POT.

Plures etiam huiusmodi inſcriptiones exſtant apud Fuluium Vrſinum, ac præſertim in gente Flaminia, Tarquitia, & Vargunteia, ac demũ in incerta fol. 290. vbi veterem inſcriptionẽ Dei Fidij Semonis Sanci refert; ſed dùm aliena ſectamur, noſtrorum penè obliuiſcimur, namq; ab ipſo Cigalino, nec ſciẽte, opportuniſſima nobis adſunt exempla, quibus illum ceu proprijs telis conficiamus.

P. MARIO . . VOT.
LVPERCIANO
EQ. R. EQ. PVB. OMN. HONOR
. MVNICIP. ADEPT. &C.

Item

C. CORNELIO C. F. VOT.
MINICIANO
PRAF. COH. PRIMAE
DAMASC. &C.

ſi quan-

si quando verò in antiquis monumentis geminę tribus mentio reperitur, quod accidit adeò rarò, vt vix duo supra relata exempla longo studio Cigalinus ex Panuinio nostro, & Huberto Goltzio collegerit, hinc tamē certa adoptionis nota non præsumitur, vt ille credit, quod etiā patet ex illa Brixiensi inscriptione Q. Minicii Macri, in quâ nullum adoptionis vestigium videtur; si quidem alias etiàm ob causas contingere hoc poterat, quarum meminit [a] Panuinius, vbi duas illas inscriptiones, Augusti scilicet, & Q. Minicij recenset, his verbis. *Duas enim tribus Augustus, & plerią; alij aliquando obtinebant, alteram quam sibi nascendi sors dedisset, alteram verò vel iure adoptionis, aut in accusationis de repetundis præmium, aut emptam, vt quis maiorem in distributionibus partem haberet.* Quo fit, vt valde mirer, Cigalinum illas quidem à Pauinio desumpsisse, rationem verò duas tribus adquirendi ibidem per eum traditam, præter illam adoptionis, silentio præterijsse, quo scilicet maior fides suis dictis quæreretur. Ipsa autem sola tribus, quę in adoptiuorum titulis legitur, non patris adoptantis, vt inquit Cigalinus, (meo quidem iudicio,) censenda est, sed propria originis, & naturalis patris, tùm quia tale ius nullo ciuili uinculo tolli, uel lædi poterat, ut supra ostendi, & ideò Senatoris, uel Consulis seu Consularis filius in adoptionem datus plebeio homini, senatorius, uel consularis esse non desinebat, ut tradit [b] Paulus I.C.; tum etiam quia maximum absurdum sequeretur, ut fictio adoptionis, quæ naturam imitatur, plus posset efficere, quam ipsa natura; nisi potius diceremus, quòd durante adoptione, nec eâ per emancipationē, uel per

a. in tribu Scaptia.

mor-

mortem solutâ, filij quoq; adoptiui patris adoptantis tribum præcipuam haberent, quod uidetur innuere illa C. Cornelij Miniciani inscriptio; qui cùm tribum Fabiam, quæ gentis Miniciæ propria fuit, sequeretur, ut potè Brixiensis, ut scribit[a] Plinius ad Iunium Mauricum, in Votiniâ tamen descriptus est, ut in sæpe memoratâ inscriptione patet, patre scilicet adoptiuo adhuc uiuente; solutâ uerò adoptione, uel per emancipationem, ut supra uidimus, uel per mortem adoptantis, omnia itidem adoptionis iura soluebantur, ut ne uestigium quidem illius superesset, ita nobis[b] Papiniano attestante, proindeq; ius etiàm ipsum tribuarium exstinguebatur; itaq; mirum non est, quòd in inscriptionibus Plinij minoris Oufentinę tribus mẽtio sẽper habeatur, non alterius; quia factę sunt non solum annis triginta, & ultra post obitum patris adoptantis, Consulatu scilicet ipsius Plinij, Auguratu, & alijs rebus gestis ibidẽ luculenter descriptis hoc nobis indicantibus: accedente etiàm, quod L.F. idest Lucij Cęcilij filius, nõ C.F. idest C. Plinij filius in eis dicitur; sed etiam post mortem ipsius adoptati; quoniã nec tantos titulos (quę fuit lius uerecundia) uiuẽti sibi inscribi passus esset, quãquã immensâ gloriæ cupiditate flagraret, nec nisi defuncti supremæ tabulæ aperiuntur, unde tàm profusa liberalitas illius emanauit, cuius ipsæ inscriptiones non dubio grati animi indicio fusissimè meminerunt: quamquàm uerò in unâ tantùm ex eis C.F., & C.N. dicatur ita Panuinio referente, idest Caij filius, & C. nepos, quæ notæ patrem adoptantem, & auum respiciunt, suspicione tamen non caret in hac parte, prout etiam Cigalinus ànimaduertit; & in alterâ, ubi Legionis

a: ep. 14. lib. 1

b: l. 13 ff. de adoption.

nis VI. Gallicæ mentio est, quæ Plinij tempore nondum fuerat instituta, quantùm ex [a] Dione colligi potest, à Cigalino citato. a: lib. 55.

Est etiam altera responsio non spernenda, cuius me auctorem facere nec pudet, nec piget: siquidem, cùm vidissem in maiori parte colonicarũ inscriptionum, & præsertim nostrarum Veronensium, nullam alicuius tribus notam exstare, dubitare primum cepi, an fortè ad peregrinos spectarent, sed rursus cùm obseruassem longè maiorem esse numerum illorum lapidum, in quibus nulla tribus mentio est, quàm illorum in quibus notata cernitur, existimaui fieri non posse, (quantùm ex hoc conijci potest) vt plus peregrinorum, quàm ciuium in ciuitate reperiretur; & ideò arbitratus sum familias illas, quæ suæ tribus nota ab alijs distinguebantur antiquiores, & clariores alijs fuisse illâ notâ carẽtibus, vt potè ab illis familijs emanatas, quæ post deductam coloniam, & ante Dictaturam C. Iulij Cæsaris in patriâ primis magistratibus gestis Romanam ciuitatem adquisiuissent, atq; hinc, cùm multæ per clientelam Romanis familijs insertę essent, Romanis etiam nominibus vtebantur, vt ex his quas cum suis inscriptionibus hic subijcio, facile apparet, partim à Saraina, & ab alijs relatis, partim à me obseruatis.

Apud Sarainam.

Q. TVRPILIO

Q. F. POB.

Ibidem.

M. CINTVLLVS L. F. POB.

SEVERVS

MILES COH. V. PR. SIBI ET

. . . . . P. F. MAXIMAE

MATRI

Apud Sarainam.

C. SEMPRONIVS C. F. POB.

REITA

Ibid.

Ad portam ædium Io. Bap. Carterij V. Nob. & uxoris meæ auunculi prope tẽplum Cathedrale.

Q. CAESIO Q. F.
POB. SIGNIF.
M. CAESIO Q. F.
POB. VETERANIS
LEG. XIIII. GEMIN.
Q. CAESIVS Q. L.
PRIMVS.

Ibid.

L. OCTAVIO L. F. POB.
SEVERIANO
QVI VIX. ANN. XXI
DIEBVS XXIX
L. OCTAVIVS SEVERVS
ET TRATORIA
PARENTES INFELICISSIMI
FILIO DESIDERATISSIMO

Ibid.

V. F.
M. QVINCTIVS P. F. POB.
MODERATVS
P. QVINCTIO POLLIONI
FRATRI
. . . .

Ibid.

SEX. RVBRIO SEX. F. POB.
FESTO
FLAMIN. ROMAE ET AVG.
D. D.

Ibid.

Ad hospitium Stellæ in foro vinario.

Q. SALASIO Q. F. POB.
LVCILIAE VXSORI
EIVS
PAVLLVS L. FECIT ET SIBI.

Ibid.

L. OCTAVIVS L. F. POB.

MARCELLINVS

BENEFICIARIVS PRAETOR

P. B. L. VOCATVS

T. F. L.

Ibid.

P. GRAECINIO
P. F. POB.
LACONI
ORNAMENTIS
CONSVLARIBVS.

Ibid.

C. ATTO C. F. POB.
C. XILO FILIO SVO.

Ibid.

L. TRVTTEDIVS
P. F. PVB.
SIBI ET SECVNDAE
BAEBIAE C. F.
V. F.

Apud

Apud Panuinium in tribu Popilla.

M. APICIVS
M. F. PVB.
PVDENS
VERONA
MIL. COH. XII. PR.
MILIT. AN. XVI
VIX. ANN. XXXIIX
H. S. E.

Apud Oratorium Diui Zenonis humi fixus lapis à me obseruatus.

C. STATIVS
C. F. POB.
MANCINVS.

In tabula ænea Cæsaris Nichesolæ.

HONORI
M. GAVI. M. F.
POB. SQVILLIANI
EQ. PVB. IIII. VIR. I. D.
IIII. VIR AP VB
CVRATORI VICETINOR
APPARITORES ET
LIMOCINCTI
TRIBVNALIS EIVS.

Apud me.

. CASSI. .
. F. POB.
.. LVIO IIII VIR.
.. DILIC. POT.

Repertum Piscerię ad emersum Benaci in agro Veronensi anno 1594.

C. PETRONI C. F.
POB MARCELLINI
INTER PRIMOS COLLEGI
AIO IN COLLEGIO NAVICVLA
RIORVM ARDELICENSIVM CVI
COLLEGIO DEDIT LEGAVITQ.
SS. N II AT SOLEMNIA CIBVS
ET ROSARVM SIBI ET CONIVGI
PETRONIA PIA PATRI
PIENTISSIMO.

In templo Corigij in agro Veronensi

Duo capita.

M. CLVTTIVS P. F. POB.
SIBI ET SVIS
PACILIA M.F. VASSILIA VXOR

Tria capita.

P. CLVTTIO VIRIO
PATRI
CAELIAI MAXIMAI
MATRI
CLVTTIAI P. F. TERTIAI
SORORI.

Alias verò familias, quæ innominatâ tribu in nostris lapidibus spectantur, illas fuisse credo, quæ ante Dictaturā C. Iulij Cęsaris maiores magistratus ī patria non gesserant, & ob id nec in ciuitatem Romanam, nec in Romanas clientelas fuerant receptæ, sed illius tantùm beneficio ciuitatis Romanæ ius vnà cum alijs Transpadanis obtinuerāt ipso iam Dictatore, vt supra ostēdi, in quarū inscriptionibus suæ tribus denominatio vti superflua omissa est, omnibus quippè ciuitate, & tribu iam communi, non paucis, vt antea. Itaq;, cùm Plinia gens ciuitate Romanâ hoc posteriore iure vteretur, vt est credendū, (est enim Pliniorū nomē Romanis familijs penitus externum) nulla tribus nota referebatur; Cæcilia verò Comensis Romanæ ciuitatis vetustate, & Cæciliæ gentis clientelâ insignis cum suâ tribu nominabatur, atq; inde fit, vt Oufentinæ tantùm tribus in istis Plinianis inscriptionibus, nulla verò Publiciæ, seu Poblilię mentio habeatur.

CAP. II.

I tàm facilè quæ firmissima à Comensibus, certissimaq; habentur argumenta, à nobis resoluuntur, & eorum arces munitissimę expugnātur, nō video quod nā illis tutū deinceps pateat confugium, & ideo nō vereor quin ea quæ sequuntur illorum argumenta ipso transitu, ceu arces inualidæ, & parum firmæ, nullis resistentibus à nobis facillimè occupentur. Possidebat, (inquiunt Comenses) Plinia maioris Plinij soror, & minoris mater, prædia in agro Comensi

mensi iuxta Larium, quorum alienationem in Corelliam, defunctâ iam matre, Plinius interdixit, cui cęterorum omnium emendorum, (paternis, maternisque exceptis) potestatem fecerat, vt ad [a] Fabatum prosocerũ scribit, ergo & ipsa Plinia Comensis erat, (ita enim subdunt,) ergo & Plinius frater; sed fatua est ista conclusio, & ab omni rectâ ratiocinãdi ratione aliena; quid enim prohibet quominus etiã Veronensis in agro Comensi fundos habeat, eosq; in dotem sororis cõuertat, nec tamen Comensis sit, aut Veronensis esse desinat? Legimus Romanos ciues in Prouincijs extra Italiam Augusti tempore latifundia, villas, & multa prædia possedisse, cùmq; ab ipso Augusto omnis extra Italiam profectio Senatoribus interdicta esset iniussu suo, permissam tamẽ fuisse in Siciliam proficiscentibus, in Galliamq; Narbonensẽ, vt tradit [b] Dio, at nõ quidem omnibus, sed illis tantùm, qui aliquam ibi locorum possessionem haberent; quid ergo? an ex eo solùm, quòd in his Prouincijs, & in longè remotioribus ciuis Romanus fundos, & prædia possideret, amissâ ideò ciuitate Prouincialis Siculus, & Gallus Narbonensis fiebat? quid magis ridiculum? Eâdem ratione nec Catullus noster Veronensis, nec M. Cælius Romanus, nec Plinius nepos, aut Fabatus Comenses fuissent; habuit enim Catullus fundum inter Sabinos, & Tibur, quod docet illo epigrammate ex Scazontibus incipiẽte, *O funde noster seu Sabine, seu Tiburs*, M. Cælium in Africâ paternas possessiones habuisse tradit [c] Cicero, habuit [d] Fabatus villã Camillianã in Campaniâ, pręter [e] Amerina prædia; celebrat [f] Plinius Laurentinum suum, celebrat [g] Tusca prædia Tifernio Tiberino vicina,

a: ep. 14. lib. 7

b: lib. 52. in fine.

c: in orat. pro M. Cælio.

d: Plin. ep. 30 lib 6.

e: idem ep. 20 lib. 8.

f: ep 9. & 22. lib. 1. Item ep. 17. lib. 2. & 6. li. 4. & 4 lib 7. & 40. lib 9.

g: ep 1 lib 4. li. 6 & . 8. 15 li 1. 36 & 40 lib 9.

na, in quibus villam suam amplissimam, & amænissimam [a] describit. Pompeia quoque Celerina Fabati nurus, & iunioris Plinij socrus in agro Ocriculano, in Narniensi, in Carseolano, & Perusino rura olim [b] possedit, nec tamen simul, saltem origine, Ocriculana, Narniensis, Carseolana, & Perusina fuit, quàmuis domicilium in omnibus istis locis eodem tempore habere potuerit, non est enim à iure dissonum, vt pluribus in locis quis habeat domicilium, vt tradit [c] Paulus I. C. & [d] Vlpianus, nec tamen vllum iuri naturę, & originis pręiudicium inferatur: fuit autem vel Romana è gente Pompeia, vel Comensis, familię Pōpeię nomine eò per clientelā trāslato, vt supra memoraui, & ideo nec etiā simul Alsiensis esse potuit, saltē origine, nā de illius quoq; villâ Alsiēsi meminit [e] Plinius gener in epist. ad Albinū.

a ep. 6. lib. 5.

b Plin. ep. 4. lib. 1.

c l. 5 ff. ad municip. & de incolis

d l. 6. ibid.

e ep. 10. lib. 6

Ex his planè vident Comenses huiusmodi argumēti leuitatem, & ideo illud, tamquam arborem succiso trunco omni ex parte nutantem, exemplo maioris Plinij nituntur adiuuare, atq; in primis Parauicinus; nam, si Plinius maior, (vt ipse inquit,) aliquid prædiorum in agro Veronensi habuisset, illud vtique etiam ad filium adoptiuum post eius mortem peruenisset, at nihil ibi minor Plinius vnquam possedit, multa verò in agro Comensi, & ad Larium: ergo & Plinius superior minimè Veronensis, sed Comensis habendus est. Sed hoc eodem argumenti genere nos quoque captioni versutę aduersariorum respondebimus, omnemq; illius dubitationem tollemus; nàm cum nihil penitus in agro Comensi ex Plinij auunculi hęreditate ad nepotem peruenisse constet, dubio procul nec ipsum auunculum Comensem fuisse censendum est; nam si quidquam bonorum

rum

rum ad se inibi ex illius hæreditate esset delatum, uel illud Plinius nepos non siluisset, vel æquè ac paterna, maternaq; prædia, in Corelliam alienari prohibuisset, ob singularem tanti viri memoriam: à quo amari, & educari non multum fuit, (hoc sibi sanguinis propinquitate postulante;) at verò sui nominis, & totius assis hæredem institui, hoc profectò plurimum, illius etiam iudicio accedente: cuius tamdiu mansurum testimonium vir veræ gloriæ cupidissimus ostentare poterat, quàmdiù illius bonorum alienationi pepercisset. sicut enim Alsiensem Pompeiæ [a] Celerinę villam clariorem reddiderat Virginij Rufi nomen, ex eo solùm, quòd illam vir clarissimus possederat, quo pacto & alia littori imposita inter Auernum lacum, & Puteolos M. Tullio Cicerone, ac deinde Antistio Vetere dominis nobilitata est, quam Cicero Academiam suam appellauit, sic Plinio [b] nobis testante, ita suos fundos adeo sui nominis celebritate ipsum maiorem Plinium illustrasse credendum est, vt etiam illo mortuo tamquam prioris domini gloriâ fulgentes pretiosissimi, & laudatissimi haberentur. Sed in hoc tam Comenses falli possunt, dum negant quidquam in agro Veronensi ab illo fuisse possessum, quam nos negantes in agro Comensi vlla prædia eundem habuisse; siquidem inter sua Transpadana, (quorum meminit minor [c] Plinius,) tàm sua Comensia Cæciliana, quam Veronensia Pliniana contineri possunt, non enim magis Transpadani sunt Comenses procul à Pado siti, quàm Veronenses, ipso Pado fines nostros ad Hostiliā vetustissimū Veronensiū Vicum, & lōgo spatio inferius alluente. Neq; vero quisquam sit, qui paternorum fundorum appellatione, quorum alie-

natio-

a: Plin. epist. 10. lib. 6.

b: lib. 31. c. 2.

c: epist. 6. li. 4. & ep. 1. lib. 6

natioñe in Corelliam Plinius nepos suis literis vetuit, etiam fundos, qui hæreditario auunculi iure ad eum peruenerant, cõprehendi existimet, quoniam illum passim auunculum, non patrem nominat; paterno præsertim adoptionis iure per mortem illius iàm longè anteà penitus exstincto; præterquàm quòd patris nomẽ in dubio ad naturalẽ magis, quàm ad ciuilem referendũ est.

At nec illud Comensium argumentum me mouet, a ep. 19. lib. 1 ex epistolâ nepotis ad a Romatium Firmum, à Benedicto Iouio deductum, quod tantopere Parauicinus post Cigalinum extollit, vbi ad eum scribens, sic inquit. *Municeps tu meus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis, pater tuus, & matri, & auunculo meo, mihi etiam, quantùm ætatis diuersitas passa est, familiaris.* quibus verbis firmissimum sententiæ suæ fundamentum Comenses constituere videntur; nam si Romatius Firmus minori Plinio municeps, & proinde Comensis fuit, cuius pater itidem Comensis maiori Plinio, & Pliniæ sorori familiaris exstiterat, ex istâ familiaritate, quæ illi cũ vtroq; eorum intercesserat, arguere volunt quod etiam superior Plinius Comensis existimandus, & inter Comenses ciues referendus sit: sed minus rectè meo quodam iudicio: quoniã sola illorũ inter se familiaritas, (quantùm ex istâ Plinij epistolâ coniectamus,) non sufficit ad probandum eandem ipsi Plinio fuisse patriam, quæ & Romatio patri; quid enim prohibet, & si diuersam patriam vterq; nactus, quominus Comi, Romæ, in Hispaniâ, in Campaniâ, aut alibi, inter se mutuâ familiaritate vsi sint, meliori præsertim ętate à Plinio Romę exactâ, & vsq; à primâ pueritiâ, vt supra ostendi, & publicis Romæ muneribus ab eo admini-

miniſtratis, prȩter Hiſpaniȩ procuratione, & Miſenenſis claſsis Præfecturã? omitto diuerſa bella quib⁹ interfuit, quorum causâ aliquando Româ abfuiſſe coactus eſt. quòd ſi etiam Comi huiuſmodi familiaritas Romatio cũ Plinijs fratribus interceſſit, (fratre forte ſororẽ propinquitatis causâ quãdoq; vt fit inuiſente) tãti tamẽ nõ eſt, vt idem ex eâ ſolâ Comenſis ſit præſumendus; quemadmodum nec illa Romatij cum Pliniâ ſorore familiaritas hoc nobis perſuadet; illa ſiquidem tam Romæ, quàm alibi, præterquam Comi, accidere potuit; quod eò magis credendum eſt, quia poſt mortem L. Cæcilij mariti cum Plinio filio puero in domum fratris ſeceſſit, erat enim cum eo Miſeni pridie quam inde ad Veſuuium ſolueret, vbi vi pulueris, & fauillæ oppreſſus interijt, vt in epiſtola ad [a] Cornelium Tacitum idem Plinius tradit, [b] quo tempore annum duodeuigeſimum ætatis ſuæ, agebat, ſequenti verò anno dicere in foro primum cepit, auunculo iam ex humanis exempto, vt ipſe ad [c] Capitonem ſcribit, [d] poſtquam adoloſcentulus in Siriâ militaſſet, vt alias præmonui, auunculum ſecutus, (ni fallor,) cum quo ſe Romæ fuiſſe aliquando etiam [e] ſignificauit, vbi penè puer patronus à [f] Tiſernatibus eſt cooptatus, (ob gratiam nimirum auunculi quà apud Principes, & apud omnes plurimum valebat.)

a: ep. 10. lib. 6
b: ibid.
c: ep. 8. lib. 5
d: ep. 10. lib. 1 & 4. lib. 7
e: ep. 5. lib. 3
f: ep. 1. lib. 4

Poſtquàm libello ſuperiore oſtendimus fieri nõ poſſe, vt Plinius noſter Comenſis fuerit, ex eo etiã potiſſimũ, quòd eorũ, quæ apud Comenſes olim admiranda viſa ſũt, vt eſt ille fons iuxta Lariũ ab vtroq; Plinio celebratus, ſed longè diuersâ ratione deſcriptus, cuius incremẽti, & defectus ignarũ ſe Plinius noſter declarauit, vidẽ-

tes

tes aduersarij se in hoc argumento non posse amplius tutò persistere, ab ipso statim loci nomine, non iam amplius ab ipso fonte, alterum confingunt, Plinianáq; illum vocari dictitant, ab ipso scilicet Plinio nomine loco indito. Hîc Parauicinus amplissimas olim Pliniorum ædes fuisse fabulatur, eiusq; rei ipsum loci nomen indicio esse: verùm nullum ex suis Comensibus, sed Leandrum tantùm Albertum Bononiensem huiusmodi fabulæ auctorem facit, ne laboret apud literatos suorum fides; atque vt prudenter Comenses hoc non audēt affirmare, ita perperàm de illo Leander sensit, vir alioquin non leuis auctoritatis, sed lōgè in philosophię, & sacris Theologię studijs (ex clariss. quippe Prædicatorum instituto) quam in historiâ conscribendâ spectatior. Exstare sanè locum iuxta Larium, qui Pliniana dicitur, vbi fortè olim fons ille ab vtroque Plinio memoratus labebatur, facilè est vt credam, sed hic Pliniorũ villam, aut ędes, (atq; horũ pręsertim, de quibus agimus,) aliquando fuisse nō est vt credam, nec sine ratione; siquidem, cùm Plinius maior tàm mirabilis fontis mentionem [a] facit, *In Comensi*, inquit, *iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit, & residet*; hæc ille: nullâq; alicuius villæ suæ ibidem exstructæ mentione factâ, ad alia naturæ miracula recitanda protinus transit. quam silentio, tantâ opportunitate omissâ, non dissimulasset, si vir clarissimus, & in omnes vel minimas orbis partes, & naturæ fætus sui calami, & laborum ferè prodigus, villam inibi habuisset. posterior verò Plinius in epistola ad [b] Licinium Suram, fontem ipsum describit, vt supra vidimus, illiusq; naturã, & causas crescentis, decrescētisq; liquo-

a. lib. 2. c. 103.

b. epistol. vlt. lib. 4.

liquoris cùm multas afferat, de villâ tamen suâ quam iuxta illum habuerit, nullum verbum facit: alibi quoque, vbi villas suas ad Larium sitas describit, & præsertim in epistola ad [a] Romanum, nunquam istius meminit; itaque tale nomen aliunde emanasse, & ab ipso potius fonte crediderim, cuius hodie nullum fortasse vestigium superest, atque ideo cum vtriusq; Plinij scriptis fuisset olim illustratus Plinianus dictus est, quodque olim fonti nomen fuit, id postea eo iam suppresso, & exsiccato, loco remansit, atque inde corrupto vocabulo Pliniana dicitur, prout etiam Gaudentius [b] Merula ante nos videtur obseruasse.

[a] ep. 7. lib. 9

[b] lib. 1. c 9. de antiq. Gall. Cisalpin.

Quoniam verò Comensium disputatio de Plinij superioris patriâ tutò peragi posse non videbatur, nisi aliquâ etiam ex parte ipsius Plinij testimonio iuuaretur, ideo totis viribus in hanc curam incumbunt, & toto illius opere de naturali historiâ sæpiùs voluto, & reuoluto, id tandem se assecutos gloriantur, dictitantes illum non dubia demonstratione Comum patriam suam fuisse testatum, cùm longa verborum narratione in illius origine describenda vtitur: at ex aduerso Veronæ tantum mentionem sobriè, & sicco, vt aiunt, pede pertransit: cuius ingeniosæ, & callidæ obseruationis Iouius, Cigalinus, & Parauicinus auctores sunt: sed nō vident homines isti perspicaces, & lyncei, quòd si in re tam facili cuiusquam animus hæsitare vnquàm possit, (nam cùm ratione suspicari nemo sanus potest) Plinium, quem sibi non iure ciuem asserunt, Bergomatem potius, ac Liciniforensem, quàm Comensem efficiunt: quandoquidem longiùs excurrit Plinius in Ber-

S goma-

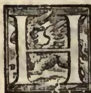
gomatum, ac Liciniforensium origine referendâ, quàm Comensium; quod vt apertius etiàm pateat, illius verba recitabo; [a] *Orobiorum*, inquit, *Stirpis esse Comum, atque Bergomum, & Liciniforum, & aliquos circa populos auctor est Cato; sed originē gentis ignorasse se fatetur; quam docet Cornelius Alexander ortam à Græciâ, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus; in hoc situ interijt Oppidum Orobiorum Barra, vnde Bergomates Cato dixit ortos, etiam nùm prodentes se altiùs, quàm fortunatiùs sitos:* hucusque Plinius. quid est autem in tam longâ narratione, quod Comensium sententiæ faueat? quod verbum erit index illius animi? quæ vox? quæ syllaba? quis est adeo ingenio hebeti, & mentis acie ita obtusus, & obcæcatus, qui non videat, totam ipsam narrationem ad interpretationem Orobiorum vocabuli pertinere, Catoni ignotam, & à Cornelio Alexandro traditam, ex ipsâ quippe verbi etymologiâ desumptam? ὄρος enim græcè mons dicitur, βίος vita, atq; hinc Orobij monticolæ, & in montibus vitam degentes optima ratione dici possunt. tantum ne hoc indicium fuit Plinianæ mentis, vt Patriam vir doctissimus, & in omnes æquè benignissimus, voluerit his verbis significare? *an qui amant ipsi sibi somnia fingunt*, vt inquit Poeta? Hoc etiam loco prætenire nolui, alteram Comensium obiectionem, qui in spem erecti, (quànquàm inanem,) quòd veram Plinij patriam ex loco præcitato nacti sint, sæpè ipsum in Veronæ mentionem incidere aiunt, nec illam tamen patriam suam uocare, uel saltem significare, quod sæpius opportuniore loco facere potuisset, quàm in ipsâ operis præfatione, si Veronensis fuisset. quibus ego respondeo sæpe eundem in

a: lib.3.c.17.

in Comi mentionem incidiſſe, & ubi de illius, & Orobiorum origine [a] diſserit, ut nuper uidimus, ubi itidem de fonte iam ſæpè memorato [b] loquitur, ubi de urbibus ferri temperandi gloriâ illuſtribus, inter quas poſt Bilbilim in Hiſpaniâ, & Turiaſsonem, [c] Comum quoque enumerat, ubi demum de [d] lapide uiridi in lebetes excauando, & tornando, nunquam tamen Comum patriã ſuam uocaſse, uel ſaltẽ indicio aliquo vel minimo innuiſse; itaq; pari iure adhuc inter nos ageretur, nec magis hac ratione Comenſes, quàm Veronẽſes agnoſcere Plinium ſuum poſsent; Cæterùm, cùm Plinius Catullum Veronenſem ciuẽ ſtatim in operis exordio conterraneũ ſuum appellet, hoc ipſum illi ſatis uiſum fuit ad ſuã patriam indicandam, ut amplius eiuſdem mentionẽ repetere non curauerit, nullo Comensiũ toto opere conterraneo appellato, quamobrem hoc etiam illius teſtimonium cauſæ noſtræ accedit, quo illi carent, ut Veronenſis uerè fuerit, non Comensis cenſendus.

a: lib 3. c.17. b: lib. 2 c.103 c: lib 34. c.14 d: lib. 36. c.22

CAP. III.

VCVSQVE Comenſium conjecturas, & argumenta uidimus tàm ab ipsâ tribu Oufentinâ, in quam minor Plinius relatus fuiſſe uidetur, quam ab eiuſdem epiſtolis, & à maiore Plinio deſumptà, quibus Comum illius patriam, uano niſu, conantur efficere: nunc de teſtimonijs à diuersis auctoribus, & ab antiquis lapidibus per eos ad idem petitis eſt nobis tractandum; in quo argumenti genere eò magis ſtudium noſtrũ calere debet, quò plures ſcriptores illo decepti,

ueritateq; non bene exploratâ, ad Comenses trâsierũt: quorum primus [a] Hermolaus Barbarus, vir alioquin clarissimus, & doctissimus, illis auctor fuit, vt ipsum Pliniũ inter suos ciues referrent, de cuius patriâ nihil antea fortè cogitauerãt, nulla ratione ductus, quod ego videam, nisi tantùm Suetonij Tranquilli, & Diui Hieronymi, (a quo Eusebius Latinus factus est,) auctoritate, cuius apponam verba, quo magis illius error in aperto sit. *Sed, vt præfatus sum, inquit, nec reijcio, nec vtique recipio* (congerronem scilicet, loco conterranei) *non quòd Veronensem fuisse Plinium suspicer, qui absque dubio Nouocomensis fuit, Suetonio Tranquillo, Hieronymoque testibus*; hinc Iouius in euchariстico illo elogio, quod Hermolao adscripsit, illum his verbis in cœlum vsq; extollit. *Nulla hercle cuiusquam defuncti insignis effigies maiore merito, quàm tua, in Musæo spectatur, Hermolae, eruditorum omnium omnibus numeris longè doctissime: Nouocomensibus enim C. Plinium Secundum ciuem suum, ab imperitis inuidiosè surreptum, eruditâ, præclarâq; sententiâ reddidisti*. Post ipsam verò Hermolaum [b] Iacobus Mazzonius tàm Eusebij testimonio, (cuius singula de Plinio refert verba,) quàm ipsorum antiquorum lapidum inscriptionibus, eundem Comensem fuisse tradit, Francisci Petrarchæ sententiâ commentitijs figmentis circumuentâ, & explosâ; sed quàm malè vterq;, nunc expediã. A Suetonio Tranquillo libellum de viris illustribus fuisse conscriptum Comenses prædicant, in quo ipsius Plinij vita describitur, Nouocomensisq; appellatur; cuius sanè auctoris solâ nominatione maximè cõmoueor; quia illum adolescentulum fuisse noui Domitiani Principis tempore, prout

a: in castigat. Pliniaиis

b: li. 3. defens. comoed. Dantis fol. 465.

prout[a] ipſe de ſe teſtatur, & Plinij noſtri excidio proximum, minori verò Plinio etiam familiarem, cuius ad eum[b] multæ exſtant epiſtolæ; verùm omnibus melius perſpectis, ingens me ſuſpicio inuaſit; an Plinij vita quę circũfertur ab ipſo Suetonio ſcripta fuerit, necne, nùmquàm enim illius de viris illuſtribus librùm vidi, quem citãt Comenſes; illum certè ab eo nõ fuiſſe ſcriptum,[c] Suidas me monet, qui ſingulos illius libros recenſet, huius verò nunquam meminit; nec Diui Hieronymi auctoritas hîc mihi rectè ab aduerſarijs objicitur, qui ad Dextrum Præfectũ Prætorio ſcribens contrarium videtur ſentire his verbis. *Hortaris, Dexter, vt, Tranquillum ſequens, Eccleſiaſticos ſcriptores in ordinem digeram, &, quod ille in enumerandis Gentilium literarum viris fecit illuſtribus, id ego in noſtris faciam;* nàm loquitur de libro Suetonij de claris Grãmaticis, qui adhuc exſtat, non de alio, prout etiã ante me[d] Andreas Schottus vir doctiſsimus obſeruauit, qui verò circumfertur de viris illuſtribus inſcriptus, nùnquàm à Suetonio, ſiue à minore Plinio, licet illi aliquando adſcriptus, ſed à Sex. Aurelio Victore editus fuit, cui Schottus illum, ceu poſtliminio reuerſum, tamquam vero, & legitimo parenti poſt multa ſæcula tandẽ reſtituit; in quo tamen Sex. Aurelij libro elogiũ illud Plinij, quod Comenſes Suetoniũ auctorem habere dictitant, non exſtat deſcriptũ, ſed ſolum, & ſine certo auctore huc illuc vagatur, & veluti naufragum fluitat, quod eſt huiuſmodi.

a: cap. 12. in Domit.

b: ep. 8. lib. 5. & 11. lib 5. & 34 lib. 9.

c: in verbo τραγκύλλος ſiue Trãquillus.

d: in ſua præfat. in Sex. Aur. Victor. de Viris illuſtr.

Plinius Secundus Nouocomenſis equeſtribus militijs induſtriè functus, procurationes quoque ſplendidiſſimas, atq; continuas ſumma integritate adminiſtrauit; & tamẽ

libe-

liberalibus studijs tantam operam dedit, vt non temerè plura quis in otio scripserit; itaq; bella omnia, quæ vnquã cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit, item naturalis historiæ triginta septem libros absoluit; perijt clade Campaniæ, nàm cum Misenensi classi præesset, & flagrante Vesebio ad explorandas propiùs causas Liburnicas prætendisset, neq; aduersantibus ventis remeare posset, vi pulueris, & fauillæ oppressus est, vel vt quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu, vt necem sibi maturaret, orauit.

Hanc sedenim Plinij vitam tamquam adulterinam, quæq; nec Tranquilli eloquentiæ saporem habeat, nec veritatis, reijcit [a] Becichemus: eandem etiã perperàm Suetonio attribui, cùm sit sequioris æui, & plusquàm quatuor sæculis post illius obitum scripta, & post Hieronymum, quo auctore scripta est, qui de duobus vnũ Plinium effecit, monet doctissimus [b] Scaliger; eâ nimirum coniecturâ, quia Nouocomensem hunc Plinium dixerit, nam quis illius auctor fuerit, aut vnde sibi de hoc compertum sit, non docet. Verùm quia ex aduerso non defuerunt scriptores probatissimi, qui iàm annos quadringentos, & sequentibus exinde sæculis hoc Plinianum elogiũ Suetonio tribuerunt, in primisq; Vincentius Bellouacensis antistes, Franciscus Petrarcha, & Antoninus Florentinus Archiepiscopus, quid certi de illius auctore statuã nescio; simulq; vereor ne fortè Suetonius opere suo fraudatus tam insignis iniuriæ à me etiam pœnas expetat, illud sanè cõstanti animo semper affirmabo, verbum id (Nouocomensis) quod in ipso statim narrationis exordio se nobis offert, minus legitimum esse, sed nothum, & suppositum,

a: in suis in Plin. prælection.

b: in cõment. in Euseb.

&

& omnibus antiquis exemplaribus ignotum, quam iudicij mei rationem, vel ipsos Comenses probaturos spero: siquidem Vincentius Bellouacensis, qui vniuersalem mundi historiam vsque ad annum Christi MCCXL (quo etiam floruit tempore,) conscripsit, ipsam integrā Plinij vitam, quam superius retuli, scriptis suis inseruit, licet mendosam, nec tamen in ea verbum illud (Nouocomensis) agnoscit; eandem integrā Diuus Antoninus, (ex Bellouacensis tamen historiali speculo desumptam) refert, nam aliunde à se acceptam non docet, nullâ prorsus illius verbi (Nouocomensis) mentione factâ. quid, quòd Franciscus Petrarcha eādem & ipse recenset, & Suetonio attribuit, totamq; ferè in suū de Plinio Superiore elogium transtulit, sed eundem semper, palàmq; Veronensem, non Nouocomensem appellat? cuius hæc sunt verba, præter ea quę in suis triumphis de Plinio nostro Veronensi æternis, & gloriosis notis prodidit.

[a] *Nec te, Plini Secunde Veronensis à Tito Liuio disiungam, à quo nec ætate, nec patriâ longinquus es; tu quidem quamuis equestribus militijs industriè functus, procurationes quoq; splendidissimas, atq; continuas summa integritate administrasse perhiberis, verùmtamen tantam liberalibus studijs dedisti operam, vt non nisi temerè plura quis in ocio, quàm tu inter multas occupationes scripsisse memoretur. &c.* vbi paulò inferius hæc subdit; *Primum nempè Plinij opus, in quo, vt est apud Tranquillum, omnia bella tractauerat, quæ cùm Romanis vnquā gesta sunt, ex oculis nostris euanuit, nec vsquam superest. &c.* Quis igitur sanæ mentis credat, alienum exemplum à Bellouacensi antistite, & à Florentino Archiepiscopo

a: lib. 1. c. 2. rerum memorand.

piſcopo ſuis ſcriptis fuiſſe inſertum non ſeruatâ in omnibus fide? quis credat, quòd verbum illud (Nouocomenſis) in quo multum ineſt momenti, æquè ab vtroq; hiſtoriam ſcribente fuiſſet prætermiſſum, ſi in antiquis exemplaribus manuſcriptis illorum tempore extitiſſet? quis credat Antoninum ipſum virum religioſiſſimum, & hiſtoriæ conditorem accuratiſsimum in dubio poſuiſſe Plinij patriā, (ignorare enim ſe profitetur vtrum Comenſis, an Veronenſis fuerit) ſi Nouocomenſem illum apud Suetonium legiſſet? illa enim ſummi viri dubitatio re verâ hinc oritur, quia verbo illo (Nouocomenſis) antiqua exēplaria, quæ ſuo tempore legebantur, carebant, ſimulque, quia errorem Bellouacenſis ex duobus vnū tantùm Plinium efficientis nonnihil odorabatur. Quis verò tàm ſtupidus eſt, tàm ingenio tardus, qui ſibi perſuadeat, Franciſcū Petrarcham tàm amentem, (at quid inquam amentem?) oris tàm improbi, & animo tàm inuerecundo, & impudenti fuiſſe, vt ipſum Pliniū tàm apertis verbis Veronenſem nominaſſet, ſi illum Nouocomenſem à Suetonio in ſuis ſcriptis vocatum vidiſſet? Huc acies Comenſium argumentorum dirigenda eſt, in hac arenâ eſt decertandum, non inanibus ambagibus, & fallacibus commentis res peragenda. Præcauit longè ante me neſcio quâ prædiuinatione, hanc meam reſponſionem, Benedictus Iouius, ingenium vehemens, & acutiſsimum, (eandem tamen Rufo noſtro etiam ſubindicante, & illi forſan præmonſtrante: ſed vtrique Petrarchæ auctoritate ex æquo ignotâ) breuitatiſque causâ à Bellouacenſi, & à Florentino Archiepiſcopo ipſam vocem (Nouocomenſis) in refendâ Tranquilli

de Pli-

de Plinio inſcriptione fuiſſe omiſſam dicit, ſufficereq; Nouocomenſem illum ab vtroq; antea vocatum, hanc illorum eſſe ſententiam; verùm non videt Iouius aliud eſſe ſuã ſententiam dicere, & aliud longè diuerſum aliorum ſcripta recenſere, vt enim ſummâ cum libertate internos animi motus interprete linguâ efferimus, ita ſumma fides in alienis referendis exigitur: proptereaq; cùm in ipsâ Plinij vitâ ſiue à Suetonio, ſiue ab alijs deſcriptâ, nullus antiquorum verbum hoc de quo agimus, agnouerit, idem ab antiquis etiam exemplaribus ſemper abfuiſſe credendum eſt: at quæ breuitas in vnius vocabuli prætermiſsione conſiſtit? doceat Iouius, doceant Comenſes. ſicut autẽ magnopere ſummum Vincentij Bellouacenſis ingenium admiror, qui ampliſsimis voluminibus, quæcumq; ad Philoſophicã, Theologicamq; facultatem, quæq; ad hiſtoriam, & ad omnem eruditionem ſpectant, complexus eſt, ſæculo illo bonarum diſciplinarum planè rudi, & prorſus barbaro, vt vix credibile videatur tot libros, imo tot ingentia volumina ab vno homine ſcribi, & edi potuiſſe, ita vehementer indignor, quòd Plinius maior eo tempore à minore non dignoſceretur, ſed vnum eundemq; fuiſſe auunculum, & nepotem, tàm ipſe Bellouacenſis, quàm alij ante illum crediderint, etenim cũ maioris Plinij epiſtolas quaſdam legiſſet, quarum circiter centum ad manus ſuas perueniſſe teſtatur, integro earum volumine luci nondum reſtituto, ipſumq; ex eis Comenſem agnouiſſet, illico Plinio noſtro illas attribuit, eundemq; etiam Comenſem manifeſto errore deceptus prædicauit, ſed nullâ omninò veniâ indignus eſt, quoniam cùm poſterioris Plinij, mentio-

nem ab Eusebio fieri obseruasset, eundemque ab eo Nouocomensem appellari, (nunquàm superioris Plinij, & longè præstantioris nomine memorato,) non fuit difficile, ut uir alioquin clarissimus, quique unum tantùm Plinium ab ipso Eusebio agnouisset, in hunc errorem laberetur. Bellouacensis porrò uerba, quæ hic subijcio, hoc planè probant, idemq; ex uerbis ipsius Eusebij, quæ mox adscribam, si cum illis Bellouacensis conferentur, magis, ac magis comprobabitur.

Igitur anno Traiani XIII, (inquit Bellouacensis) *Plinius Secundus Nouocomensis Orator, & historicus insignis habitus est, secundum chronicas, cuius plurima ingenij exstant opera.* (Eusebium innuit, cuius sententiã de Plinio ad uerbum hucusq; retulit) deinde sequitur Bellouacensis. *Hic scripsit de historiá naturali libros triginta septem, quos Vespasiano cum Epistolá premissá direxit, de quo ingenti eius volumine excerpta in Speculo naturali locis congruis inserui: eiusdem epistolas ad diuersos circiter centum reperi; Tranquillus in catalogo virorum illustrium. Plinius Secundus equestribus militijs industriè functus. &c.* usq; in finem, & paulo inferius inter Plinianas epistolas à se repertas multas citat, quæ adhucin libris epistolarum Plinij nepotis leguntur: ex quibus manifestè deprehẽditur tanti uiri hallucinatio; etenim quæcumq; de Plinio minore ab Eusebio scripta sunt, eadem ad maiorem spectare existimauit, & ideo triginta septem libros naturalis historiæ opus maioris Plinij ab ipso minore scriptos fuisse credidit, epistolas verò quę sũt minoris Plinij, Superiori adscripsit, atq; ita dum vnũ tantùm Pliniũ agnoscit, vtrumq; confundit.

In

In eundem etiàm errorem Diuum Antoninum Bellouacensis impegit, qui illius ductu ex duobus Plinijs vnum & ipse facit, illumq; Nouocomensem, verùm ita tamen, vt aliquantum dubius hoc apertè non audeat affirmare, cuius verba hic appono, quia difficile est vt etam illius ingentia volumina ad omnium manus peruenire possint;

Plinius Secundus Nouocomensis, (quem alij Veronensem fuisse dicunt.) orator, & historiographus insignis habetur, cuius plurima ingenij exstant opera, inquit Vincentius in Speculo lib. X. cap. LXVII: hic scripsit de historia naturali libros triginta septem, quos Vespasiano cum epistolà præmissà direxit, de quo ingenti volumine excerpta.. &c. refert enim singula Bellouacensis verba vsque in finem, sed erroris illum arguit, quia ex duobus Plinijs vnum conflauit, Petrus Maturus è Societate Iesu in suis ad Antonini chronicon notis. Est igitur dicendũ vel auctorem vitæ Plinij non fuisse Suetonium Tranquillum, vt multi credidere, sed multo tempore post illius mortem ab alio fuisse scriptam, qui eodem modo, quo Bellouacensis, & alij, deceptus est, vt credidit Scaliger, vel verbũ illud (Nouocomensis) tamquam spurium, quodq; antiquitus in exemplaribus manuscriptis Bellouacensis æuo, & Francisci Petrarchæ, & Antonini non legebatur, esse reijciendum, & proinde Comenses Suetonio suo nullo iure hucusque citato carere in posterum ęquo animo assuescant.

CAP. IV.

PARI ratione Eusebius, quo duce Belllouacensis, & Antoninus, Barbarus, & Mazzonius decepti perperàm de Plinio nostro senserunt, tàmquàm erroris manifestì conuictus, vel potius deprauatus, reprobatur: is enim in eo libro, quem Chronicon vocat, quemq; Diuus Hieronymus latinum fecit, & multis super additis locupletauit, his verbis Plnij mentionem videtur fecisse, de quibus varia diuersi tradidere.

Plinius Secundus Nouocomensis orator, & historicus insignis habetur, cuius plurima ingenij opera exstant, perijt dùm inuisit Vesuuium.

Ad Plinium superiorẽ ea verba Comenses referunt, ad eundem illa spectare credidit etiam Hermolaus Barbarus, Ioannes Nauclerus, & omnium nouissimus Iacobus Mazzonius, Comensibus adhùc ignoti: de posteriore verò Plinio Eusebium scripsisse multi prodidêre; ita enim Cassiodorus videtur sensisse, ita Bedas, & Marianus Scotus; apertè verò id ipsum testantur Iacobus Antonius Pantheus, Matthæus Rufus, Arnoldus Pontacus Gallus Episcopus Vasatensis, Ioseph Scaliger, multiq; alij, quare videndum nobis est vtri ex his rectius sentiant, sed illud in primis animaduertendum est, quod in ipso Eusebij Greco codice, qui nuper in lucem emissus est studio, & opera doctissimi Scaligeri, non exstant ista verba; vnde & à Hieronymo superaddita fuisse non est ambigendũ; & ideo illorũ

aucto-

auctorem Hieronymum semper & ipse vocat. Tria igitur sunt, ni fallor, quibus persuasũ esse potuit Comẽsibus, & alijs qui illorũ partes sequuntur, vt ad maiorẽ Plinium ista Hieronymi verba referrentur; quia scilicet orator fuerit, (nam causas illum in foro aliquando actitasse [a] Plinius nepos testatur) quia etiàm historicus, nàm bellorum omnium [b] historiam, quæ olim à Populo Romano cum Germanis gesta sunt, viginti libris absoluit; item à fine [c] Aufidij Bassi trigintauno; præter libros triginta septem Naturæ historiarum, qui adhuc supersunt; ac demum quia ad Vesuuium exanimatus concidit, vt supra vidimus. Cæterùm si tempus vtriusq; Plinij vitæ inspicimus, si rationem studiorum vtriusq; etiàm consideremus, omniaque cum istis Hieronymi uerbis conferantur, ad nepotem: non autem ad Plinium auunculum, Eusebium, siue Hieronymũ respexisse planè uidebimus; atq; ut ab auunculi ętate incipiam, iàm certi sumus illum Tiberio imperante natum esse, (hoc enim tantarũ nebularum memor de induſtriâ in ipso operis limine præmonui,) eundẽq; multa sub Caligulâ, & sub Claudio uidisse, & obseruasse, multa sub Nerone scripsisse, reliquum temporis Vespasianorum Principum amicitiam nactum, studijs, calamo, publicis muneribus, priuatisq; officijs concessisse: defunctum demum anno ætatis suæ sexto supra quinquagesimũ, Vrbis uerò cõditę DCCXXXII, uel illi proximò, Vespasiano patre IX, & Tito filio VII Coss., & à Virginis partu LXXX; Quapropter amentis, uel potius furentis animi fuerit, illius mortẽ in annum XII imperij Traiani conferre: (in hunc enim, siue etiàm in posteriores, ut legitur, apud Bellouacen-

a: ep.5. lib. 3.
b: ibid.
c: ibid.

uacensem, Eusebij, seu potius Hieronymi de Plinio uerba reijciuntur) qui primò imperij Titi Vespasiani, anno scilicet XXXI ante ipsum annum XII Traiani extinctus est. Si uerò etiam Plinij nepotis ætatem intueamur, de illo Hieronymum sensisse, non de auunculo, nisi planè cæci esse uolumus, perspicuè uidebimus; nàm cum auunculum ad Vesuuium expirasse doceat, quo tempore ipse annum duodeuigesimum agebat, natum se his uerbis ostendit anno VIII imperij Neronis, & V. conditæ DCCC XIIII C. Cæsonio Pæto, & C. Petronio Turpiliano Consulibus; post mortem uerò auunculi beneficio Traiani bimestrem consulatum cum Cornuto Tertullo gesʃit anno Vrbis conditæ DCCCLIII, & imperij Traiani tertio, ipso Traiano III, & M. Cornelio Frontone Coss., ut ex diuino illius panegyrico ad Traianũ patet, (ita enim mihi illum cum Iosepho Scaligero libet appellare) utq; omnes fasti consulares consentiunt: à cuius consulatu usq; ad annum XII imperij Traiani nouem tantùm anni intercessere. Si igitur istã Hieronymi de Plinio memoriam ad Plinium auunculum referimus, necesse est vt in multa absurda incidamus, & rectam temporum seriem præposterè confusam subuertamus.
Vt igitur Cigalinus, (hunc autem præ cæteris nomino, quia cæteris animosior in hac re tractandâ mihi uidetur) hunc scopulum euitaret, & causam Comensium ab imminenti naufragio seruaret, statim Hieronymum corruptũ, & mendosum pronuntiauit, hancq; illius de Plinio mentionem suâ sede transpositam, & in aliâ fuisse locatam conquestus est, nulla tamen ratione, nullo auctore, & omnibus, qui ante illũ,
quiq;

quiq; poſt illum de hac re ſcripſerunt, vel aliquam huius loci mentionẽ habuerunt, reſiſtentibus, quos longum eſſet memorare, videant Comenſes: Caſſiodorum intelligo, Bedam, Marianum Scotum, Hermolaum Barbarum, Ioannem Nauclerũ, Iacobum Mazzonium, Arnoldum Pontacum, & Ioſephum Scaligerum. Quoniam verò ille Plinius ab Hieronymo celebratus orator, & hiſtoricus inſignis fuiſſe perhibetur, videndum etiàm nobis eſt, an talis minor Plinius fuerit, qualis ab eo refertur, & an rectiùs illi Hieronymi inſcriptio, quàm auunculo conueniat. ſi quis igitur in dubio ſit, an ipſe Plinius nepos non ſolùm orator clariſſimus, ſed etiàm auunculo longè præſtantior in ea facultate fuerit, is ſolem micare neſcit; is Plinianas epiſtolas, & Panegyricum ab eo Traiano dictum turpiter ignorat; ſæpiſſimè enim in ſuis epiſtolis ſe oratorem, & patronum in diuerſis iudicijs adſtitiſſe docet, & apud imperatorẽ, apud centumuiros, & apud alios iudices pro diuerſis dixiſſe. ex ipſo verò panegyrico oratoris præſtantiſſimi partes, & ipſam orandi artem in eo genere, tãquàm in tabulâ ad viuũ expreſsã, opere omnibus numeris abſolutiſsimo planè agnoſcimus, & contẽplamur; cum intereà auunculum Plinium aliquando cauſas quidẽ actitaſse tantùm videamus, ſed nihil quod ad oratorem pertineat, ſcripſiſse. Cæterùm quia ab illo hiſtoriarum ingentia volumina ſcripta ſunt, vt ſupra vidimus, à nepote verò non itidem, hinc doctiſsimus [a] Scaliger credidit verbum illud (hiſtoricus) Hieronymo perperam excidiſse, dùm ſimul duos Plinios non obſcurâ hallucinatione confundit; cuius opinio ex eo facilè videtur ſuaderi, quia etiàm ante Hieronymũ

a: in ſuis animaduerſion. ad Euſeb. Chronic.

ſimili

ſimili errore Sammonicus Serenus deceptus eſt, qui, vt apud [b] Macrobium legitur, Plinium auunculum citat in eo loco, vbi de Acipenſere loquitur, illũq; vſq; ad Traiani ætatem perueniſse ſcribit his verbis.

b: lib 2 c.12. Saturn.

Plinius, vt ſcitis, adusq; Traiani imperatoris venit ætatem, nec dubium eſt quod ait, nullo in honore hunc piſcem (de Acipenſere intelligit) *temporibus ſuis fuiſſe. &c.* Plinij porrò verba de ipſo piſce, ad quæ reſpexit Sammonicus, hæc ſunt. [c] *Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus Acipenſer, vnus omnium ſquamis ad os verſis contra aquam nando meat, nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror, cum ſit rarus inuentu:* quo in loco Sammonicus manifeſti erroris arguitur, ſiquidem in comperto eſt, Plinij auunculi vitam metas imperij Titi Veſpaſiani non exceſsiſse, nepotis verò etiam Traiani, & Hadriani: quamobrem Comenſes, vt tantas Sammonici tenebras diſcutiant, multa de more confingunt, fabulis, quàm veritati propiora, nihil inauſũ, nihil intentatum relinquentes, vt quantùm ingenij vires valent, Sãmonicum ab errore, quem vel ipſi negare non audent, tueantur, Gigantes illos terrigenas imitati, qui, vt ait [d] Poeta.

c: lib 9.c.15.

d: li.1. Georg.

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atq; Oſſæ frondoſum inuoluere olympum.

Etenim [e] Iouius totis viribus pugnat, ut perſuadeat Plinij epiſtolas Sammonici præſertim, & Hieronymi æuo aliquandiu delituiſse, & nullam earum copiam extitiſse: quod etiam ex noſtris nonnulli, nec bene, opinati ſunt: inter quos [f] Matthæus Rufus; [g] Cigalinus uerò alia etiàm multa his adijcit, quibus ſe philoſophum, & acutiſsimum potiùs dialecticum, quam hiſtori-

e: apud Porcachiū lib. 1. Nobilit. Com.

f: in epiſt. ad Iulium.

g: fol 41.

ſtori-

storicum arguit, dùm causas tanti lapsus Sammonici sciscitatur, sed frustra diu capite ad parietem impacto, illum tandem fateri cogitur, velatis tamen verbis, ne in se illa à nobis, ceu tot spicula, retorqueantur; Verùm scriptores omnes Comenses, & Rufus noster, nullâ sibi ratione persuadent hanc Plinianarum epistolarum occultationem: quandoquidem verisimile est ipsum Plinium gloriæ studio, suæq; immortalitatis mirè incensum illas in vnum volumen collegisse, & viuentem edidisse; is autem floruit sub Traiano, à cuius imperij initio vsque ad Septimium Seuerum, ad quem scripsit Sammonicus, intersunt anni XCV, & anni CCLXX, usq; ad obitum Eusebij, Baronio auctore, quo tempore Hieronymus itidem florebat, nec ullum inter utrũq; tempus tàm atrox in Italiâ bellum gestum est, nulla tàm fęda depopulatio ipsam Italiã uastauit, vt in suspicionem adduci posśimus, (nam pro certo habere fatuũ esset) uel hoc epistolarum uolumen prorsus interijsse, uel in occulto aliquandò delituisse, ita ut liberè à Hieronymo, liberiùs à Sammonico uideri non potuerit, cuius tempore nihil hostile post Traianum Roma metuerat, præter coniurationem in Commodum, & militares motus in Pertinacem, post ipsum uerò Septimiũ usq; ad Valentinianum, & Valentem, quorum anno VI imperij Eusebius obijt, & si uarijs bellorum incendijs Italia exarsit, de hoc etiàm non licet suspicari; quòd secus accidit sæculis posterioribus à Constantino vsq; ad primum Fridericum, sub quo Marianus Scotus, & inde vsq; ad Secundum Fridericum, sub quo Belloua-censis floruit; vniuersa enim Italia interea sæpius à Barbaris fędè dilaniata fuit, & direpta, hostiliumque

armorum incursationibus (omitto intestina omnium ferè ciuitatùm bella) miserè exhausta, & funditùs euersa; vsq; adeò, vt ipsi lapides, ipsa marmora, & æquatæ cœlo machinæ funesta Romanæ maiestatis, & maiorum nostrorum monumenta sæuissimam illorum violentiam non sustinuerint; atq; hinc barbarie inuectâ ipsi etiàm libri, clarissimæ priscorum ingeniorum reliquiæ, tantis cladibus superesse non potuerint. hinc M. Tullius Cicero, Sallustius, T. Liuius, Velleius, Pompeius Trogus, vterq; Plinius, Dio, & alij propè innumeri scriptores, vel prorsus interierũt, vel melioribus suis membris mutili, & detruncati feram posteritatem frustra deplorati videre. hinc est etiam, quòd ipsius minoris Plinij epistolæ Bellouacensis tempore circiter centum conuulso volumine legebantur, vt supra vidimus; quarum iustum, & integrũ volumen manuscriptum in membranis primus omnium in Italiam iam annos C. è Gallia reportauit Aloysius Mocenicus, Vir clarissimus, & doctissimus, & apud Gallorũ Regem Venetæ Reip. Orator, [a] Aldoq; Manucio seniori typis excudendum tradidit: quapropter iustâ excusatione dignum existimo Bellouacensem, siquid de Plinio minus rectè sensit, & vtrumq; cõmiscuit, prout nullâ Barbarum, Nauclerum, & Mazzonium, quibus nullâ ex parte ipsæ Plinij epistolæ ignotæ sunt, ex ijs enim videre potuerunt Hieronymi, non Eusebij de Plinio testimonium minimè superiori Plinio, sed minori tantum conuenire. Cæterùm an & ipse Hieronymus vtrumq; Plinium vnum tantum fuisse existimauerit, vt obijcit Scaliger, valde dubito; tùm quia vix mihi persuadere possum, vt error tam supinus tantum vi-

a. Ald. in epist. dedicat.

virum, hiſtoriæq; gloriâ inſignem fefellerit: reliquorum quæ ab eo ſcribuntur, fide in periculo expoſitâ, quem Summonico obropere non fuit difficile, hiſtoriæ quippe naturalis gnaro magis, quam chroniſticæ; tùm etiàm quia minorem Plinium hiſtoricũ fuiſſe ex multis illius epiſtolis conſtat, cuius hiſtoriæ, quæ nunc deſiderantur, Hieronymi tẽpore fortaſſe exſtabant, ita enim ad [a] Capitonem ſcribit. a: ep.8 .lib.5

Suades vt hiſtoriam ſcribam, & ſuades non ſolus: multi hoc me ſæpe monuerunt, & ego volo, non quia commodè facturum eſſe confido, (id enim temere credas, niſi expertus) ſed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorumque famam cum ſuâ eſtendere; me autem nihil æquè, ac diuturnitatis amor, & cupido ſollicitat, res eo homine digniſſima, qui nullius conſcius culpæ, poſteritatis memoriam non reformidat. Hinc [b] Caninium docet, quomodo belli Dacici hiſtoria ab eo ſit ſcribenda; hinc librum à ſe ſcriptum, & à Sparſo probatum [c] gratulatur, libelloſque ſuos à Geniali cũ patre lectos [d] probat: alibi plura volumina ſe ad Iuniorem miſiſſe [e] ſcribit, & ſuos libellos Lugduni venditari libenter ex Geminij literis [f] cognouit; librorum porrò à ſe conditorum de Heluidij vltione, illius exſtat epiſtola ad [g] Quadratum. libellorũ denique ſuorum [h] alibi etiam meminit, quid ergo tot voluminibus, quæ libellos verecundè vocat, ſcriptum ab illo fuiſſe credemus, niſi hiſtorias? quid enim aliud ſe ſcripturum Capitonis hortatu apertè teſtatus eſt, præter hiſtoriam? quid aliud ſunt libri, non vnus, ſed plures de [i] Heluidij vltione ab eo ſcripti, niſi hiſtoria? quò ſemper tetendit illius animus gloriæ, & immorta-

b: ep.4.lib.8.
c: ep.3.lib 8.
d: ep.13.lib.8.
e: ep:15.lib.8.
f: ep.11.lib 9.
g: ep.13 lib.9
h: ep.18.&20 lib.9.
i: vidẽdus Tacit li.4.hiſt. & Suet. in Veſp. c. 15. & in Domit. cap 10.

V 2 litatis

litatis cupidissimus, nisi ad historiam, vt suam cum aliorum famâ, vt ipse inquit, extenderet? iàm igitur in aperto est minorem Plinium historicum fuisse, & rectè ad illum etiam in hac parte Eusebianam inscriptionem referri, hoc idem Senatus, Populusque Comensis in elogio, quod sub eius statua Comi cernitur, non dubiâ attestatione significauit, cuius infra exemplum subijciam, hoc idem demum etiam [a] Martinus Polonus in suâ temporum supputatione testatus est.

a: fol. 40.

Verùm hic rursus dubium faciunt illa postrema Eusebij verba *(perit dum inuisit Vesuuium)*: quatenus enim priora Plinium tantùm minorem respiciunt, ista sanè postrema ad maioris tantùm mortem spectant, quoniam nepotem nullo Vesuuij incendio perijsse legimus, à quo illum semper cauisse, tàmquàm suis fatali, & in suorum exitium sæuienti, quæ summa in eo prudentia fuit nobis facillimè persuadet. Hæc ita mihi cogitanti venit ad manum Matthæi Rufi epistola ad Iustum I. C. & Equitem Lælij Iusti I.C. & Equitis filium, in quâ verba illa postrema tàmquàm notha, & superaddita legitimorum Eusebij numero eximit, & prorsus reijcit, eadé in antiquis Eusebij (Latinis nimirum) codicibus minimè extare affirmans, atq; ita paulatim non solum Rufi epistola me in hanc opinionem deflexit, viri profectò longè eruditi, & ex illâ Bessarionæa familiâ in primis clari, sed longè magis Iusti viri clarissimi, & in literis spectatissimi, ad quem scribit, iudicium, cuius doctrinæ fuco aliquo imponere nunquàm voluisset Rufus, nec si voluisset, potuisset: nolui tamen

men illius sententiæ statim acquiescere, & subscribere, quin prius totam rem melius perspicerem, & explorarẽ: ea propter Eusebij in primis aliquod exemplar Græcum, Latinumue, quod antiquũ, & manuscriptũ esset, longo sed inani studio Veronæ, Venetijsq; perquisiui: hac spe frustratus ad alios auctores tàm veteres, quã recentiores me deinde contuli, vt hanc veritatem inuestigarem, demumq; suâ Rufum opinione non falli, vel manifestis indicijs compertum mihi est, vel ego fallor. etenim [a] Cassiodorus vir inlustris, & Theodorici Regis à secretis, qui Odoacre exstincto Italiæ regnum solus occupauit anno Dñi CCCCLXXXXIII, vbi Celsi, siue Soleni, & Crispini meminit, quorum Consulatus in annum XII Traiani reijcitur, & V. conditæ DCCCLXIII, ipsa omnia Eusebij verba de Plinio refert, postremis, de quibus agitur, exceptis, quorum nullum prorsus apud eum legitur, sic enim inquit. a: in Chroni.

His Consulibus Plinius Secundus Nouocomensis Orator, & historicus insignis habetur, cuius ingenij plurima opera exstant.

[b] Bedas quoq; Presbyter Anglosaxo vir eruditissimus, qui proximis post Cassiodorum temporibus floruit, in eo libro, quem de temporum ratione inscripsit, vbi Traiani vitam, & res gestas breuissima oratione perstringit, eadem singula Eusebij verba de Plinio recenset, quæ etiàm Cassiodorus, nec postrema illa, de quibus agimus, agnoscit, quæ omnia hic lubens appono, quia Bedæ liber, inuentu difficilis, paucorum manibus teritur. b: cap. 65.

Traia-

Traianus (inquit Bedas) *annos XIX, menses VI, dies XV, Ioannes Apostolus sexagesimo octauo anno post passionem Domini, ætatis autem suæ nonagesimo octauo, Ephesi placida morte quieuit. Traiano aduersum Christianos persecutionem mouente, Simeon, qui & Simon, filius Cleophę Hierosolymorũ Episcopus, Romam perductus, bestijs traditur; Alexander quoque Romanæ Vrbis Episcopus martyrio coronatur, & septimo ab Vrbe milliario via Nomentana, vbi decollatus est, sepelitur. PLINIVS SECVNDVS NOVOCOMENSIS ORATOR, ET HISTORICVS INSIGNIS HABETVR, CVIVS PLVRIMA INGENII OPERA EXTANT. Pantheum Romæ, quod Domitianus fecerat, fulmine concrematum, cui nomen inde datum est, quod omnium Deorum sit ipsa domus habitaculum; Iudæi per diuersas terrarum partes seditionem mouentes, iustá cæde sternuntur. Traianus Romam imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum, fines longè, latèque diffudit.* hæc ille.

His accesſit Marianus Scotus historicus sui temporis non ignobilis, qui vbi eiusdem Celsi, siue Soleni, & Crispini Consulatum cõmemorat sub annum XII Traiani, ipsa eadem Eusebij verba, eodemque refert ordine, prout antea à Casſiodoro, & Beda fuerunt relata. Idem pariter fecere Bellouacensis, & Antoninus, suspectis illis, de quibus agimus, nunquàm memoratis.

Hic autem iniustam Cigalini de Casſiodoro querimoniã prӕterire non possum, à quo Eusebium deprauatũ fuisse exclamat, & illis posterioribus verbis truncatum; nàm nec vetusta Eusebij exemplaria hanc accusa-

cusationem admittunt, nec ipsa ratio, vt supra vidimus, nec illa Eusebij verba aliter atque à Cassiodoro, ab vllo ex posterioribus, siue etiam illi anterioribus scriptoribus referuntur; verùm quæ causa fuerat Cassiodoro tantæ in Eusebium iniuriæ, tanti odij, vt eum illis verbis tantũ decurtaret? seq; simul Comensibus infensum, Veronensibus verò propensum declararet? quomodo verò tuto id effici potuit, tot Eusebij voluminibus passim per totum terrarum orbem iam publicatis? quàm insignis vanitas, quàm vera somnia.

His perspectis Arnoldus Pontacus Episcopus Vasatensis, à quo nuper doctissimæ in Eusebij Chronicon notæ editæ sunt, cùm omnes prius insigniores bibliothecas, in primisq; Vaticanam Romæ, & alias in Galliâ, & alibi consuluisset, & à XIIII manuscriptis Eusebij codicibus ista verba abesse animaduertisset, nec illi Plinio, qui ad Vesuuiũ exstinctus est, vllo modo cõgruere, illa post Becichemum, & Ioannem Cuspinianũ tamquam spuria, & illegitima expunxit, prout eadem & doctissimus Scaliger reiecit, & reprobauit: subijciã tantorum virorum sententiam, quò facilius Hermolai Barbari, & Mazzonij lapsus (ignoscant obsecro) in hoc Eusebij loco explorando deprehendatur. acceptas verò in primis Marco Velsero viro clarissimo, & doctissimo, Pontaci, & Scaligeri notas refero, qui studiorum meorum rationem ab amicis edoctus, penuriâque istorum librorum, & aliorum multorũ nos laborare non ignorans, illarum exemplum superioribus diebus Augustâ ad nos in Italiam transmisit: sed prius Cuspiniani de illis iudicium referamus, qui in suis cõmentarijs in Cassiodori Consules sic inquit, *His Coss. C. Plinius Secun-*

Secundus Nouocomensis &c. Hæc eadem Eusebius in libro tēporū, sed in præmisso codice Eusebij error intolerabilis est, quia subdititia clausula illic ponitur (PERIIT dum inuisit incendium Vesuuij,) quod neque in scripto manu reperitur, neq; in Cassiodori hoc libro, neq; in Honorij Chronicis, qui tamen ambo Eusebium imitati sunt: nam hoc de seniore Plinio auunculo suo iunior Plinius scribit libro epistolarum sexto, qui Vesuuij montis conflagratione perijt, quæ sub Tito fuit, vt ex Dione superius annotauimus, adeo vt frustra quidam ex hoc Plinium maiorem Nouocomensem fore comprobant.

Arnoldi porrò verba sunt hæc,

Plinius Secundus Nouocomensis. &c.) Parum refert, inquit Arnoldus, *quo anno hæc assignentur, vtrum anno XIIII Traiani vt in VI. PI. O. an. XI. vt in Mar. & Contract. vel anno XII vt in Peta. Fux. Lo. Fa. & impressis, agitur enim de tempore, non de anno;*

Perijt dum inuisit Vesuuium) Desideratur in A. M. P. Fa. Peta. Fux. quinque Vatic. & tribus m̄s. Fab. Cassiodoro, Beda, Fre. & Mariano, qui cætera ad verbum referunt. nec dubium est, quin sit densissimus error, vel librarij, cum forsan olim legeretur (nepos illius qui perijt dum inuisit Vesuuium) vel alicuius scioli, qui confundens nepotem cum auunculo, (sicut etiam facit Vincent. tom. 4.) retulit ad hunc C. Plinium Secundum iuniorem, & Nouocomensem, id quod est proprium Plinij Secundi senioris, & Veronensis, qui scripsit 37. libros naturalis historiæ, quiq; obijt anno primo Titi in monte Vesuuio, sicut hic ipse iunior (qui est alterius nepos ex sorore) & qui vixit vsque ad tempora Antonini Pij, de quo hic fit mentio, testatur vt occulatus testis lib. 6. epist. 16. dum scribit auunculum cum

incendij

incendij Vesuuij causas propius inuestigaret, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho statim concidisse. Unde hæc penitus exploderam; sed nescio quo fato in eundẽ veteris errorem editionis hæc nostra recens impegerit, reclamante me: hucusque Arnoldus: quæ uerò sequuntur Iosephum[a] Scaligerum habent auctorem. a: in notis ad Euseb.

Plinius Secundus Nouocomensis Orator) Hactenus verum est, inquit Scaliger, *nam Plinius Cæcilianus, cuius exstant epistolæ, & diuinus Panegyricus, fuit Nouocomensis, quod sequitur (& historicus insignis) manifesta hallucinatio est Hieronymi, duos Plinios vnum facientis, quòd & fecit auctor vitæ Plinij, quæ Suetonio perperam attribuitur, cum sit sequioris æui, plusquàm quatuor sæculis post Suetonij obitum scripta; is infimi subsellij scriptor ex duobus Plinijs vnum conflauit, & illi patriam attribuit Nouum Comum. Onufrius Panuinius Plinium maiorem asserit Veronæ nostræ, rectè: sed quod ex veteri inscriptione, parum prudenter; nam multorum multæ inscriptiones in his vrbibus exstant hodie, quæ ipsorum patriæ non erant. Præterea C. Plinij multi fuerunt, quorum inscriptiones exstant in alijs vrbibus, præterquam Veronæ. Sed qui Plinium ignorat Veronensem fuisse, is castrense verbum (CONTERRANEVS) quid sit ignorat. Conterranei dicuntur qui eidem matrici vrbi attribuuntur, vt Sirmio priscorum Scaligerorum secessus, vnde domo Catullus erat, accensebatur Veronæ, propterea Plinius Veronensis, & Catullus Sirmionensis conterranei sunt. Non fuit ergo Nouocomensis Plinius maior, vt ille futilis scriptor retulit, qui, vt dixi, non secus ac Hieronymus, Plinium seniorem cum iuniore confundit, & vt Hieronymo posterior est, ita auctore Hieronymo ea scripsit; Non solus autem Hierony-*

X *mus*

mus vtrumque Plinium vnum facit, Serenus quoq; Sammonicus idem hallucinatus est. & paulo inferius.

Perijt dum inuisit Vesuuium) Hæc exstant in omnibus PR. sed absunt à POST. & sanè delenda videntur: & sanè nisi deleantur, pugnātia scriberet Hieronymus, qui cum vtrumq; Plinium vnum faciat, fieri non potest vt crediderit incendio Vesuuij perijsse sub Traiano, cum is ipse scripserit sub Tito illud incendium contigisse.

Quis est igitur qui credat, postrema ista verba genuina, & germana esse cum alijs ab Eusebio de Plinio traditis, tot antiquissimis exemplaribus, omnibusque veteribus, & recentioribus scriptoribus resistentibus? quis credat ab Eusebio ominosum hoc, & prodigiosū emanasse, temporum serie transpositâ, quâ plurimum excelluit, læsâq;, & confusâ tanto temporis interuallo historiæ fide? quis est qui non videat nec Plinio nostro Eusebij sententiam conuenire, nec Comensium Eusebio?

a pag. 47. & 48 Altera etiām dubitatio hic nobis exoritur, quā [a] Cigalinus excitauit, existimans vtriusque Plinij mentionem ab Eusebio factam fuisse, minoris scilicet in illis verbis, quæ ante illa iam sæpius à nobis relata legūtur, maioris verò in eis de quibus agimus, quæ tamen congruo loco reponenda sunt: verisimile non esse, inquiens, vt Eusebijs minoris tantùm Plinij meminerit, neglectâ superioris memoriâ, viri lōgè clarissimi, quiq; gloriâ, & rebus gestis, dempto consulatu, longè nepotem antecesserit; sed fallitur adhuc, vt sæpe, Cigalinus, vt iam ex his quæ hucusque vidimus, luce meridianâ clarius patet; neq; enim Eusebius alterius, quàm minoris Plinij, meminisse instituit, nec maiore præte-

rito institutæ historiæ seriem peruertit, & violauit; quoniam sibi non proposuit continuam historiam texere, vel res gestas omnium temporum, & omnes qui vel doctrinâ, vel militari gloriâ floruerunt, in ea describere, & celebrare, sed tempora tantùm regnorum antiquorum distinguere, & pro sui libito, quos malit, & quæcumq; malit, suo tamen congruo tempore, memorare; itaq; liber ille Eusebij (Chronicon) hoc est temporum Breuiarium, vt vertit Hieronymus, inscriptus est, & proinde dum temporum seriem appositè distinctam nobis ostendat, citra omnem reprehensionem officio suo fungitur. Hinc est quòd non omnia quæcumq; olim in toto terrarum orbe gesta sunt, ab eo describuntur, sed vix pauca attinguntur. Certum est enim, vt alia multa omittamus, nullam ab illo prorsus factam fuisse mentionem secundi belli Punici, duce Hannibale in Hispaniâ primùm, mox in Italiâ gesti, nullam Saguntinorum excidij, nullam duorum Scipionum cladis, nullam inter Padum, & Ticinum ad Trebiam, ad Trasimenum, & ad Cannas infaustæ Romanorum pugnæ, toto penè exercitu cum ipsis aliquando Consulibus deleto, nullam Hasdrubalis ad Metaurum à duobus Consulibus Nerone Claudio, & Liuio Salinatore iunctis copijs interempti, nullam deniq; Fabij Maximi Cunctatoris prudentissimi consilij, cuius operâ rapidissimus ille procurrentium victoriarum Hannibalis cursus paulatim suppressus est, & animi indomiti vigor ocio Campaniæ, & mollissimi tractus amænitate elanguit, illius tantùm morte apud Prusiam Bithyniæ regem vix indicatâ. Certùm est etiam, nusquàm illum Syllanarum, aut Marianarum partium, & factionũ me-

minisse, nusquam proscriptionum, bellorumue ciuilium ab vtroq; imperatore, siue à Triumuiris post eos excitatorum, licet M. Tullij Ciceronis cædis nequissimæ non sit oblitus; Vbi verò bella ciuilia inter Cæsarem, & Pompeium Eusebius reliquit, quorum initium vix quinq; verbis attingit? vbi exstat apud eum Cæsaris è Galliâ in Italiam aduentus? Senatus, & Vrbis trepidatio! Pompeij fuga, & turpiter in Epirum naui semilacerâ traiectus? in Thessaliâ Romanorum legionum inter se conflictatio? Ortum etiam P. Ouidij Nasonis è Pelignis commemorat, Tibulli verò natalem rarissimi, & cultissimi Poetæ, & in mediâ Româ nati à tergo relinquit: quodq; maius est, cum illorum vterq; eodem anno se ortũ dicat, quo duo Consules Hircius, & Pansa ad Matutinam interfecti sunt, vnico versu ab vtroque eorum condito id testante,

Cum cecidit fato consul vterq; pari.

nihil tamen de ipsis Consulibus prodit Eusebius, nihil de eorum morte, nihil de bellis ciuilibus tunc ad Mutinam, nihil de Philippicis campis Romano sanguine bis inundatis. Actum esset nobiscum, & cum toto orbe terrarũ, si quæcumq; olim à Chaldæis post prima mundi exordia, à Medis, Hebræis, Persis, Græcis, Macedonibus, & Romanis gesta sunt, ex ipso tantum Eusebio petenda nobis essent, è densissimis scilicet tenebris leuissimum, & tenuissimum lucis vestigium, quota enim pars eorum, quæ in ipsis historiæ sacræ libris narrantur, quæq; à Sallustio, Liuio, Cornelio Tacito, Suetonio, Iustino, Plutarcho, Appiano, & Dione, alijsq; innumeris Græcis, & Latinis auctoribus celebrantur, apud Eusebium legitur? quot agmina, ne dicam nomina, clari-

rissimorum virorũ omni tempore imperio, militari gloriâ, & eloquentiâ, & omni virtutum genere præstantium, quæ sunt omissa ab Eusebio, aliorũ scriptis nobis conseruantur, & in hominum memoriâ perẽnant? longum esset nimis, si vellem singula percensere, nec modico fortasse pudore Eusebium afficerem, quatenus de his omnibus agere instituisset: sed hęc pro indicio sint, vt si quis plura desideret, Eusebium cum alijs scriptoribus conferat: sed heu quàm facilè optimi auctoris diligentiam iniquâ negligentiæ notâ sugillamus, cuius libros integros non habemus, sed laceros, & ab Hieronymo nescio an auctiores, & ditatos, an potius truncatos redditos, nam quod Græcũ illius exemplar doctiss. Scaliger nuper in lucem edidit Lugduni Batauorum impressum huiusmodi titulo notatur.

ΤΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΠΑΝΤΟΔΑΠΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

ideſt Chronicorum Canonum vniuersalis historiæ Eusebij Pamphili quæ supersunt fragmenta: indicans illius operis, non ipsum opus integrum nobis superfuisse, in quo tamen multorum consulum distincta mentio est, præter alia multa, quæ in vulgatâ latinâ Hieronymi editione desiderantur.

CAP. V.

POSTREMA ancora quam iactant Comenses, vt se ab imminẽti naufragio eximãt, quâque multum videntur niti, ac simul etiam gloriari, ab antiquis inscriptionibus Pliniæ gentis pendet, quarum multas apud se exstare prędicant, vtq; ex ijs illã Comensẽ,

ita maiorē Plinium ex eiſdē agnoſci volunt: quo argumento ductus poſt Hermolaum Barbarum, ac Bonauenturam Caſtillioniū Mediolanenſem, etiàm Iacobus Mazzonius, tàm ſupinus, & oſcitans huiuſce rei inueſtigator, quàm ſolers Dantis Aligeri Poetæ præſtantiſſimi dignitatis, & doctrinæ aſſertor, & comprobator, ipſis vel inſcijs ſponte ſed incautus accedit. quapropter primò videndum eſt, an exſtent iſtæ inſcriptiones, deinde quid iuris. Nonnullas, quas hìc refero, recenſet Iouius, (truncas tamen, & corruptas) eaſdem verò aliquâ ex parte reſtitutas refert Gruterus.

I

C. PLINIO L. F. OVF.
CAECILIO SECVNDO
COS. AVG. CVRATORI
TIBER. ET RIPAR.
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

II

C. PLINIO L. F. OVF.
CAECILIO SECVNDO
COS. AVG. CVR. ALV.
TIB. ET CLOAC. VRB.
PRAEF. AER. SAT.
PRAEF. AER. MIL.
Q. IMP. EQ. R. TR. MIL.
LEG. III. GALL.
XVIRO STL. IVD.
FL. DIVIT. AVG.
. . . RCELLENS.

III

C. PLINIVS L. F. OVF. CAECILIVS AVGVR. LEGAT.
PROC. PR. PROVINCIAE PONT. CONSVLARI POTESTAT.
ET IMP. CAESAR NERVA TRAIANO AVG. GERMAN
CVRAT. ALVEI TIBERIS ET RIPAR ET PRAEF. AERARI
SATVRNI IMP. SEVIR. TRIB. MILIT. LEG. . . GALLICAE
. . . . . . TIB IVDICAND. ADIECTIS IN ORNATVM
HS CCC. . . LIVS IN TVTEL. HS XVIII. LXXI. DCLVI
REI CREMENT. POSTEA AD ERVLVM PLEB. VRBAN.
VOLVIT PERTIN. . . . S DEDIT IN ALIMENT.
PVEROR. ET PVELLAR. PLEB. VRBAN. HS IN TVTELAM
BIBLIOTHECAE HS C.

De

De primâ nulla mentio eſt apud Gruterum, quia fortè principium eſt ſecundæ, ipſam verò ſecundam integram reſtituit quo ad potuit, tertiam pro parte, ex [a] Appiano, & [b] Panuinio.

a: pag. 454. b: pag. 1028.

Fegij villa Canturienſis agri Comenſis.

C. PLINIO L. F. OVF.
CAECILIO SECVNDO
COS. AVG. CVR. ALV.
TIB ET CLOAC. VRB.
PRAEF AER. SAT.
PRAEF. AER. MIL Q. IMP.
SEVIR EQ ROM. LEG. III
GALL. X VIRO STLIT. IVD.
ET DIVI T. AVG... RCBLIENS.

Mediolani in Ambroſij templo in tabula ad tumulum quem vulgò vocant Reginę.

C. PLINIVS C. F. C. N.
CAECILIVS SECVNDVS
COS. AVG. LEGAT. PRO. PRAET.
PROVINCIAE PONTI CONSVLARI
POTESTATE IN EAM PROVINCIAM AB
IMP. CAESARE NERVA TRAIANO
AVG. GERMANICO MISSVS
CVRAT. ALVEI TIBERIS ET RIPAR.
PRAEF. AERARI SATVRNI PRAEF.
AERARI MILIT. LEG VI. GALLIC.
X VIR. STLIT. IVDICANDIS. &c.
cum reliquis vſq; in finem.

Altera etiam inſcriptio refertur à Benedicto Iouio cuiuſdam C. Plinij Valeriani medici, quę eſt huiuſmodi, cuius etiam [c] Gruterus meminit

c: pag. 635. nu. 1.

D. M.
C. PLINII VALERIANI
MEDICI
QVI VIXIT ANN. XXII
M. VI. D. V.
PARENTES.

Alteram quoq; me vidiſſe memini apud Petrũ Appianum cuiuſdam C. Plinij Philocali mutilam, quæ integra refertur à Grutero hoc modo.

C. COSSIDIO
EVZELO
VIVIRO
C. PLINIVS
PHILOCALVS
AMICO OPTIM.
IN CVIVS TVTEL.
COSSIDIVS
EVZELVS
COLLEG. FABR.
DEDIT HS...
L. D. D. COLLEG.

a: fol. 80. & 81 Alios porrò Plinios ab Iouio, & à [a] Cigalino citari etiã video, quorum in lapidibus Comensibus, vt ipsi perhibent, habetur mentio. hucusq; igitur Plinianas inscriptiones, quæ apud illos exstant, vidimus, nunc quid in rem Comensium conferant, est videndum. Quod igitur ad tres priores spectat, & ad alias ex eis conflatas; quas refert Gruterus, illas ad C. Plinium Cæcilianum maioris Plinij nepotem, & per adoptionem filium, referendas esse nemo non videt, quem L. Cęcilio Nouocomensi genitũ iàm satis diximus; sed hæ nihil ad rombum: reliquæ verò inscriptiones, quotcùmq; sint, nihil & ipsæ ad rombum; vt enim Pliniam gentem, (quantũ ex hoc conijci potest,) Comensem ex eis licet agnoscere, ita cum illas ante maiorem Plinium factas fuisse nõ constet, nec alicuius Plinij, cui Secundo cognomen fuerit, notam præseferant, illum etiam ex eis emanasse nõ probant: quæ omnia à Comensibus præstanda erãt, si Plinium nostrũ hoc argumento inter ciues suos referre volebant; est enim certo certius, inscriptiones istas, (quantum ex sepulchralis latinitatis elegantiâ assequi possumus) non superioris Plinij sæculum, sed longè posterioris redolere, quo difficile nõ fuit, vt Plinia gens à principio Veronâ Comum translata, ibidem vel natura, vel ciujli iure propagata floresceret. Incertus enim sum, vllam ne Plinius nepos ex se posteritatem reliquerit: quoniam cùm duas illum vxores habuisse videam, quarum altera L. Vectij Proculi priuigna fuit, vt ipse in b: ep. 15. lib. 9 epistolâ ad [b] Quadratũ scribit, altera Calpurnia Fabati neptis ex Calpurnio filio; de cuius abortu, dùm se prægnantem esse puellariter nescit, cum ipso Fabato prosoc: ep. 10. lib. 8 cero [c] conqueritur, nullã tamen prolem ex alterutrâ à se susce-

ſuſceptam docet,& liberos ſe nondum habuiſſe ad Tacitum [a] ſcribit. præterea dubiũ facit,quia ab Imp. Traiano ius trium liberorum non [b] ſibi ſolùm Iulij Seruiani precibus,ſed etiam [c] Suetonio Tranquillo ſuâ interceſſione impetrauit; Tranquillo nempe,quia matrimoniũ parum felix fuerat expertus, (vxoris ſterilitatem indicans,vel minorem filiorum iam ſuſceptorũ iuſto,ni fallor,numerum) vnde & ſibi tale ius eâdem de cauſa videtur impetraſſe; ſed illius verba adſcribam tàm de Suetonio,quàm de ſe ipſo, vt aliorum hoc ſit iudicium.

a: ep. 13 lib. 4
b: ep. 2. lib. 10
c: ep 98, & 99 lib. 10

Huic ius trium liberorum, (de Suetonio loquitur) *neceſſarium faciunt duæ cauſæ; nàm et iudicia amicorum promeretur, & parùm felix matrimonium expertus eſt, impetrandumq; à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas deneganit*. hucuſq; de Suetono, nunc de ſe ipſo.

Videor, inquit, *ſummam voti mei conſecutus, cùm inter initia feliciſſimi principatus tui probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere; eoq; magis liberos concupiſco, quos habere etiã illo triſtiſſimo ſæculo volui, ſicut potes duobus matrimonijs meis credere; ſed* DI *melius, qui omnia integra bonitati tuæ reſeruarunt, malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus, & felix*.

[d] Martialis quoq; hac eadem de cauſa, vt videtur, tale ius à Domitiano precibus adeptus, illi gratias agit; Verùm hoc minimè per ſe ſufficit ad oſtẽdendum quẽquã naturali prole fuiſſe omnino deſtitutũ; fuit enim ſolitum cõcedi nedum his quos prole prorſus natura fraudauerat, ſed etiam habentibus liberos, tribus tamen pauciores, & ideo Suetonio non naturæ, ſed fortunæ malignitate huiuſmodi ius cõparatum eſſe dicit: quãquã enim veteri iure cautũ eſſet, vt qui, quęue tres libros ex iuſto

d: epig 9. lib. 2

matrimonio suscepissent, ijs plurima præcipuo quodã, & singulari iure præter cæteros concederentur; vt scilicet mulieres viuo patre testamentum condere, & rem suam sine curatorum auctoritate administrare possent, Plutarcho[a] auctore, vt viri excusarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non essent, (si viuos tamen haberẽt,) vt inquit[b] Vlpianus: vt qui Romę tres liberos itidẽ viuos haberet, in Italiã quatuor, in prouincijs quinq;, à tutelis, & curationibus excusarentur, vt ait[c] Iustinianus; vsus tamen postea obtinuit, vt quod naturæ, vel fortunæ malignitas denegaret, id Principis benignitas indulgeret; taleq; ius ex rescripto Principis tàm nullos habentibus liberos, quàm habentibus, sed infra legitimũ numerum concederetur. Hinc est, quòd cum olim lex xij tabularum in successionibus masculorũ progeniem præponeret, fęminas verò, vel quoscũq; ab eis descendentes, qui per fęminini sexus necessitudinem defuncto iungerẽtur, adeo expelleret, vt ne quidem inter matrem, & filium, filiamue vltrò, citròq; hæreditatis ius esset, Senatusconsultum Tertyllianum factum est Diui Hadriani tẽporibus, quo cauebatur, (ita referente[d] Iustiniano,) vt ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorum, filiarumue intestato mortuorum admitterentur, licet in potestate parentis essent, cuius tamen iussu hęreditatem adirent: quod Senatusconsultum tamquã impium[e] Iustinianus correxit, omnibus matribus ad successionem filiorũ vocatis, etiam si vnum tantùm peperissent. Quemadmodũ igitur dubium est ex his, quę superiùs dicta sunt, atq; ex epist. in primis eiusdẽ[f] Plinij ad Seruianũ, an vlla proles minori Plinio superstes extiterit, quando tã illã penitus carens, quàm aliquã etiam, sed citra legitimũ numerum

a in Numa.
b l 1 in fin. & l 2 ff d vacat mun.
c § 1 Inst. de excus. tut.
d Inst de Sen. cõs. Tertyll. in princ.
e ibid.
f ep. 26. lib. 6

ſuſceptâ,ius trium liberorũ à Traiano deprecari potue-rit,ità certiſsimũ eſt,quòd ſaltem aliquâ ciuili iure ſibi adſitâ uel per adoptionẽ,auunculi exemplo,uel per manumiſsionem ſeruorum potuit Pliniorum nomen latè in poſteros effundere, & propagare, à quibus illi Plinij poſteriores emanauerint,quorum nomina in Comenſibus inſcriptionibus à Iouio citatis,& à Cigalino relatis, leguntur. vel igitur Plinios ſuos à noſtris Veronẽſibus Comenſes agnoſcere non dedignentur, & illos ab eis prodijſſe ciuili ſaltem nomine fateãtur,vel ſuos Plinianos lapides cum multis aliarum ciuitatum ſibi communes eſſe æquo animo patiantur; ita enim videbunt, nihil eſſe Plinios apud ſe olim floruiſſe, cum & ijdem eodem tempore apud nos,(& vero Secundorũ cognomine notati,) & in alijs vrbibus diuerſis cognominibus exſtitiſſe eiſdem lapidibus teſtibus arguantur, Romę ſcilicet,at Geneuę dubioprocul,Brixię,apud Scodrã in Illyrio, & Dyrrachij ĩ Macedoniâ ad litus Hadriaticũ.

Romæ in ruinis templi Elagabali,
ſeu domus Corneliorum.

D M.
C. PLINII
ABASCANTI
C. PLINIVS
POSPHORVS.

exſtat inſcriptio iam relata apud Mazzochium,& Appianum,quæ vero ſequitur Geneuenſis,refertur à Grutero,Ioſepho Scaligero,& Comelino auctoribus.

Geneuæ ad portam ripariam.

ANNORVM XII.
L. PLINIO
FAVSTI FIL.
SABINO.

C. PLINIO M F. C. ..
FAVSTO
AEDILI IIVIRO
IVL. EQ FLAMIN.
C. PLINIVS ∽ FAV.
VIVOS
C.

quę itidem ſequitur Brixienſis apud Gruterum legitur.

Brixiæ apud ædem D. Auguſtini.

D. M.
PLINIAE HERMIONI
HELVIA ATILIANA
MATRI KRISS.

apud Scodram ad ædem Diuorum Sergij, & Bacchi in ripis Buenę Marino Becichemo auctore, talis exſtat

C. SALVIA P. PLINIO F.
INFELIX MATER
SALVE AETERNVM F. MI
VIXIT ANN XX. MEN IX
DIES XVI

Item Dyrrachij eodem auctore.

DIS MANIB. SACRVM
C. PLINIA L. FLAMI.
V K
VALE MI V. VALE.

Pliniana etiam ceraſa in Campaniâ ſuâ tempeſtate in celebritate fuiſſe teſtatur [a] Plinius, ab eâdem fortaſſe familiâ, quæ aliquando in Campaniâ fuit, indito ceraſis nomine, prout alijs ceraſis ab alijs familijs quas idem commemorat; quamobrem non video quonam maiore iure Comenſes, quàm Romani, quàm Geneuēſes, quàm Brixienſes, (omitto Cāpanos) Pliniū hūc noſtrū ex huiuſmodi epitaphijs ęquè ad multas ciuitates ſpectantibus, in ſuum ius aſſerere, & reuocare poſſint: quo verò minore, quàm Veronenſes, ipſi vident, ſi volunt. Reſtabat in imo, (ceu ſpes in pyxide Pandorę) ficta illa, & imaginaria poſſeſsio, quā Comēſes de Plinio noſtro iactabant, quæ duplici fundamēto niti videbatur; altero, quod ex quâdam inani ſpe, quam ex prænarratis conceperant, pendebat, & ideo ſtatuā illi cùm elogio ad dexteram frontiſpicij maioris templi, nimiâ rerùm ſuarum fiduciâ iàm erexerant: altero, quod ex Plinij noſtri de natu-

[a] lib. 15. c. 25

naturali historiâ codicibus tam manuscriptis, quàm impressis hauriebant, in quibus sępe illũ Nouocomensem, rarò Veronensem vocari obseruarāt; sed vt omnia eorũ argumenta iā funditus à solo quassata, & euersa à nobis sunt, ita istā eorũ possessionē, ceu molē solido fundamēto carentem, corruere necesse est; Nihil etiam diuturnitate temporis à dicatâ Plinio à maioribus suis statuâ, iuuantur, siquidem non annos iàm ducentos id fieri cōtigit, vt latenter innuit Parauicinus, quò longiùs tàm iniustam temporis præscriptionem extendat, sed anno Dñi MCCCCLXXXXVIII Kal. Maij, vt me a auctor Dictionarij historici monuit, qui Comenses istas vtriusq; Plinij inscriptiones in hunc modum refert. a: in verbo Plinius.

A dextrâ valuarum templi.

ORDO POPVLVSQ. COMENSIS C. PLINIVM SECVNDVM mactum ingenio virum, dignatione clarũ, doctrinâ admirabilem, vt qui olim Impp. Cæs. Vespasianorũ amicitiam meruerit, officia maxima gesserit, ac scriptores vniuersos copiâ, & varietate superauerit, municipem suum incomparabilem statuâ, & elogio ornauere

Tantus honos, dulcisq; iuuat me fama Secundum,
At mage conciues hæc posuisse meos.

A sinistrâ ipsarum valuarum.

C. PLINIO SECVNDO QVI CONSVLATV, AVGVRATV militiâ gestis, ac orandis causis, poematibus, & historijs cōficiendis, Cæsare Traiano Augusto luculentissimè laudando, adficiendâq; immensâ liberalitate patriâ suâ, eidem immortale contulit ornamentum; Ordo Comensis conciui suo desiderabili honore accepto monumentum posuit M CCCC LXXXXVIII Kal. Maij.

Hoc verò tēpore, & multos antè annos, statua in sũmo

co-

comitij faſtigio à maioribus noſtris eidẽ Plinio ex S.C. erecta publicum Veronæ forum ſpectabat, Iuſto Lælij Iuſti filio, I.C. & Eq. clariſs. auctore. is enim auditor fuit Alexandri Tartagni Imolenſis, illiq;, cùm primùm Patauij ius ciuile è primo ſuggeſtu interpretari cepiſſet circa annum Dñi MCCCCLX. luculentiſſimam orationem dixit, cuius mihi copiã in membranis humaniſſimè fecit Auguſtinus Iuſtus Gadij Comes, & Eques præſtãtiſſimus. is etiàm Iuſtus elati iam patris idea dicitur in epitaphio eidẽ à filijs inſtituto anno M CCCC LXXXII, quod cernitur in ſacello veſtiario templi D. Anaſtaſiæ Veronæ, ideſt I.C. & Eques, vt pater. ſi tempus igitur vtriuſq; ſtatuę dedicationis conſpicimus, antiquior erit Veronenſis, quàm Comenſis dedicatio; ſi ius vtriusq; ciuitatis, potior adhuc erit Veronenſium, quàm Comẽſium ratio, vt iam affatim tribus integris voluminibus probauimus. Illud porrò argumentum futile eſt, quod ex codicibus manuſcriptis, & impreſſis Comẽſes petũt, in quibus illum ſæpiùs Nouocomenſem, quã Veronenſem inſcribi obijciunt, ex librariorũ enim arbitrio, (qui plerumq; ſerui, ac fortaſſe etiam Comenſes eſſe potuerunt) vel poſteriorum bibliopolarũ teſtimonio tantę rei iudiciũ non eſt à nobis expectandũ; deceptos olim viros alioquin doctiſſimos, qui duos Plinios in vnum contraxerunt, eundemq́; Nouocomenſem vocarunt, ſupra docuimus: tradidit Pontacus: cũ indignatione etiam conqueſtus eſt Scaliger; & ideò non fuerit difficile, ſeruos imperitos, ſeu bibliopolas idem aliquando temerè ſcripſiſſe; illorum iudicium eſt nobis ſequendum, qui cum ratione toto negotio examinato aliter ſtatuerunt, quorum ingentẽ numerum, & longè Comenſibus ſcriptori-

bus

bus ampliorem, supra adduximus. sed hic quoq; nõnihil hæsitare mihi necesse est, & de fide huius rei valde dubitare; nàm visa à se inquit Parauicinus diuersa Plinij nostri de naturali historiâ exẽplaria in Vaticanâ bibliothecâ, & in alterâ D. Laurentij Florentię, in quarum postremâ quatuor exstant, in quibus C. Plinius Secundus Nouocomensis nominatur, vnum tantùm, in quo Veronensis. quid Vaticana præseferant, non docet, an verò Laurentiana manuscripta sint, an impressa, in medio relinquit. Ego autem vel nulla, vel saltẽ paucissima Plinij nostri exemplaria manuscripta exstare existimo, in quibus illius Patriæ mẽtio habeatur: indicio nobis erit ipse Plinius de Naturali historia, qui apud me est, Petri Sãtandreani typis excusus, innominato loco, anno Dñi MDLXXXII, in cuius castigatione decẽ septem clariss. viri, non minus de ipso Plinio, quam de literis in vniuersum optimè meriti non inanem operã nauarunt, in quo illius Patriæ nomen non exstat. Idem ostendit omnium castigatissimus, qui post illũ Iacobi Dalecampi medici Cadumensis auspicijs in lucẽ prodijt anno MDIC, à quibus vetusta penè omnia exẽplaria quotcũq; in totâ Europâ seruantur, lustrata sunt, nùllo tamẽ inter ipsa inuẽto, in quo Veronensis magis, quã Nouocomẽsis dicatur, nãq; si aliter se res haberet, vt illis non fuisset inobseruatum, nec illorum diligentiam fugisset, ita ab eis summâ fide etiam relatum haberemus, & præsertim à Sigismundo Gelenio, qui in ipsum Plinium etiam annotationes, & copiosissimas, nec minus doctas edidit. In his porrò, qui vltrà annos LXX impressi circumferuntur, æquè Veronensis, ac Comensis dicitur, pro arbitrio impressorum, quàmquàm in castigatioribus, & in

co

eo præsertim, quem prælo suo Aldus Manucius senior, vir longè eruditus, commisit, Veronensis semper nominatur; in posterioribus verò nullâ de illius patriâ mentio est: vnde hinc etiàm magis, ac magis Veronensium Plinij sui possessio firmatur.

Hæc sunt, quæcumq; ad hanc veritatem ostendendã undiq; ex ipsâ uetustate eruere potui, longiore fortasse tempore, & volumine, quàm studio, multis nimirùm occupationibus districtus: at tanto tamen, quantũ ad rem nostram sufficit, ni fallor; huc diuturnæ cũctationis meę causam Comenses referant, quâ forsan illorum expectationum diutius, quàm par erat, sum frustratus, mihique iustam excusationem dent: quantùm enim temporis in hanc rem Iouius contulerit, quantùm post eum Cigalinus, vel Parauicinus, nec percontor, nec scire sollicitus sum; at minore sanè rei familiaris curâ, nullisq; litigatorum querelis æquè omnes distentos fuisse iuuat credere. siquid erit in toto opere, quod parùm illorum auribus sonet, humaniter accipiant; ignoscant; nihilq; à me profectum sciant iniuriosè, malignèue; sed omnia nullo felle, candore multo, atque utinam aliquo etiam sale: quidquid aliter ipsi duxerint, resecent, amputent vt libet, comiter in re literariâ, nõ iurgijs cum omnibus agendum esse censeo, cũ illis verò in primis. siquid parum constans siue in temporum ratione, siue aliter inuenient; id etiam eorum humanitati acceptum referã, si solùm monuerint, vt enim omnia nisi horis succisiuis raptim, atq; turbatè (animo nimirum ad alia plerumq; conuerso) scribere, & recensere non licuit, ita doceri ab eis numquam erit pudori.

FINIS.

TESTIMONIA AVCTORVM QVI SVPERIOREM PLINIVM VERONENSEM FVISSE

PRO CERTO AFFIRMANT.

1 FRANCISCVS Petrarcha in libro cui titulus Famæ triumphus cap. 3. illum Etruscâ linguâ Veronensem, & Tito Liuio Patauino vicinum dicit.

Item lib. 1. c. 2. rerum memorandarum sic inquit, *Nec te Plini Secunde VERONENSIS à T. Liuio disiungam, à quo nec ætate, nec patriâ longinquus es.*

2 Raphael Volaterranus lib. 4. fol. 75. *Igitur ad ipsum Athesim Vrbs maxima Verona à Cænomanis vnà cum Brixia, vt supra dixi, ædificata, clara Catullo, Plinio, Æmilio Macro.*

Idem lib. 18. fol. 420. *Plinium Secundum iam constans fama Veronensem facit, sub Vespasianis Imper. quorum interdiu negotia administrabat.*

3 Æneas Siluius Picolomineus qui postea Pius II. Pontif. Max. fuit, in libro descriptionis Asiæ sępe Plinium VERONENSEM vocat, præcipuè verò cap. 2 9. 12. 17. 24, & alibi.

4 Laurentius Valla lib. 4. c. 83. elegant. *Plinius Catullum CONTERRANEVM suum vocat, vel quòd ex diœcesi illâ, vel quòd ex vrbe sit VERONENSI, vterq; enim dictus est VERONENSIS.*

5 Nicolaus Perotus in Cornucopia fol. 218. *Aplysium enim illotum dicimus, ab à priuatiua particula, & πλύνω Lauo, à quo Plinio VERONENSI inditum nomen putamus.*

6 Angelus Decembrius lib. 3. parte 27. de Politiâ literariâ sub personâ Guarini Veronensis. *Quod sæpe Plinijs meis Veronensibus contigisse creditur, (& mihi ipsi non nunquam contigit librarium non habenti) vt inter venandum, aut piscandum opera sua ipsi suis manibus describerent.*

Item lib. 7. cap. 81. fol. 622. sub personâ eiusdem Guarini. *Cuius ideo radicem,* (de Cynorhodo loquitur) *auctor est Plinius meus maior morsui canino profuturam dato succo cum lacte.*

7 Marinus Becichemus Scodrensis in suis prælectionibus in Plinium fol. 26. *Si nullo temporum errore id affirmarent Eusebius, qui etiam de Patriâ multorum auctorum malè sensit, in Plinio eò tutius credere possumus malè sensisse, quò magis contraria dicere apparet, quòq; iustius ipsi Plinio de se loquenti, quàm cunctis posterioribus scriptoribus credendum est, nam si Catullus fuit Veronensis, siue Sirmione natus, Plinio, Martiale, Macrobio, cæteris auctoribus, eodemq; ipso de se testante, proculdubio Plinius fuit ex Veronâ, aut ex Veronensi agro oriundus, quando Catullum Conterraneum suum appellat, siue id vocabulum, vt ille dicit, conciuem, siue territorij incolam significet. Et ipse Plinius Pomponium Secundum in xij. naturalis historiæ volumine vatem, ciuemq; clarissimum appellat, quem in eius vita Verona ex nobilissimâ Secundorum familia, quæ Veronæ floruit, vt ex pluribus monumentis constat, natum ostendit.*

8 Lilius Gregorius Gyraldus in dial. 8. de historiâ Poetarum fol. 307. sic inquit. *Non me præterit quod in exemplaribus quibusdam vetustis Pindarum tragicum legatur, pro eo quod est parum tragicum* (de Pomponio Secun-

Secundo loquitur verba Quinctiliani referens) *sed pridem ea est explosa lectio, quò fit vt magis mirer quosdam eam complecti suis etiam scriptis, vel falluntur illi meâ quidē sententiâ, hic enim de quo egimus, Comicus, ille Tragicus, hic Bononiēsis, ille* (si Plinio stamus) *Veronēsis:* ex hoc enim illum arguit Veronensem, quòd illum Plinius vatem, ciuemq; clarissimum appellat, idest suum conciuem, ita enim inquit lib. 13. cap. 12. *Ita sunt longinqua monumenta Tiberij, Caijq; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum, vatem, ciuemq; clarissimum vidi, annos ferè post ducentos.*

9 Flauius Blundus in regione 7. Italiæ illustratæ, quæ est Lombardia, vbi de Como loquitur. *Ciuem*, inquit, *ea ciuitas habuit paternâ origine Plinium, quem mutatus incolatus vocari fecit Veronensem.*

Idem in nonâ regione, quæ Italia Transpadana inscribitur, vbi de Zeuedo, agri nostri pago loquitur, aliter de Plinij nostri patriâ sentit, dum inquit. *Inde Athesi Zeuedum adiacet oppidum brassicæ, & multæ, & dulcissimæ feracissimum, adeo vt Plinium credamus, si suam nunc incoleret Veronam, nec Sabellam in admiratione, vt scribit, crispam, nec pullulantem cauliculis Aricinā, nisi à suis Veronensibus vellet dissentire, præpositurum.* & paulo inferius, sic inquit. *Æmilium Macrum Veronensem poetam Eusebius in Asiâ obijsse asserit; Paulopost Catullus poeta; subinde vterq; Plinius sæpe à nobis hac in Italiâ celebrati Veronenses fuere.*

& lib. 1. decad. 1. fol. 11. Vbi de Alanis, Sueuis, & Vandalis nationibus loquitur. *Habent*, inquit, *vetustā originem ex Germaniâ, suntq; priscorū Plinij Veronensis, Suetonij Tranquilli, & Cornelij Taciti literis celebratæ.*

10 Bernardinus Barducius Florentinus in epist. ad Ioannē Nesiū, vbi de amphiteatro Veron. loquitur, ita inquit. *Nec ipsi maiores nostri veterum rerū scriptores, nec duo Plinij hinc origine nati, ambo profectò viri doctissimi, nec Catullus ex ipsâ Vrbe poeta insignis, nec Vitruuius ipse summus Architectus, cuius in hac vrbe florentissimâ in quibusdam columnis, ijsq; antiquissimis iuxta quandam portam erectis, memoria extat, vllum omnino verbum de eo fecisse legantur.*

11 Io. Maria Cataneus Nouariensis epistolarum Plinij cōmentator ipsas epistolas edidit cum suis cōmentis impressas Venetijs anno 1519. die 15. Decēb. ab Ioanne Rubeo Vercellensi his notis in fronte libri appositis. *C. Plinij Cæcilij Iunioris Nouocomensis Plinij Secundi Veronensis nepotis libri epistolarū nouem, addito nunc, & decimo, cū panegyrico, idest oratione de laudibus Traiani Imper. vnà cū luculētissimâ Io. Mariæ Catanei expositione etc.*

12 Ambrosius Calepinus in verbo Plinius. *Plinius Secūdus Veronensis temporibus Vespasiani vixit, cuius negotia administrabat, noctibus verò, & succisiuis, vt ipse inquit, temporibus, opus de rerum naturâ conscripsit, vnus omniū parcissimus temporis. perijt in montis Vesuuij incēdio, dum eius causam indagare cupit.*

13 Thesauri linguæ latinæ auctores ab Alberto Burero recogniti in verbo Plinius. *Plinius Secundus Veronēsis tēporibus Vespasiani vixit, cuius negotia administrabat. etc.*

14 Dictionarij historici auctores à Carolo Stephano recogniti in verbo Plinius. *Plinius Secundus Veronensis temporibus Vespasiani vixit, cuius negotia administrabat etc.*

15 Ioannes Rauisius Textor tomo 2. officinæ tit. Viri celebres mortui in alienâ terrâ. *Plinium infantem lauit*

Athe-

Athesis, grandæuum extinxit Vesæuus.

16 Quinctius Æmilianus Poeta.

Veronæ decus, & domus Secundæ
PLINI gloria, cognitumq; lumen
Ingens historiæ perennioris,
Quis te sic nitidum manu expoliuit?
Doctâ, Iuppiter, & scientiori,
Vel per se Aonides sequi sorores,
Vt qui tam fueras sacer, retonsus,
Nunc sis integer, elegans subinde,
Musarum sacer agnitus sacerdos?
Sic possis merito omnibus placere
Exutus scabiem librariorum;
Pœanti ingenio eruditiori,
Et digno cytharâ mei Catulli,
Tandem sum mihi redditus, meæq;
Assertus Patriæ vetustiori,
Quam herciscens Athesis remugit vndis,
Me COMI licet arbitrantur ortum,
Quòd si plus fidei .... requiris,
VERONAM petito, & videto saxum,
Sacris quod posui ossibus parentum,
Tunc dices tripodas tibi loquutos.

17 Georgius Iodocus Berganus lib. 2. Benaci.

Quid plura? obliquus quicquid complectitur orbis
Plinius æternis scriptis committet. At atros
Quid (dolor) aspicio cineres: tristesq; fauillas?
Fatane tam miseranda manent? O dira Vesæui
Flammiuomi impietas. Quæ tanta licentia Diui?
Ah nimis ah cupidum pectus. tu condita tunè
Naturæ secreta voles rimarier, illa

Quæ

Quæ latuisse volet? tantis te incaute periclis
Discendi studio obiectas? Quo te tuus ardor
Protrahit? ah seruato modum, vitamq; tuere.
Sed quid adhuc video? Lari num littora magni
Exciri circûm trepidos per inane tumultus?
Murmure quid strepitant? quid digladiantur? an illum
Et patriæ rapuisse parant, & dicere ciuem
Insubres? subito malus hic vndè ingruit error?
An quia Cęcilius charusq; nepośq; Secundo
Municipem Comi sese est dicturus? At heus tu
Laudibus ipse tuis non tam moueare Secunde:
Vrbibus vt multis ciuis poscare. sed ipsi
Assere te patriæ viuens, doctumq; Catullum
CONTERRANEVM: & illius molire Camœnas
Obijcere errori. Quin & veneranda parentum
Te tangat pietas. Horum & monumentia sacratis
Ossibus extruito Veronæ. Et clara Secundæ
Stemmata declament sobolis, dispoSta per vrbem,
Per delubra Deûm: per compita lata: per agros
Marmora. quæ comperta colat: veneretur: adoret
Posteritas. quæq; erroris nigra nubila tollant:
Teq; decus patriæ & ciuem testentur in æuum.
Dicite Pierides Benaci dicite prolem.

18 Iacobus Philippus Bergomas lib.6.chronici vniuersalis vbi de Veronâ loquitur, sic inquit latinè à me redditus; *Inde ortus est Catullus, et Plinius eius nepos, historiographus*

19 Bernardinus Corius in vita Domitiani latinè & hic redditus. *Illius tempore floruerunt Ioseph Iudæus, Statius poeta Tolosanus, Quinctilianus Hispanus Rhetor, Plinius Veronensis.*

20 Hieronymus Ruscellius in Indice Virorum Illustrium latinè

latinè itidem redditus. *Plinius Secūdus Veronensis temporibus Vespasiani fuit; cuius negotia procurauit, noctuq;, & succisiuis temporibus (vt ipsemet asserit) opus naturalis historiæ scripsit: homo temporis parcissimus, perijt Vesuuij incendio dum illius causam inuestigaret, huius vitam Cæcilius illius ex sorore nepos exactè scripsit, cuius adhuc exstat epistolarum liber, et Panegyricus Traiano dictus Consulatu ab eo impetrato; hic in epistolis suis scribit se Quinctiliani filiæ dotem dedisse, & Martialem poetam decedentem viatico prosecutum fuisse.*

21 Arnoldus Pontacus Gallus Episcopus Vasatensis in Commentarijs in Eusebium, vt supra demōstraui fol. 160. sic habet. *Vel alicuius scioli, qui confundens nepotem cum auunculo, (sicut etiam facit Vincentius tom.4.) retulit ad hunc C. Plinium secundum iuniorem, & Nouocomensem, id quod est proprium Plinij secundi senioris, & Veronensis. &c.*

22 Ioseph Scaliger in comment. in ipsum Eusebium, vt supra retuli fol. 161. *Is infimi Subsellij scriptor ex duobus Plinijs unum conflauit, & illi patriam attribuit Nouumcomum; Onufrius Panuinius Plinium maiorem asserit Veronæ nostræ, rectè, sed quòd ex veteri inscriptione, parum prudenter.*

TESTIMONIA EORVM QVI PLINIVM vel Comensem prorsus negant, vel Veronensem subindicant.

23 Ioannes Cuspinianus à me etiam relatus supra fol. 160. *Nam hoc de seniore Plinio auunculo suo iunior Plinius scribit lib. epistolarum sexto, qui Vesuuij montis cōflagratione perijt,*

perijt, quæ sub Tito fuit, ut ex Dione superius annotauimus, adeo ut frustra quidam ex hoc Plinium maiorem Nouocomensem fore comprobant.

24 Cœlius Rodiginus lib. 14. cap. 5. antiq. lection. sic inquit. *Quam vanitatem in pluribus sequitur & Macrobius, quem sibi ciuem nunc vendicant Veronenses, vti Vitruuium quoque, ac Celsum, & Plinium.*

25 Gaspar Bugatus lib. 1. hist. vniuersalis sic latinè loquitur. *Hinc alij etiam non inferiores prodiere* (de antiquâ Mediolanensium Academiâ, seu Gymnasio loquitur) *videlicet Statius, Cæcilius Mediolanensis, Nigidius, Vergilius Mantuanus, Albutius Nouariensis, Symmachus, Plinius Nouocomensis, Cornelius Tacitus, D. Augustinus, & Ausonius Poeta.* Ecce quòd dum Plinium Nouocomensem tantùm nominat, vel communi antiquorũ errore ex duobus vnum efficit, vel quod est verius alterum tacitè suis Veronensibus dimittit.

Inscriptio per errorem omissa, quæ semicirculari forma exstat in atrio ædium clariss. fratrum Gentilis, & Aloysij Comitum Turrianorum: reponenda inter alias tribu P O B. notatas supra fol. 128. *&* 129.

L. ANNIVS C. F. POB. SIBI ET
M. ANNIO C. F. FRATRI FIERI
TESTAMENTO IVSSIT PROBAVERE
DIOMEDES ET ANTHVS LIBERTI.

Errata typographica insigniora.

Pag.	vers.	Errata	Correct.
13	penult.	cicumfrementes	circumfrementes
16	10	Hellanio	Hellanico
49		inscriptio quæ incipit IOVI P. PERCEN. reponenda est sub primâ Ceretanâ.	
ibidem		HORICVS	NORICVS
51	13	incuria	iniuria
53	3	GRATIAM	GRATIANI
ibid.	14	Grau â	Gau â
57	11	mnium	omnium
64	24	epigramma Martialis de colum' â Stellę transferendum est in fol.65. post illud: Verona docti syllabas amat Vatis.	
ibid.	vlt.	codicilibus	codicibus
65	24	volebam de Plinij	volebam Plinij
67	17	in ostij limine	ostij limine
71	17	a lib de ortogr.ĩ verb. Marcius	a lib.de ortogr.in verbo Mæcius
ibid.	19	.. LERIÆ L.L.	.. LERIÆ LL. L.
74	14	CORNELIO	C. CORNELIO
75	14	C. Cæcilij	L. Cæcilij
76	9	L. Syla	L Sylla
78	2	N umaso	N m.uso
91	2	..NOVS..	NDV..
113	26	tertiam	tert â
120	23	mutuatur	mutatur
123	11	exametris	elegis
124		inscriptio Hispanica, quę incipit C. VALERIVS C.F. vltimo loco, & post omnes alias cũ suo titulo ponenda est.	
126	22	lius	illius
134	23	quodam	quidem
160	pen.	occulatus	oculatus

&

